

Προλογικό Σημείωμα
Θ. Πρασίτου-Μέρδη

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Χρίστος Κληρίδης, Συνέντευξη του νέου Προέδρου του
Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση
της αρχής της δίκαιης δίκης στην ισχύ της εθνικής
δικαστικής απόφασης
Ν. Κουλούρης

ΔΙΚΑΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια, Σχολιασμός της
απόφασης της 26ης Φεβρουαρίου 2020 του Δικαστηρίου
της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση C-788/18
Χ. Σάββα

ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ στο πλαίσιο του
Πειθαρχικού Δικαίου στην Αστυνομία Κύπρου
Σ. Αντρέου

ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

Το ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας στην
Κύπρο και την ΕΕ, μεταξύ ανοχής και ποινικοποίησης
Λ. Φάουζι

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Κράτος Δικαίου vs Κοινό Περί Δικαίου Αίσθημα : Η
οπτική μιας πρωτοετούς φοιτήτριας Νομικής
Β. Φραντζή

Πίνακας Περιεχομένων

	ΣΕΛΙΔΑ
Νέα και Ανακοινώσεις	
• Προλογικό σημείωμα	2
• Επικαιρότητα εν συντομία...	3
Συνέντευξη	
<i>Δικαιοσύνη και Θεσμοί</i>	
• Χρίστος Κληρίδης, Συνέντευξη του νέου Προέδρου του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου	5
Άρθρα – Μελέτες	
<i>Πολιτική Δικονομία</i>	
• Νικόλαος Κουλούρης, Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης στην ισχύ της εθνικής δικαστικής απόφασης	8
<i>Δίκαιο Εσωτερικής Αγοράς</i>	
• Χαράλαμπος Σάββα, Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια, Σχολιασμός της απόφασης της 26ης Φεβρουαρίου 2020 του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση C-788/18	18
<i>Πειθαρχικό Δίκαιο</i>	
• Σταυριανή Αντρέου, Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ στο πλαίσιο του Πειθαρχικού Δικαίου στην Αστυνομία Κύπρου	28
<i>Ποινικό Δίκαιο</i>	
• Λίντα Φάουζι, Το ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας στην Κύπρο και την ΕΕ, μεταξύ ανοχής και ποινικοποίησης	41
<i>Θεωρία του Δικαίου</i>	
• Βιλελμίνη Φραντζή, Κράτος Δικαίου vs Κοινό Περί Δικαίου Αίσθημα : Η οπτική μιας πρωτοετούς φοιτήτριας Νομικής	46

Προλογικό σημείωμα

Θαλαΐα Πραστίτου-Μέρδη, Λέκτορας Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστήμιου Κύπρου

Πέρασαν κιόλας επτά χρόνια! Φτάσαμε στο δέκατο τέταρτο τεύχος! Αναπροσαρμόζοντας ότι σας είχα γράψει παλαιότερα, επτά, πλέον, χρόνια επιστημονικών περιπλανήσεων και συνάμα συγγραφικών αναζητήσεων μέσα από τα άρθρα του περιοδικού μας για ποικίλα νομικά θέματα άλλοτε θεωρητικά και άλλοτε πρακτικά αλλά πάντοτε έγκυρα και ενδιαφέροντα! Παρόλα αυτά το παρόν τεύχος το διακατέχει, μια ιδιαιτερότητα, όπως ακριβώς και το προηγούμενο αυτής της χρονιάς. Ετοιμάστηκε μέσα στις πρωτόγνωρες συνθήκες που έχει προκαλέσει για την ανθρωπότητα, και στη δική μας περίπτωση, για τη λειτουργία των πανεπιστημίων, και των πανεπιστημιακών ομάδων, η πανδημία COVID-19. Ετοιμάστηκε όμως με τον ίδιο, αν όχι μεγαλύτερο ζήλο, αλλά και την ίδια αγάπη και ενθουσιασμό, στη προσπάθεια ολοκλήρωσης ενός τεύχους εξίσου επίκαιρου και ενδιαφέροντος τόσο από συγγραφείς όσο και από ακαδημαϊκούς επιμελητές.

Ξεφυλλίζοντας τις πρώτες σελίδες του τεύχους αυτού, ο αναγνώστης αρχίζει τη περιήγηση του, όπως πάντοτε άλλωστε, με τη μελέτη της στήλης «Επικαιρότητα εν συντομία», η οποία καλύπτει τόσο πρόσφατη νομολογία Κυπριακών Δικαστηρίων αλλά και του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) όσο και ενημέρωση για προτεινόμενη νομοθεσία σε Ενωσιακό επίπεδο.

Προχωρώντας, ο αναγνώστης θα συναντήσει ξανά τη καινούργια στήλη του περιοδικού μας, η οποία εγκαινιάστηκε στο δωδέκατο τεύχος, και η οποία εμπεριλαμβάνει ενδιαφέρουσες συνεντεύξεις από το νομικό κόσμο. Στο παρόν τεύχος χαιρετίζουμε με ιδιαίτερη χαρά τη συνέντευξη του Καθηγητή Νομικής, αλλά και νέου Προέδρου του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου (ΠΔΣ) Δρα. Χρίστου Κληρίδη. Ο κ. Κληρίδης ανταποκρινόμενος άμεσα στο κάλεσμα της ομάδας μας, απαντάει ενδελεχώς και εφ' όλης της ύλης, στις ενδιαφέρουσες ερωτήσεις του Ιωάννη Παναγιώτου, προπτυχιακού φοιτητή και βοηθού της συντακτικής μας ομάδας, που αφορούν τόσο το νέο του ρόλο και τις σύγχρονες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ως Πρόεδρος του ΠΔΣ όσο και τις δυσκολίες που έχει προκαλέσει η πανδημία COVID-19 στην ακαδημαϊκή διδασκαλία.

Ξεδιπλώνοντας τις επόμενες σελίδες του δέκατου τέταρτου αυτού τεύχους, ο αναγνώστης θα συναντήσει πέντε πολύ ενδιαφέροντα νομικά άρθρα προς μελέτη αλλά κυρίως προβληματισμό και σκέψη. Τα πρώτα δύο άρθρα έχουν καθαρά Ευρωπαϊκή χροιά. Αρχικά ο συνάδελφος, Επίκουρος Καθηγητής, Δρ. Νικόλαος Κουλούρης μέσα από το άρθρο του επεξηγεί ποια η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης στην ισχύ της εθνικής δικαστικής απόφασης. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη δυνατότητα παραμερισμού της απόφασης. Ακολούθως, ο μεταπτυχιακός φοιτητής Χαράλαμπος Σάββα, σχολιάζει την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2020 του ΔΕΕ στην υπόθεση C-788/18 που αφορά ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια. Τα επόμενα δύο άρθρα, βασισμένα και αυτά σε νομοθετικές διατάξεις Ευρωπαϊκής προέλευσης, επικεντρώνονται σε πειθαρχικά – ποινικά ζητήματα. Συγκεκριμένα η Σταυριανή Αντρέου, επεξεργάζεται την εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ στο πλαίσιο του Πειθαρχικού Δικαίου στην Αστυνομία Κύπρου ενώ η Λίντα Φάουζι, εστιάζει στο ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας στην Κύπρο και την ΕΕ, η οποία βρίσκεται, όπως αναφέρει και στο τίτλο του άρθρου της, μεταξύ ανοχής και ποινικοποίησης. Η ενότητα αυτή κλείνει με τη Βιλελμίνη Φραντζή, η οποία επιχειρεί να δώσει τη δική της οπτική στη διαφοροποίηση μεταξύ του Κράτους Δικαίου και του Κοινού Περί Δικαίου Αίσθηματος.

Με μεγάλη μου χαρά, σας το παραδίδω για ενημέρωση, μελέτη και περισυλλογή. Καλή Ανάγνωση!

Επικαιρότητα εν συντομία...

Επικαιρότητα εν συντομία...

Μια πρόσφατη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου προκάλεσε αρκετές αντιδράσεις στους νομικούς κύκλους. Η απόφαση 1/2019 αφορά την «56^η έδρα» της κυπριακής Βουλής. Ο νομοθέτης είχε ψηφίσει έναν τροποποιητικό νόμο σχετικά με τη διεξαγωγή των εκλογών ώστε να συμπληρωθεί ένα νομοθετικό κενό που παρουσιάστηκε όσον αφορά την αντικατάσταση βουλευτή ο οποίος αρνείται να αναλάβει τα καθήκοντα του, αλλά οι δικαστές, με τη Γνωμάτευση αρ. 4/18 έκριναν ότι ο υπό αναφορά Νόμος ήταν αντισυνταγματικός. Τότε, η Βουλή προχώρησε σε τροποποίηση του Συντάγματος για να επιλυθεί το ζήτημα.

Τα Ανώτατο, με την απόφαση 1/2019, καλείται να κρίνει αυτήν την τροποποίηση. Καταλήγει στον αντισυνταγματικό της χαρακτήρα. Δυο σκέλη του νομικού συλλογισμού των δικαστών αξίζουν ιδιαίτερα την προσοχή μας. Πρώτα, το Ανώτατο θεωρεί ότι «για να μην δημιουργηθεί είτε αναδρομικότητα, είτε παραβίαση του δεδικασμένου, το πεδίο εφαρμογής της γενόμενης τροποποίησης πρέπει να είναι συμβατό με το *ratio decidendi* των προηγούμενων αποφάσεων». Και δεύτερον, υιοθετεί την αρκετά αμφισβητούμενη συνταγματική θεωρία που είναι γνωστή ως «basic structure doctrine», σύμφωνα με την οποία η Βουλή «δεν μπορεί να θεσπίσει τροποποιήσεις που εκθεμελιώνουν την ίδια τη βασική δομή του Συντάγματος ή τις αρχές επί των οποίων στηρίζεται».

Ph. Jongleux

Το Άρθρο 20(1) του Κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 1215/2012 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2012, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις (Βρυξέλλες Ι) το οποίο καθιερώνει αυτοτελή δικαιοδοσία ευνοϊκή για τον εργαζόμενο σχετικά με διάφορες από συμβάσεις εργασίας έχει πρόσφατα απασχολήσει για πρώτη φορά (σε τόσο βάθος τουλάχιστον) τα δικαστήρια στη Κύπρο. Συγκεκριμένα, σε αιτήσεις για παραμερισμό κλητηρίου εντάλματος λόγω έλλειψης δικαιοδοσίας των Κυπριακών Δικαστηρίων, το δικαστήριο κλήθηκε να ερμηνεύσει την έννοια "διαφορές από ατομικές συμβάσεις εργασίας" στο ως άνω Άρθρο 20 και να αποφανθεί επί του κατά πόσο αυτή καλύπτει και συμβάσεις εκπαίδευσης οι οποίες υπογράφονται μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων ξεχωριστά από την κυρία σύμβαση εργασίας αλλά στη βάση αυτής σύμφωνα με τις οποίες ο εργαζόμενος οφείλει να πληρώσει στον εργοδότη το κόστος εκπαίδευσης που έλαβε κατά τη διάρκεια της εργοδοτικής του σε περίπτωση πρόωρης αποχώρησης του από την υπηρεσία του εργοδότη. Έχουν εκδοθεί μέχρι στιγμής δύο αντίθετες δικαστικές αποφάσεις, μια η οποία απαντά στο πιο πάνω ερώτημα καταφατικά και μια άλλη η οποία απαντά θετικά. Το ζήτημα έχει αχθεί και εκκρεμεί πλέον ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου το οποίο θα ερμηνεύσει κατά τρόπο δεσμευτικό για τα κατώτερα δικαστήρια την εν λόγω διάταξη του Ευρωπαϊκού Κανονισμού Βρυξέλλες Ι.

X. Μάρκου

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε, στις 28/10/20, πρόταση Οδηγίας για τη δημιουργία πλαισίου για καθιέρωση κατώτατων μισθών που εξασφαλίζουν αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης σε όλα τα Κράτη-μέλη της Ένωσης, πρωτίστως μέσα από συλλογικές συμβάσεις εργασίας που θα καλύπτουν το 70% των εργαζομένων. Στόχοι της Πρότασης Οδηγίας είναι η μείωση των μισθολογικών ανισοτήτων, η συμβολή στη διατήρηση της εγχώριας ζήτησης, η ενίσχυση των κινήτρων για εργασία και η μείωση του μισθολογικού χάσματος μεταξύ των φύλων. Η πρόταση της Επιτροπής τηρεί την αρχή της επικουρικότητας: καθορίζει πλαίσιο ελάχιστων προτύπων, το οποίο σέβεται και αντικατοπτρίζει τις αρμοδιότητες των κρατών μελών, καθώς και την αυ-

*Εκλογοδικείο
Κύπρου,
Ανδρέας Μιχαηλίδης κ.α. ν. Γενικού
Εφόρου Εκλογής
κ.α.,
29 Οκτωβρίου 2020,
(Εκλογική Αίτηση
Αρ. 1/2019).*

*Αγωγή υπ' αριθμό
479/19, 31/7/20 και
Αγωγή υπ' αριθμό
480/19, 10/11/2020.*

*Πρόταση Οδηγίας
για επαρκείς κατώ-
τατους μισθούς στην
Ευρωπαϊκή Ένωση
COM(2020) 682 τε-
λικό, 28 Οκτωβρίου
2020.*

Νέα και ανακοινώσεις

τονομία και τη συμβατική ελευθερία των κοινωνικών εταιριών στον τομέα των μισθών. Δεν υποχρεώνει τα κράτη μέλη να θεσπίσουν νόμιμους κατώτατους μισθούς, ούτε καθορίζει ένα κοινό επίπεδο κατώτατου μισθού. Η πρόταση εξειδικεύει το δικαίωμα σε επαρκείς ελάχιστες αποδοχές που περιέχεται στην αρχή 6 του Ευρωπαϊκού Πυλώνα Κοινωνικών Δικαιωμάτων (Γιέτεμποργκ, Νοέμβριος 2017).

Κατώτατοι μισθοί ισχύουν σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ. Σε 21 χώρες ισχύουν νομοθετημένα (νόμιμοι) κατώτατοι μισθοί. Σε 5 κράτη μέλη (Δανία, Ιταλία, Αυστρία, Φινλανδία και Σουηδία) η προστασία του κατώτατου μισθού παρέχεται αποκλειστικά από συλλογικές συμβάσεις. Στην Κύπρο οι μισθοί καθορίζονται με συλλογικές συμβάσεις, εκτός από συγκεκριμένα επαγγέλματα (π.χ. γραφείς, πωλητές) για τα οποία προβλέπεται κατώτατος μισθός με διάταγμα ο οποίος από την 1/4/2012 ανέρχεται σε 870 ευρώ μεικτά (924 ευρώ μετά από εξάμηνη υπηρεσία στον ίδιο εργοδότη). Εκτιμάται ότι η πρόταση Οδηγίας θα δώσει ώθηση στη συζήτηση για θέσπιση εθνικού κατώτατου μισθού στην Κύπρο. Έχουν ήδη κατατεθεί τρεις προτάσεις νόμου σε εκκρεμότητα, όμως η παρούσα οικονομική συγκυρία, με την ανεργία να ανέρχεται σε ποσοστό άνω του 10%, θεωρείται τροχοπέδη για την προώθηση ενός τέτοιου θέματος.

Σ. Γιαννακούρου

**ΔΕΕ,
C-693/18,
17 Δεκεμβρίου 2020.**

Στις 17 Δεκεμβρίου 2020, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ ή Δικαστήριο) εξέδωσε απόφαση σταθμό, τόσο για το δικαίο προστασίας του περιβάλλοντος όσο και για το δικαίο προστασίας του καταναλωτή, αναφορικά με διάφορες έννοιες που καθιερώνει ο Κανονισμός (ΕΚ) 715/2007. Σύμφωνα με τον εν λόγω Κανονισμό απαγορεύεται ρητά τη χρήση συστημάτων αναστολής που μειώνουν την αποτελεσματικότητα των συστημάτων ελέγχου των εκπομπών ρύπων. Συγκεκριμένα στην υπόθεση αυτή κατασκευαστική εταιρεία αυτοκινήτων διέθετε στην αγορά οχήματα εξοπλισμένα με λογισμικό δυνάμενο να νοθεύσει τα αποτελέσματα των δοκιμών έγκρισης τύπου που αφορούσαν τις εκπομπές ρύπων όπως τα οξείδια του αζώτου. Κατόπιν δημοσιευμάτων στον τύπο, ο Εισαγγελέας του Παρισιού και το Υπουργείο Οικολογίας της Γαλλίας ζήτησαν τη διεξαγωγή ερευνών, οι οποίες οδήγησαν στην έναρξη δικαστικής έρευνας σε σχέση με την εν λόγω κατασκευαστική εταιρεία αυτοκινήτων. Στο πλαίσιο της σχετικής δικαστικής διαδικασίας, το Πλημμελειοδικείο του Παρισιού αποφάσισε να αποστείλει στο ΔΕΕ τέσσερα προδικαστικά ερωτήματα, ζητώντας διευκρινίσεις αναφορικά με τον εν λόγω Κανονισμό και συγκεκριμένα αναφορικά με την ερμηνεία των όρων “στοιχείο σχεδιασμού”, “σύστημα ελέγχου των εκπομπών”, “σύστημα αναστολής (defeat device)” αλλά και των προβλεπόμενων στο άρθρο 5, του Κανονισμού, εξαιρέσεων. Απαντώντας τα εν λόγω ερωτήματα, το ΔΕΕ κατέληξε, μεταξύ άλλων, στο συμπέρασμα ότι το εν λόγω λογισμικό αποτελεί σύστημα αναστολής. Επίσης σύμφωνα με το Δικαστήριο, ένα σύστημα αναστολής που βελτιώνει συστηματικά, κατά την διαδικασία εγκρίσεων, την απόδοση του συστήματος ελέγχου εκπομπών του οχήματος, ώστε να τηρούνται τα όρια εκπομπών που καθορίζονται από τον Κανονισμό (ΕΚ) 715/2007 και συνεπώς να λαμβάνει την έγκριση του οχήματος, δεν μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των εξαιρέσεων του προβλέπει ο εν λόγω Κανονισμός, ακόμη και αν αυτό το σύστημα συμβάλλει στην επιβράδυνση της γήρανσης ή της συσσώρευσης ρύπων στο κινητήρα του οχήματος.

Θ. Πρασίτου-Μέρδη

.....

Συνέντευξη του νέου Προέδρου του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου

Συνέντευξη του Δρος Χρίστου Κληρίδη,
Προέδρου του Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Φρέντερικ,
Δικηγόρου, Προέδρου του Πανκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου

Επιμέλεια : Ιωάννης Παναγιώτου, προπτυχιακός φοιτητής, Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

❖ **Κύριε Κληρίδη, έχετε αναφερθεί σε μια κρίση της Κυπριακής Δικαιοσύνης τα τελευταία χρόνια. Πώς πιστεύετε ότι μπορεί να αντιμετωπιστεί;**

Είναι διαπιστωμένο από τους πάντες εντός Κύπρου αλλά και εκτός από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το συμβούλιο Ευρώπης μεταξύ άλλων, ότι η Κυπριακή Δικαιοσύνη βρίσκεται σε κρίση. Δικαιοσύνη η οποία αργεί δεν είναι δικαιοσύνη γιατί παραβιάζει συνταγματικά δικαιώματα των διαδίκων. Παραβιάζεται μεταξύ άλλων το άρθρο 30 του Συντάγματος και το άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τα οποία κατοχυρώνουν το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, εντός εύλογου χρονικού διαστήματος. Στις δυο βαθμίδες σήμερα της δικαιοσύνης μια υπόθεση μπορεί να πάρει 4 – 5 χρόνια πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια, δηλαδή η έφεση, άλλα 6 χρόνια. Η περίοδος 11 συνολικά ετών είναι ανεπίτρεπτη για επίλυση αστικής φύσεως διαφορών.

Η ποινική δικαιοσύνη απονέμεται μέχρι στιγμής με τρόπο ο οποίος είναι σχετικά ικανοποιητικός. Ο μεγάλος όγκος υποθέσεων και οι αργοί ρυθμοί αναλογούν αναπόφευκτα και στην ποιότητα. Πισμένα δικαστήρια αναπόφευκτα κάνουν λάθη και οι αποφάσεις δεν είναι πάντοτε επαρκώς μελετημένες όπως θα έπρεπε να ήταν. Δυστυχώς ενώ τα προβλήματα έπρεπε να είχαν διαπιστωθεί νωρίτερα, καθυστέρησε η διαπίστωση τους αλλά πολύ περισσότερο καθυστέρησαν και καθυστερεί η αντιμετώπιση τους. Είναι επάναγκες να επανεξετάσουμε και αναθεωρήσουμε το όλο σύστημα με στόχο την εξειδίκευση σε όλες τις βαθμίδες η οποία αναμένεται θα φέρει ταχύτητα και ποιότητα. Η μεταρρύθμιση της δικαιοσύνης θα λάβει χώρα σε 3 φάσεις κατά την γνώμη μου.

Η Α' φάση περιλαμβάνει την δημιουργία Εφετείου και Ανώτατου δικαστηρίου χωρισμένο σε δύο τμήματα:

1. Συνταγματικού Δικαίου και Δημόσιου και
2. Ένα άλλο για εκδίκαση Αστικών και Ποινικών υποθέσεων.

Στην Β' φάση αναμένεται να εισαχθεί νέο σύστημα διοίκησης των δικαστηρίων από μια ανεξάρτητη αρχή και η δημιουργία ειδικών τμημάτων στα επαρχιακά δικαστήρια και στην απονομή της πρωτοβάθμιας δικαιοσύνης.

Στην Γ' φάση αναμένεται να εισαχθεί πλήρως η ηλεκτρονική δικαιοσύνη ενώ μέρος της που αφορά τις καταχωρήσεις στα δικαστήρια θα εισαχθεί στην πρώτη φάση, δηλαδή εντός 2020 – 2021. Η Γ' φάση θα αποτελεί πλέον περίοδο επανεξέτασης και επαναθεώρησης του όλου συστήματος και εισαγωγής και εφαρμογής των νέων Θεσμών Πολιτικής Δικονομίας. Αναμένεται ότι στο στάδιο 1^{ης} και η 2^{ης} φάσης θα λειτουργήσει επίσης το Εμπορικό Δικαστήριο και Ναυτοδικείο.

«Πισμένα δικαστήρια αναπόφευκτα κάνουν λάθη και οι αποφάσεις δεν είναι πάντοτε επαρκώς μελετημένες όπως θα έπρεπε να ήταν»

Δικαιοσύνη και Θεσμοί

❖ Ποιες οι δράσεις του Διεθνούς Συνδέσμου για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην Κύπρο, στον οποίο είστε συνιδρυτής και Επίτιμος Πρόεδρος;

Ο Διεθνής σύνδεσμος για προάσπιση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δυστυχώς έχει ατονήσει. Καταβάλλω προσπάθειες για την επανασύσταση και επαναλειτουργία του με δεομένη την τεράστια επιτυχία που είχε τέλη της δεκαετίας του '80 και της δεκαετίας του '90. Χρειάζεται νέο αίμα, νέα παιδιά, νέους συναδέλφους που θα έχουν την απαραίτητη ενέργεια για την συνέχιση των δραστηριοτήτων του.

❖ Πώς σκοπεύετε να συνδυάσετε αποτελεσματικά τις ιδιότητες του δικηγόρου, του καθηγητή και του προέδρου του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου;

Η ιδιότητα του Καθηγητή και Προέδρου Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου έρχεται σε μια περίοδο μεταρρύθμισης της δικαιοσύνης και σαφέστατα οι γνώσεις μου χρησιμοποιούνται ακριβώς για επίτευξη των στόχων της μεταρρύθμισης. Η σχεδόν 40 χρόνια πείρα μου στο δικηγορικό επάγγελμα σε συνδυασμό με την πανεπιστημιακή γνώση και διδασκαλία και συγγραφή έργων δημιουργούν την απαραίτητη όσωση για επίτευξη των στόχων. Ήδη τον 1ον μήνα προεδρίας στον Παγκύπριο Δικηγορικό Σύλλογο δημιούργησα επιστημονική μονάδα για περαιτέρω επεξεργασία των νομοσχεδίων για μεταρρύθμιση, τα οποία επεξεργάζονται περαιτέρω τώρα το Υπουργείο Δικαιοσύνης και μέλη της επιτροπής νομικών μέσα στο πλαίσιο μιας ευρύτερης διαβούλευσης.

❖ Ποιο είναι το επόμενο βήμα για τον Παγκύπριο Δικηγορικό Σύλλογο;

Ο δικηγορικός κόσμος κλήθηκε να συμμετάσχει σε αυτό το δημόσιο διάλογο και έχω πάρει σημειώματα αρχιτών συναδέλφων τα οποία βρίσκονται υπό μελέτη. Προχώρησα με την σύσταση του Πειθαρχικού Συμβουλίου και ευρισκόμαστε στο τελικό στάδιο σύστασης των διαφόρων επιτροπών του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου. Ο Σύλλογος δεν είναι συντεχνιακό απλώς όργανο αλλά είναι επιστημονικός σύλλογος και πρέπει να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στον εκσυγχρονισμό του Δικαίου της μεταρρύθμισης της Δικαιοσύνης και των θεσμών Πολιτικής Δικονομίας. Με 4500 περίπου μέλη που ασκούν την δικηγορία και πολλά άλλα τα οποία έχουν γραφτεί στο μητρώο των δικηγόρων, ο Δικηγορικός Σύλλογος αποτελεί ένα μαζικό και δυναμικό πυλώνα του κράτους δικαίου.

Σε όλα τα επίπεδα αναπτύσσεται μεταρρυθμιστικό έργο και μπορώ να πω με την βοήθεια Συμβουλίου του Παγκύπριου Δικηγορικού Συλλόγου έχουμε πετύχει μέχρι στιγμής παρά πολλά. Προχωρούμε με επανεξέταση και αναθεώρηση του Ταμείου Συντάξεως των Δικηγόρων και συμμετέχουμε ενεργά στις εργασίες της Βουλής των Αντιπροσώπων.

❖ Ποια η γνώμη σας για τις εξετάσεις των ασκούμενων δικηγόρων; Εκτιμάτε ότι απαιτείται κάποια μεταρρύθμιση;

Έχει συσταθεί άμεσα το Νομικό Συμβούλιο και από τις πρώτες αποφάσεις του ήταν η επανεξέταση του επιπέδου των εξετάσεων, της μείωσης των εξεταστικών περιόδων σε 2 ετησίως αντί 3 και περιορισμό της συνολικής περιόδου για επιτυχή εξέταση στα 2 έτη. Στόχος του νέου Συμβουλίου είναι να αναβαθμιστεί το επίπεδο εισδοχής των νέων Δικηγόρων. Η μεταρρύθμιση ξεκίνησε και σε αυτό το επίπεδο.

«Με 4500 περίπου μέλη που ασκούν την δικηγορία και πολλά άλλα τα οποία έχουν γραφτεί στο μητρώο των δικηγόρων, ο Δικηγορικός Σύλλογος αποτελεί ένα μαζικό και δυναμικό πυλώνα του κράτους δικαίου.»

Συνέντευξη Χ. Κληρίδη

❖ Με αφορμή το νέο σας σύγγραμμα, πως εξελίσσεται το δίκαιο της επιείκειας στο σύγχρονο κυπριακό νομικό σύστημα;

Το Δίκαιο της Επιείκειας πρέπει να εισαχθεί στα μαθήματα τα οποία οφείλουν να περάσουν οι νέοι δικηγόροι σαν προϋπόθεση εγγραφής τους στο μητρώο δικηγόρων. Στην Κύπρο εφαρμόζουμε δυνάμει του άρθρου 29 του Περί Δικαστηρίων Νόμου τόσο το Κοινό Δίκαιο όσο και το Δίκαιο Επιείκειας. Είναι αδιανόητο να εγγράφεται Δικηγόρος χωρίς να έχει περάσει εξετάσεις στο Δίκαιο της Επιείκειας. Αποτελεί τον 2^ο βασικό πυλώνα του Κυπριακού Δικαίου μαζί με το κοινό δίκαιο.

❖ Πώς έχει επηρεάσει την ακαδημαϊκή σας διδασκαλία η πανδημία του COVID-19; Ποιες οι σκέψεις και τυχόν ανησυχίες σας;

Η πανδημία ανέδειξε την γύμνια της Κυπριακής Δικαιοσύνης λόγω της αδυναμίας της να συνεχίσει να λειτουργεί απρόσκοπτα εξ αποστάσεως. Θετικό όμως είναι ότι προκάλεσε την αναγκαιότητα να εισαχθεί η προσωρινή ηλεκτρονική δικαιοσύνη, σαν ενδιάμεσο βήμα μέχρι εισαγωγής της πλήρους ηλεκτρονικής εξ αποστάσεως δικαιοσύνης σε δύο χρόνια. Ήδη από τις αρχές νέου χρόνου αναμένεται ότι όλα τα έγγραφα θα καταχωρούνται πλέον ηλεκτρονικά. Η εξ αποστάσεως διαδικασία έχει εισαχθεί πλέον σε όλα τα Πανεπιστήμια, Νομικές Σχολές και Τμήματα. Σίγουρα δεν είναι κάτι το οποίο είναι ιδεώδες αλλά αναμένεται ότι τόσο στην εαρινή περσινή ακαδημαϊκή χρονιά όσο και στο φετινό ακαδημαϊκό έτος η διδασκαλία θα διεξαχθεί εξ αποστάσεως. Νομίζω ότι χρειάζεται μεγαλύτερη προσπάθεια τόσο από καθηγητές και φοιτητές να συνεργαστούν για επίτευξη των στόχων. Δεν πιστεύω ότι οι φοιτητές που για 1 ½ ακαδημαϊκό έτος διδάχτηκαν εξ αποστάσεως θα υστερούν στο μέλλον καθ' οιονδήποτε τρόπο. Δυσκολίες υπάρχουν στην διεξαγωγή των εξετάσεων αλλά όχι ανυπέρβλητες.

♦♦♦♦

«Το Δίκαιο της Επιείκειας πρέπει να εισαχθεί στα μαθήματα τα οποία οφείλουν να περάσουν οι νέοι δικηγόροι σαν προϋπόθεση εγγραφής τους στο μητρώο δικηγόρων»

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης στην ισχύ της εθνικής δικαστικής απόφασης

Και η δυνατότητα παραμερισμού της απόφασης

Νικόλαος Δ. Κουλούρης, Επίκουρος Καθηγητής, Νομική Σχολή, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

1. Το περιβάλλον από πλευράς θετικού δικαίου

Σύμφωνα με το Άρθρο 169, παρ. 2 και 3, του Συντάγματος της Κύπρου^[1],

«2. Η διαπραγματεύσεις πάσης ετέρας συνθήκης, συμβάσεως ή διεθνούς συμφωνίας ως και η υπογραφή αυτών γίνεται κατόπιν αποφάσεως του Υπουργικού Συμβουλίου, δεν τίθεται όμως εν ισχύϊ και δεν δεσμεύουν την Δημοκρατίαν, ειμή μόνον εφ' όσον κυρωθώσι δια νόμου ψηφιζομένου υπό της Βουλής των Αντιπροσώπων, ότε και συνομολογούται.

3. Συνθήκαι, συμβάσεις και συμφωνίαι συνομολογούμεναι συμφώνως ταις ειρημέναις διατάξεσι του παρόντος άρθρου έχουσιν από της δημοσιεύσεως αυτών εις την επίσημον εφημερίδα της Δημοκρατίας ηυξημένην ισχύν έναντι οιοδήποτε ημεδαπού νόμου, υπό τον όρον ότι αι τοιαύται συνθήκαι, συμβάσεις και συμφωνίαι εφαρμόζονται αντιστοίχως και υπό του αντισυμβαλλομένου.»

Η Κυπριακή Δημοκρατία με τον νόμο 39/1962^[2] κύρωσε την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), προσδίδοντας σε αυτήν κατά τις ανωτέρω συνταγματικές πρόνοιες αυξημένη τυπική ισχύ έναντι του τυπικού νόμου.

Μάλιστα, η κανονιστική ισχύς της ΕΣΔΑ ενισχύθηκε σημαντικά μέσω της ενσωμάτωσής της στη Συνθήκη της Λισσαβόνας (Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ΣΛΕΕ), κατά τρόπο ώστε η ΕΣΔΑ να ορίζεται με το άρθρο 6 της ΣΛΕΕ ως πηγή δικαίου

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Και σύμφωνα με το Άρθρο 1Α του Συντάγματος της Κύπρου, «Ουδεμία διάταξη του Συντάγματος θεωρείται ότι εμποδίζει Κανονισμούς, Οδηγίες ή άλλες πράξεις ή δεσμευτικά μέτρα νομοθετικού χαρακτήρα που θεσπίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση ή από τις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες ή από τα θεσμικά τους όργανα ή από τα αρμόδια τους σώματα στη βάση των συνθηκών που ιδρύουν τις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες ή την Ευρωπαϊκή Ένωση από του να έχουν νομική ισχύ στη Δημοκρατία».^[3]

Σύμφωνα, μάλιστα, με το διεθνές δίκαιο, ισχύουν δύο, κρίσιμες εν προκειμένω, αρχές : Α. Η αρχή της διεθνούς ευθύνης των κρατών περί για τις πράξεις των οργάνων τους γενικά, ανεξαρτήτως εάν πρόκειται για όργανα της νομοθετικής, της εκτελεστικής ή της δικαστικής εξουσίας. Β. Η αρχή της μη δυνατότητας επίκλησης από το κράτος διατάξεων της εσωτερικής του έννομης τάξης, προκειμένου να απευθυνθεί της ευθύνης του σε διεθνές επίπεδο.^[4]

Περαιτέρω, σύμφωνα με το Άρθρο 46, παρ. 1, της ΕΣΔΑ^[5],

«Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς τις οριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου^[6] επί των διαφορών στις οποίες είναι διάδικοι».

Με βάση τα ανωτέρω και ενόψει του ότι η Κυπριακή Δημοκρατία έχει κυρώσει την ΕΣΔΑ, δεσμεύεται από τις διατάξεις της και οφείλει να συμμορφώνεται με τις εισαγόμενες με αυτήν υποχρεώσεις. Κατά συνέπεια, δυνάμει του

«η κανονιστική ισχύς της ΕΣΔΑ ενισχύθηκε σημαντικά μέσω της ενσωμάτωσής της στη Συνθήκη της Λισσαβόνας. »

^[1]<http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/syntagma.html>

^[2]http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1962_1_039.pdf

^[3]<http://www.cylaw.org/nomoi/enop/ind/syntagma/section-sc7f809700-da90-1f01-5b58-1a8b4a127d00.html>

^[4] Δες Α.Α. Σισιλιάνου, «Ο έλεγχος της συμμόρφωσης των κρατών προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ: πρόσφατες

εξελίξεις», στο Α. Μαγγανάς (επιμ.), «Τιμητικός Τόμος για την Αλίκη Γιωτοπούλου Μαραγκοπούλου», Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, σελ. 1205.

^[5]https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_n_ELL.pdf

^[6] Ως Δικαστήριο νοείται το συσταθέν από την ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

ανωτέρω Αρθρου 46, παρ.1, αυτής, μεταξύ άλλων υποχρεώσεων, οφείλει να συμμορφώνεται προς τις οριστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, όταν αυτές τέμνουν διαφορά στην οποία η Κύπρος είναι διάδικο μέρος.

Η σχετική υποχρέωση βαρύνει όλα τα κρατικά όργανα της Κυπριακής Δημοκρατίας, ανεξαρτήτως της φύσης και της δικαιοδοσίας τους, βαρύνει δηλαδή και τα δικαστικά όργανα. Βέβαια, το άρθρο 46 παρ. 1 ΕΣΔΑ φαίνεται να απευθύνεται όχι στις εθνικές αρχές, αλλά στα Συμβαλλόμενα Μέρη, στον οποίων τη διακριτική ευχέρεια αφήνει το πως θα συμμορφωθούν στις καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ. Όμως, μια τέτοια παραδοχή θα στηριζόταν στη μεμονωμένη εξέταση του άρθρου 46 παρ. 1 ΕΣΔΑ ή στην αποκλειστική εφαρμογή μιας στείρας γραμματικής ερμηνείας. Αντίθετα, η συνδυασμένη ανάγνωση των άρθρων 1, 13 και 52 ΕΣΔΑ δείχνει ότι η Σύμβαση προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των κρατικών οργάνων, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος μιας αποτελεσματικότερης προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου^[7].

Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ: «Σε αντίθεση με τις κλασικές διεθνείς συμβάσεις η Σύμβαση δεν περιλαμβάνει μόνο αμοιβαίες δεσμεύσεις μεταξύ συμβαλλόμενων κρατών. Δημιουργεί, πέρα από ένα δίκτυο αμοιβαίων, διμερών υποχρεώσεων, αντικειμενικές υποχρεώσεις, οι οποίες κατά τη διατύπωση του Προοιμίου, επωφελούνται από μια 'συλλογική εγγύηση'»^[8].

Συναφώς, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αναφέρει: «Τα συμβαλλόμενα κράτη δεν θέλησαν να θεσπίσουν δικαιώματα και υποχρεώσεις αμοιβαία επωφελή για την επιδίωξη των δικών τους εθνικών συμφερόντων, αλλά να μετουσιώσουν σε πραγματικότητα τους σκοπούς και τα ιδανικά του Συμβουλίου της Ευρώπης ... και να ιδρύσουν μια κοινή δημόσια τάξη των ελευθέρων δημοκρατιών της Ευρώπης, προκειμένου να διαφυλάξουν την κοινή κληρονομιά

τους της πολιτικής παράδοσης των ιδανικών της ελευθερίας και του πρωτίου του δικαίου»^[9].

Το γεγονός της «αναδοχής» από τα κρατικά όργανα της υποχρέωσης του κράτους μέλους σύμφωνα με το άρθρο 46, παρ.1, ΕΣΔΑ έχει αναγνωρισθεί και από την κυπριακή νομολογία. Ο Δικαστής Π. Αρτεμίδης έχει αναφέρει: «Όλοι μας, οι δικαστές, καθώς και οι υπόλοιποι ενδιαφερόμενοι στη διαδικασία, έχουμε καθήκον να συμμορφωθούμε με τη σκέψη και το αποτέλεσμα των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αναφορικά με τον εύλογο χρόνο περάτωσης της δίκης, και ιδιαίτερα με τις αποφάσεις που αφορούν τη χώρα μας»^[10].

Μάλιστα, η διάταξη του Αρθρου 46, παρ.1, της ΕΣΔΑ, λόγω της προφανούς σαφήνειας και πληρότητάς της, μπορεί να χαρακτηριστεί ως «διάταξη αυτοδύναμης εφαρμογής», υπό την έννοια ότι είναι άμεσα εφαρμοστέα στην εθνική έννομη τάξη και ειδικότερα από τα εθνικά δικαστήρια, δίχως να προαπαιτούνται συμπληρωματικές ενέργειες της νομοθετικής εξουσίας^[11].

Τέλος, σύμφωνα με το Αρθρο 46, παρ. 4 και 5, της ΕΣΔΑ,

«4. Εάν η Επιτροπή Υπουργών κρίνει ότι ένα Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος αρνείται να συμμορφωθεί με οριστική απόφαση σε υπόθεση στην οποία είναι μέρος, μπορεί, αφού προειδοποιήσει επισήμως το Μέρος αυτό και με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία δύο τρίτων των εκπροσώπων που έχουν το δικαίωμα να μετέχουν στην Επιτροπή, να παραπέμψει στο Δικαστήριο το ζήτημα εάν το εν λόγω Μέρος έχει παραλείψει να εκπληρώσει την υποχρέωση του δυνάμει της παραγράφου 1.

5. Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει παραβίαση της παραγράφου 1, παραπέμπει την υπόθεση στην Επιτροπή Υπουργών προκειμένου αυτή να εξετάσει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν».

Η παραπάνω επιβεβαιωτική της συμμόρφωσης διαδικασία έχει οδηγήσει μέχρι σήμερα σε μια και μοναδική απόφαση του ΕΔΔΑ, με την οποία έκρινε ότι κράτος μέλος της ΕΣΔΑ

«η συνδυασμένη ανάγνωση των άρθρων 1, 13 και 52 ΕΣΔΑ δείχνει ότι η Σύμβαση προϋποθέτει τη συμμετοχή όλων των κρατικών οργάνων»

[7] Δες Τρ. Ζολώτα, «Η δέσμευση του εθνικού δικαστή από το νομολογιακό προηγούμενο και δεδικασμένο των αποφάσεων του ΕΔΔΑ», Ομιλος «Αριστοβούλος Μάνεσης», προσβάσιμο σε https://www.constitutionalism.gr/1600-i-desmeysi-toy-etnikoy-dikasti-apo-to-nomologiako/#_ftnref59
[8] ΕΔΔΑ, απόφαση της 18.1.1978, υπόθεση Ιρλανδίας κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Series A 25, παρ. 239

[9] Απόφαση της 11.1.1961, υπόθεση Αυστρίας κατά Ιταλίας, ΥΒ 4 (1961), σ. 139

[10] Απόφαση «Σπετσιώτη - Ευσταθίου Σταυρούλλα με την ιδιότητά της ως διαχειρίστρια της περιουσίας του Ευστάθιου Σάββα - Σπετσιώτη (Αρ. Διαχ. 35/98) ν. Στέλιου Σπετσιώτη» (2004) 1 ΑΑΔ 1351

[11] Βλ. Α. Γιόκαρη, «Η πρακτική των δικαιοδοτικών οργάνων στην εφαρμογή του διεθνούς δικαίου», Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ. 143.

Πολιτική Δικονομία

δεν συμμορφώθηκε με απόφασή του. Πρόκειται για την απόφαση του ΕΔΔΑ Igar Mammadov κατά Αζερμπαϊτζάν της 29.05.2019^[12]. Ενώ το 2014 το ΕΔΔΑ είχε αποφασίσει την αποφυλάκιση άνευ όρων του προσφεύγοντα, η αποφυλάκισή του έλαβε χώρα μόλις το 2018, και μάλιστα υπό όρους, οδηγώντας το ΕΔΔΑ να διαπιστώσει ομόφωνα, ότι υπήρξε παραβίαση από το Αζερμπαϊτζάν του άρθρου 46 § 1 (υποχρεωτική ισχύς και εκτέλεση των αποφάσεων) της ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ διαπίστωσε ειδικότερα ότι η κυβέρνηση είχε λάβει μόνο περιορισμένα μέτρα για να εφαρμόσει την απόφαση, γεγονός που οδήγησε το Αζερμπαϊτζάν να μην ενεργήσει με «καλή πίστη» ή με τρόπο που ήταν σύμφωνο με τα «συμπεράσματα και το πνεύμα» της απόφασης του στην υπόθεση του προσφεύγοντος.

2. Οι τρόποι συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ

Μετά από κάθε τελεσίδικη απόφαση του ΕΔΔΑ που διαπιστώνει παραβίαση της ΕΣΔΑ, η «καταδικασθείσα» χώρα πρέπει να λάβει μέτρα συμμόρφωσης^[13]. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι μια απόφασή του που καταλήγει στη διαπίστωση παράβασης «*επιβάλλει στο καθ'ού κράτος τη νομική υποχρέωση όχι απλώς να καταβάλει στους δικαιούχους το ποσό που επιδικάστηκε ως δίκαιη αποζημίωση, αλλά επίσης να επιλέξει υπό την επιτήρηση της Επιτροπής Υπουργών τα γενικά ή/και ειδικά μέτρα, όπου κρίνεται κατάλληλο, που θα πρέπει να υιοθετηθούν στην εθνική έννομη τάξη, ώστε να τερματισθεί η διαπιστωθείσα παραβίαση και να επανορθωθούν στο μέτρο του δυνατού οι επιδράσεις ...*»^[14].

Τα μέτρα συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ διακρίνονται σε γενικά και σε ατομικά/ειδικά^[15].

Όσον αφορά τα γενικά μέτρα συμμόρφωσης, αυτά απαιτούν δραστικές πρωτοβουλίες, αλλαγές στη νομοθεσία, στη διοικητική πρακτική αλλά και στη νομολογία των δικαστηρίων.

Στην Ελλάδα, και σε συνταγματικό και σε νομοθετικό επίπεδο έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες και έχουν θεσπιστεί σημαντικές ρυθμίσεις στο πλαίσιο συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ:

Αναφορικά με το συνταγματικό επίπεδο, στο πλαίσιο της συνταγματικής αναθεώρησης του 2001, λόγω της απόφασης «HORNBY»^[16] τροποποιήθηκε το άρθρο 95 του Συντάγματος και θεσπίστηκε η υποχρέωση της Διοίκησης να συμμορφώνεται προς τις δικαστικές αποφάσεις. Επίσης, εξαιτίας της απόφασης «Θλιμμένος»^[17], με ερμηνευτική δήλωση στο άρθρο 4 του Συντάγματος, δόθηκε η δυνατότητα εναλλακτικής θητείας στους αντιρρησίες συνείδησης. Τέλος, στο πλαίσιο της συνταγματικής αναθεώρησης του 2008, λόγω της απόφασης «Λυκουρέζος»^[18], τροποποιήθηκε το άρθρο 57 του Συντάγματος, ώστε να καταργηθεί το απόλυτο ασυμβίβαστο της βουλευτικής ιδιότητας με επαγγελματικές δραστηριότητες.

Σε επίπεδο τυπικού νόμου, σε συμμόρφωση προς αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ψηφίστηκαν νόμοι για την επιτάχυνση των εθνικών δικών, για τα Τριμελή Συμβούλια Συμμόρφωσης στα εθνικά δικαστήρια με αντικείμενο τον έλεγχο συμμόρφωσης της Διοίκησης προς τις αποφάσεις τους και για τη δυνατότητα αναγκαστικής εκτέλεσης κατά της ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου.

Η πλέον σημαντική όμως νομοθετική πρωτοβουλία, αναφορικά με τη διασφάλιση της εκ των υστέρων συμμόρφωσης των ελληνικών δι-

«Στην Ελλάδα, και σε συνταγματικό και σε νομοθετικό επίπεδο έχουν αναληφθεί πρωτοβουλίες και έχουν θεσπιστεί σημαντικές ρυθμίσεις στο πλαίσιο συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ.»

^[12] Αρ. προσφ. 15172/13. <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-193543>

^[13] Δες Λ.Α. Σισιλιάνος (διευθυντής έκδοσης), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο», Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 745 και επ.

^[14] Υπόθεση Scozzari και Guinta κ. Ιταλίας, 13.7.2020, παρ. 249.

^[15] Βλ. Εισήγηση του Προέδρου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση της 17.1.2020 με θέμα «Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ» (προσβάσιμη

σε <http://www.nsk.gr/web/nsk/-/omilia-parembase-proedrou-nsk-se-ekdelose-tou-kyklou-ideon-gia-ten-ethnike-anasynkrotese>)

^[16] Αρ. 18357/91, *Hornby κατά Ελλάδας*, απόφαση της 19ης Μαρτίου 1997, Recueil des arrêts et décisions 1997-II, pp. 510-511, § 40 και επ.

^[17] *Θλιμμένος κατά Ελλάδας* [Τμήμα Μείζονος Συνθέσης], αριθ. προσφυγής 34369/97, παράγραφος 44, ΕΔΑΔ 2000-IV

^[18] *Lykourazos v. Greece*, App. No. 33554/03, 15 June 2006, Balancing and justification at the ECtHR 183

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

καστηρίων προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, αποτελεί η θέσπιση της δικονομικής δυνατότητας επανάληψης των εθνικών ποινικών και διοικητικών δικών, καθώς και δικών της εκούσιας δικαιοδοσίας στα πολιτικά δικαστήρια, μετά από καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ που διαπιστώνουν παραβιάσεις της Σύμβασης.

Όμως και ο Έλληνας δικαστής αντιλαμβανόμενος το βάρος αυτό έχει επανειλημμένα ανταποκριθεί στην υποχρέωση συμμόρφωσης: Το Συμβούλιο της Επικρατείας^[19] μετά από σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ έκανε δεκτό ότι δεν δικαιολογείται η μη καταβολή αποζημίωσης σε περίπτωση επιβολής περιορισμών στη χρήση της ιδιοκτησίας για λόγους προστασίας του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, εκ μόνου του λόγου ότι η θέση του ακινήτου ήταν εκτός οικιστικής ζώνης.

Ο Αρειος Πάγος^[20] (σε εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ «Αλβανός κ.λπ.») άλλαξε τη νομολογία του και προέβλεψε την ευχέρεια του εισηγητή δικαστή να κάνει τις απαραίτητες προσθήκες ώστε να 'αποκαθιστά' τις ελλείψεις του δικογράφου.

Το Ελεγκτικό Συνέδριο^[21] (μετά την απόφαση «Κοκκίνη»)^[22] μετέστρεψε τη νομολογία του, ως προς τον προσδιορισμό του χρονικού σημείου έναρξης της παραγραφής του δικαιώματος για αναδρομική αναγνώριση σύνταξης. Διαπιστώνει κανείς ότι και τα τρία ανώτατα Δικαστήρια της Ελλάδας έστερξαν να προβούν σε ανατροπή πάγιας νομολογίας τους, μόνο και μόνο για να καταστεί αυτή συμβατή με μεταγενέστερη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Τα ατομικά / ειδικά μέτρα συμμόρφωσης αφορούν στον ίδιο τον προσφεύγοντα, ως προς τον οποίον θα πρέπει να θεραπευτούν οι συνέπειες της παραβίασης της ΕΣΔΑ και να βρεθεί αυτός στην κατάσταση που θα ήταν,

εάν δεν είχε μεσολαβήσει η παραβίαση. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό, το Δικαστήριο του επιδικάζει δίκαιη ικανοποίηση, για την ηθική βλάβη που υπέστη εξαιτίας της παραβίασης και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, αποζημίωση για την τυχόν υλική ζημία του. Μεταξύ των ατομικών μέτρων συμμόρφωσης εξέχουσα θέση καταλαμβάνει η επανάληψη της δικαστικής διαδικασίας, στο πλαίσιο της οποίας διαπιστώθηκε η παραβίαση της ΕΣΔΑ.

3. Η επανάληψη των εθνικών διαδικασιών ως ατομικό μέτρο συμμόρφωσης

Ως το πλέον αποτελεσματικό ατομικό μέτρο συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ αναδεικνύεται η επανάληψη των εθνικών διαδικασιών. Ενόψει αυτού, η Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης εξέδωσε Σύσταση, με την οποία ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να εξετάσουν τη διασφάλιση της ύπαρξης επαρκών δυνατοτήτων επανεξέτασης της υπόθεσης, συμπεριλαμβανομένης ως μορφής επανεξέτασης της επανάληψης της διαδικασίας^[23].

Η Σύσταση αυτή αφορά περιπτώσεις όπου Α) το θιγόμενο μέρος εξακολουθεί να υφίσταται σοβαρές νομικές συνέπειες λόγω της εθνικής δικαστικής απόφασης, οι οποίες δεν επανορθώνονται επαρκώς μέσω της επιδικασθείσας δίκαιης ικανοποίησης και απαιτούν διορθωτική παρέμβαση μέσω επανεξέτασης ή επανάληψης της διαδικασίας

Β) η διαπιστωθείσα παραβίαση στηρίζεται σε διαδικαστικά σφάλματα ή σε ελλείψεις τέτοιας βαρύτητας, ώστε να εγείρονται σοβαρές αμφιβολίες για το αποτέλεσμα των εθνικών διαδικασιών.^[23]

«Ως το πλέον αποτελεσματικό ατομικό μέτρο συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ αναδεικνύεται η επανάληψη των εθνικών διαδικασιών. »

^[19] Αρ. απόφασης 2165/2013, Νομικά Χρονικά, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2019, τεύχος 102, <http://www.nomikaxonika.gr/decisions.aspx?id=13f669b3-17d7-413f-b501-3880d753b960>

^[20] Απόφαση με αριθμό 14/2010 της Διοικητικής Ολομέλειας του Αρείου Πάγου. Δες Ι. Τσαλαχανίδη, «Η νομολογία του ΕΔΔΑ υπό την οπτική του Αρείου Πάγου», The Athens Review of Books, τεύχος 114, 10-2-2020, προσβάσιμο σε [\[http://www.kinisipoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf\]\(http://www.kinisipoliton.gr/wp-content/uploads/2014/03/125219_APEDDA1.pdf\)](https://athensreviewofbooks.com/arxeio/teyxos114/4214-i-nomologia-tou-edda-ypo-tin-optiki-tou-areiou-pagou-kai-kinηση-Πολιτών-για-μια-Ανοιχτή-Κοινωνία, «Τα-ελληνικά-δικαστήρια-και-η-νομολογία-του-ΕΔΔΑ», Ημερίδα, Μάρτιος 2011, προσβάσιμο σε</p>
</div>
<div data-bbox=)

^[21] Απόφαση με αριθμό 26/2010. Δες Π. Χαρολάμπη, «Η δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου στα συνταξιοδοτικά ζητήματα», Μεταπτυχιακή Διατριβή στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο, Κομοτηνή 2012, προσβάσιμη σε <https://repo.lib.duth.gr/jspui/bitstream/123456789/1645/1/N207.PDF>

^[22] Recommendation RE(200)2 on the reexamination or the reopening of certain cases at domestic level following judgments of the ECHR.

^[23] Δες Λ.Α. Σισιλιάνου, ό.π.π., σελ. 750

Πολιτική Δικονομία

Το ΕΔΔΑ έχει συναφώς κρίνει ότι, αν και δεν έχει τη δικαιοδοσία να διατάξει το εθνικό δικαστήριο να διεξαγάγει επανάληψη της ενώπιόν του διαδικασίας, μπορεί όμως να υποδείξει στο εθνικό δικαστήριο ενόψει της ως άνω Σύστασης ότι η επανάληψη της διαδικασίας αποτελεί κατάλληλο επανορθωτικό μέτρο, το οποίο δεν αποτελεί μεν αυτοσκοπό, αποτελεί όμως ένα απαραίτητο μέσο για την πλήρη και ορθή εκτέλεση της καταδικαστικής απόφασης.^[24]

Ειδικότερα, σε κάποιες περιπτώσεις, το ΕΔΔΑ πρότεινε κατάλληλα μέτρα, αλλά και πάλι η πρόταση αυτή δεν έχει νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα^[25]. Ωστόσο, υπήρξαν και περιπτώσεις που το ΕΔΔΑ διατύπωσε ρητά στην απόφασή του ότι το πιο κατάλληλο μέτρο είναι αυτό της επανεξέτασης της υπόθεσης, παρέχοντας έτσι μια ισχυρή ένδειξη-παράδειγμα προς το κράτος-μέλος.^[26]

4. Η απόφαση 1992/2016 του Συμβουλίου της Επικρατείας

Με την υπ' αριθμ. 1992/2016 (Β' Τμ. επταμ.) απόφαση^[27] το Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) έκανε δεκτή την αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας εκδίκασης αίτησης αναίρεσης ενώπιόν του, κατόπιν σχετικής καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ, δίχως να είχε εισαχθεί μέχρι τότε σχετική νομοθετική υποχρέωση. Ειδικότερα, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας εκδίκασης αίτησης αναίρεσης ενώπιόν του κρίνεται βάσιμη, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

(α) η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παράβαση διάταξης της ΕΣΔΑ είναι τέτοια ώστε να τελεί σε αιτιώδη συνάφεια προς το σκεπτικό και το διατακτικό της οικείας, απορριπτικής της αίτησης αναίρεσης, απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας, ώστε η άρση της εν λόγω παράβασης και των συνεπειών της να μπορεί να επιτευχθεί μέσω της (ολικής ή μερικής) εξαφάνισης της προσβαλλόμενης απόφασης

του ΣτΕ και, περαιτέρω, μέσω της νέας κρίσης και αποδοχής (εν όλω ή εν μέρει) της αίτησης αναίρεσης,

(β) η συμμόρφωση προς τη σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ δεν συνεπάγεται παραβίαση κανόνα του Συντάγματος, το οποίο (να μεν υπερσχίζει της ΕΣΔΑ αλλά), πάντως, πρέπει να ερμηνεύεται (όχι σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, αλλά), στο μέτρο του εφικτού, κατά τρόπο “φιλικό” προς την ΕΣΔΑ, όπως αυτή ερμηνεύεται και εφαρμόζεται από το ΕΔΔΑ,

(γ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν οδηγεί σε παραβίαση άλλης υποχρέωσης της χώρας από το διεθνές δίκαιο, ιδίως δε από το ενωσιακό δίκαιο, η οποία, ενόψει του περιεχομένου της και των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης και κατόπιν στάθμισης των συγκρουόμενων έννομων αγαθών, κρίνεται σημαντικότερη, σε σχέση με εκείνη που απορρέει από το άρθρο 46 της ΕΣΔΑ,

(δ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν προσκρούει, λαμβανομένων υπόψη και των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης, σε κάποιον άλλο επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, η εξυπηρέτηση του οποίου, σταθμιζόμενη με την ανάγκη εκτέλεσης της απόφασης του ΕΔΔΑ, βάσει της αρχής της δίκαιης ισορροπίας, κρίνεται ότι υπερέχει,

(ε) η απόφαση του ΕΔΔΑ, που αποδίδει σε όργανα της Ελληνικής Δημοκρατίας παράβαση μίας ή περισσότερων διατάξεων της ΕΣΔΑ, δεν είναι εμφανώς ελλιπής, ασαφής ή/και αυθαίρετη ως προς τη νόμιμη (ή/και την πραγματική) βάση της, ,

(στ) η διαπίστωση των επίμαχων παραβάσεων, που δέχθηκε η σχετική απόφαση του ΕΔΔΑ, δεν κλονίζεται (ώστε να μην μπορεί πλέον να θεωρηθεί δικαιολογημένη, σύμφωνα και με τα κριτήρια που προκύπτουν από την οικεία νομολογία του ΕΔΔΑ), συνεπεία οφισυνών στοιχείων, που απορρέουν είτε από α-

«η επανάληψη της διαδικασίας αποτελεί κατάλληλο επανορθωτικό μέτρο, το οποίο δεν αποτελεί μεν αυτοσκοπό, αποτελεί όμως ένα απαραίτητο μέσο για την πλήρη και ορθή εκτέλεση της καταδικαστικής απόφασης.»

^[24] ΕΔΔΑ, Verein Gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) κ. Ελβετίας (No2) (Ευρεία Σύμβαση), 30.6.2009

^[25] Βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 30-10-2014, Davydog v. Russia (παρ. 27) και αποφ. ΕΔΔΑ της 9-1-2013 Oleksandr Volkov v. Ukraine (παρ. 195).

^[26] Βλ. αποφ. της 12-6-2014, Biblical Centre Of The Chuvash Republic v. Russia: «it is to be recalled that the Court's judgments are binding on Russia and a

finding of a violation of the Convention or its Protocols by the Court is a ground for reopening civil proceedings under Article 392 §§ 2(2) and 4(4) of the Code of Civil Procedure ... The Court considers that such a review would be the most appropriate means of remedying the violation it has identified in the judgments»

^[27] <https://www.lawspot.gr/sites/default/files/images/nea/misc/ste-1992.2016.pdf>

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

πόφαση του ίδιου του ΕΔΔΑ είτε από απόφαση του ΔΕΕ είτε, τέλος, από απόφαση ανώτατου δικαστηρίου της χώρας, και

(ζ) δεν έχει μεσολαβήσει πράξη κρατικού οργάνου, με την οποία να θεραπεύεται κατ' ουσίαν η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παράβαση και να αίρονται τα δυσμενή για τον αιτούντα αποτελέσματά της, κατά τρόπο ώστε η επιδιωκόμενη από τον αιτούντα επανάληψη της διαδικασίας και εξαφάνιση της προσβαλλόμενης δικαστικής απόφασης να παρίσταται αλυσιτελής για την προστασία των προσβληθέντων δικαιωμάτων του.

5. Τα όρια της δικαιοδοσίας του ΕΔΔΑ

Το ΕΔΔΑ δεν έχει εκ του Καταστατικού του δικαιοδοσία ούτε να ακυρώνει ούτε να μεταρρυθμίζει (ούτε έστω να παραπέμπει για νέα κρίση) τις αποφάσεις εθνικών Δικαστηρίων των κρατών, που έχουν επικυρώσει την ΕΣΔΑ. Η δικαιοδοσία του εξαντλείται (επιλαμβανόμενο σχετικών προσφυγών) στην κρίση περί του κατά πόσον τα όργανα απονομής δικαιοσύνης των κρατών που έχουν επικυρώσει την ΕΣΔΑ έχουν παραβιάσει κάποιο κανόνα δικαίου που έχει θεσπισθεί στο πλαίσιο της Σύμβασης.

Σε καταφατική περίπτωση, μάλιστα, ο προσφεύγων παραπονούμενος το μέγιστο που έχει να περιμένει είναι η καταδίκη του κράτους προέλευσης του δικαστικού οργάνου που παρέβη την Σύμβαση (και όχι του αντιδίκου του) σε μία όχι σημαντικού ύψους αποζημίωση υπέρ του προσφεύγοντος, πλέον των δικαστικών εξόδων, τα οποία πολλές φορές υπερκεραάζουν την αποζημίωση (ιδιαίτερα στην περίπτωση παράβασης της αρχής της δίκαιης δίκης).

Ετσι, το ΕΔΔΑ δεν ενσαρκώνει θεσμικά ένα τρίτο ή τέταρτο βαθμό δικαιοδοσίας (ανάλογα της ιδιότητας του εθνικού δικαίου ως αγγλοσαξωνικού ή ηπειρωτικού) στο πλαίσιο των εννόμων τάξεων των κρατών που έχουν επικυρώσει την ΕΣΔΑ^[28].

Παρά ταύτα, και ενόψει της υποχρέωσης των συμβαλλομένων μερών της ΕΣΔΑ να εφαρμόζουν τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, θα συνιστούσε νομικό σολοικισμό ο περιορισμός της συμμόρφωσης μόνο στην τυπική εφαρμογή του διατακτικού των αποφάσεων, όταν αυτές καταγγινώσκουν παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ. Πράγματι, θα πλήττονταν η έννοια / αρχή της φυσικής δικαιοσύνης και το εντεύθεν αίσθημα δικαίου, στην περίπτωση που η απόφαση διαπίστωνε παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης και η μόνη κύρωση θα ήταν η καταβολή στον προσφεύγοντα μιάς πενιχρής αποζημίωσης. Η διατήρηση αλώβητης της κηλιδωμένης με τέτοια παράβαση απόφασης του εθνικού Δικαστηρίου είναι ασύμβατη με τον σύγχρονο νομικό πολιτισμό.

Η Ευρεία Σύμβαση του ΕΔΔΑ υπογράμμισε στην υπόθεση *Seocheuri και Giumta κατά Ιταλίας* ότι: «μια απόφαση στην οποία το Δικαστήριο διαπιστώνει παραβίαση δεν επιβάλλει στο υπαίτιο κράτος μόνο τη νομική υποχρέωση να καταβάλει στους θιγόμενους το ποσό της αποζημίωσης που επιδικάστηκε μέσω της δίκαιης ικανοποίησης, αλλά και να επιλέξει, υποκείμενο στην εποπτεία της Επιτροπής Υπουργών, τα γενικής και/ή, αν είναι πρόσφορο, ατομικής φύσης μέτρα που πρέπει να υιοθετηθούν στην εγχώρια έννομη τάξη τους, για να τεθεί τέρμα στην παραβίαση που διαπιστώθηκε από το Δικαστήριο και να επανορθωθούν, όσο είναι δυνατόν, οι συνέπειες»^[29].

Για τον λόγο αυτό και στην Ελλάδα προσαφάτα θεσπίστηκε νομοθετικά δυνατότητα επανάληψης της διαδικασίας πολιτικής, διοικητικής ή ποινικής δίκης, σε περίπτωση που κριθεί από το ΕΔΔΑ ότι κατά τη διάρκεια της παραβιάστηκε το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ.

6 Η νομοθετική δυνατότητα επανάληψης της δίκης εν Ελλάδι

Σύμφωνα με το άρθρο 16 του νόμου 4446/2016 :

«1. Δικαστική απόφαση (σ.σ.: του Συμβουλίου της Επικρατείας), για την οποία κρίθηκε με απόφαση

«θα συνιστούσε νομικό σολοικισμό ο περιορισμός της συμμόρφωσης μόνο στην τυπική εφαρμογή του διατακτικού των αποφάσεων»

^[28] Δες Ν. Κουλούρη, «Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως ενσαρκωτής ενός οιοει ύπατου βαθμού διοικητικής δικαιοδοσίας στην Ελλάδα μετά την ψήφιση του ν. 4446/2016», σε Τιμητικό Τόμο για τον καθηγητή Ιάκωβο Φαρσεδάκη, «Δίκαιο και Εγκληματολογία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 347

^[29] Απόφαση της 13.7.2000, Rep. 2000-VIII, παρ. 24. Δες L. Zwaak, The Supervisory Task of the Committee of Ministers, σε: P. van Dijk / F. van Hoof / A. van Rijn / L. Zwaak (επιμ.), Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 4^η έκδ., Antwerpen et al. 2006, σ. 291 (298 επ.).

Πολιτική Δικονομία

του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ότι εκδόθηκε κατά παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δικαίωμα χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή διάταξης ουσιαστικού δικαίου της Σύμβασης, υπόκειται σε αίτηση επανάληψης της διαδικασίας ενώπιον του δικαστικού σχηματισμού του Συμβουλίου της Επικρατείας που την εξέδωσε...»

Ανάλογη διάταξη, που αφορούσε όμως μόνο τις διοικητικές διαφορές ουσίας, είχε προστεθεί, δυνάμει του άρθρου 23 του νόμου 3900/2010, στον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας με το νέο άρθρο 105 Α αυτού. Έτσι, πλέον όλες οι αμετάκλητες αποφάσεις των ελληνικών διοικητικών δικαστηρίων, ανεξαρτήτως εάν τέμνουν ακυρωτικές διοικητικές διαφορές ή διοικητικές διαφορές ουσίας, είναι δεκτικές επανάληψης της διαδικασίας της προσηγνηθείσας αυτών δίκης για τον παραπάνω λόγο.

Περαιτέρω, σε επίπεδο ποινικής δικαιοδοσίας έχει εισαχθεί ανάλογη διάταξη: Δυνάμει του νόμου 2865/2000, προστέθηκε περίπτωση 5 στην παρ. 1 του άρθρου 525 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, με την οποία προβλέφθηκε η επανάληψη της ποινικής διαδικασίας, που περατώθηκε με αμετάκλητη απόφαση, προς το συμφέρον καταδικασμένου για πλημμέλημα ή κακούργημα, «αν με απόφαση του ΕΔΔΑ διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δικαίωμα χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόσθηκε»^[30].

Τέλος, όσον αφορά την άσκηση πολιτικής δικαιοδοσίας, με πρόσφατο νόμο θεσπίστηκε η δυνατότητα επανάληψης της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού πολιτικού δικαστηρίου σε περίπτωση καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ, μόνο όμως όταν η απόφαση του εθνικού δικαστηρίου εκδόθηκε επί υποθέσεως εκουσίας δικαιοδοσίας, όπου τυπικά δεν υφίσταται αντιδικία και η απόφαση δρά διαπλαστικώς (πχ αναγνώριση σωματείου, υιοθεσία κλπ).

Ειδικότερα, με το άρθρο 29 του νόμου 4491/2017 προστέθηκε επιπλέον περίπτωση

στο τέλος της παραγράφου 1 του άρθρου 758 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, το οποίο ρυθμίζει τα της δυνατότητας αίτησης ανάκλησης ή μεταρρύθμισης απόφασης που εκδόθηκε σε υπόθεση εκουσίας δικαιοδοσίας:

«Η αίτηση ανάκλησης ή μεταρρύθμισης του πρώτου εδαφίου επιτρέπεται, επίσης, μετά την έκδοση οριστικής απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με την οποία κρίνεται ότι η δικαστική απόφαση που δέχθηκε ή απέρριψε την αρχική αίτηση εκδόθηκε κατά παράβαση δικαιώματος που αφορά στον δικαίωμα χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή διάταξης ουσιαστικού δικαίου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου»^[31]

7. Η ισχύς της απόφασης του εθνικού Δικαστηρίου μετά την καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ

Η έκδοση μίας δικαστικής απόφασης παράγει μια σειρά από έννομες συνέπειες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται κυρίως το τεκμήριο νομιμότητας καθώς και υπό προϋποθέσεις το δεδικασμένο και η εκτελεσιμότητα^[32]. Σύμφωνα με το τεκμήριο νομιμότητας, μια δικαστική απόφαση τεκμαίρεται νόμιμη και ισχυρή, μέχρις ότου νομίμως τροποποιηθεί / μεταρρυθμισθεί ή ακυρωθεί / εξαφανισθεί. Δυνατότητα τροποποίησης / ακύρωσης δικαστικής απόφασης παρέχεται μόνο μέσω της άσκησης ενδίκων μέσων καθώς και (στις χώρες του αγγλοσαξωνικού δικαίου) της αίτησης έκδοσης προνομιακών διαταγμάτων.

Ενόψει του ότι, σύμφωνα με τα ανωτέρω υπό (5) εκτεθέντα, το ΕΔΔΑ δεν συνιστά δικαστικό σχηματισμό άσκησης ανώτερου βαθμού δικαιοδοσίας επί των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων, η όποια καταδικαστική του απόφαση δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μεταρρύθμιση ή ακύρωση απόφασης εθνικού δικαστηρίου, η διαδικασία ενώπιον του οποίου κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι παραβιάζει την ΕΣΔΑ. Κατά συνέπεια, η ισχύς μίας τέτοιας απόφασης εθνικού δικαστηρίου παραμένει καταρχήν νομικά αλώβητη.

«πλέον όλες οι αμετάκλητες αποφάσεις των ελληνικών διοικητικών δικαστηρίων, ανεξαρτήτως εάν τέμνουν ακυρωτικές διοικητικές διαφορές ή διοικητικές διαφορές ουσίας, είναι δεκτικές επανάληψης»

^[30] Δες Κ. Χρυσόγονου, «Η επανάληψη ποινικής διαδικασίας», ΝοΒ 2001.1110 επ

^[31] <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/n-4491-2017/arthro-29-nomos-4491-2017> Δες Ζ. Παπαδοπούλου, «Ανάκληση ή μεταρρύθμιση απόφασης εκουσίας δικαιοδοσίας λόγω έκδοσης απόφασης του ΕΔΔΑ μετά το άρθρο 29 του νόμου 4491/2017», Μεταπτυχιακή Διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2018, προσβάσιμη σε <https://ikee.lib.auth.gr/record/299669/files/GRI-2018-22507.pdf>

^[32] Δες Ν. Νίκα, «Εγχειρίδιο Πολιτικής Δικονομίας», Εκδ. Σάκουλας, 2018, σελ. 551 και επ.

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

Η παραπάνω επιφύλαξη που τέθηκε με το επίρημα «καταρχήν» αντικατοπτρίζει την ουσία των ανωτέρω υπό (5) εκτεθέντων αναφορικά με τα όρια της δικαιοδοσίας του ΕΔΔΑ: Ναι μεν η καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ ούτε μεταρρυθμίζει ούτε ακυρώνει *ipso jure* την κριθείσα απόφαση του εθνικού δικαστηρίου, όμως το ειδικό νομικό βάρος της απόφασης αυτής του ΕΔΔΑ κλονίζει εκ των πραγμάτων τα θεμέλια της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου, η οποία πλέον σαλεύεται καταλυτικώς και καταρρέει ως αστήρικτη.

Κινούμενος στο ως άνω κλίμα, ο Αρειος Πάγος εξέδωσε λίαν προσφάτως μια πρωτοποριακή εν προκειμένω απόφαση, αναφορικά με τις υποχρεώσεις που απορρέουν για τον έλληνα δικαστή μετά από μια καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ, στην περίπτωση που δεν υφίσταται εκ του νόμου υποχρέωση για επανάληψη της διαδικασίας:

«Το δεδikaσμένο της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου δεν ανατρέπεται με την απόφαση του ΕΔΔΑ για προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων του προσφεύγοντος. Αν όμως εξακολουθεί η νομική κατάσταση, η οποία κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ως αντίθετη προς τη Σύμβαση, πράγμα που συμβαίνει όταν η προσβολή του θεμελιώδους δικαιώματος του προσφεύγοντα είναι διαρκής, τότε οφείλει ο εθνικός δικαστής, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του προσφεύγοντος, να καταργήσει για το μέλλον την ισχύ της ημεδαπής απόφασης»^[33].

Ζήτημα γεννάται περί του κατά πόσον η κριθείσα από το ΕΔΔΑ ως προβληματική νομική κατάσταση θεωρείται ότι εξακολουθεί και μετά την έκδοση της απόφασης του εθνικού δικαστηρίου. Αυτό μπορεί να εξετασθεί και διαπιστωθεί μόνο *ad hoc*.

Το άρθρο 6, παρ.1, της ΕΣΔΑ προβλέπει το θεμελιώδες στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ δικαίωμα σε μια δίκαιη δίκη:

“1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθῇ δίκαιως, δημοσίᾳ και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερόληπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίσῃ είτε ἐπὶ των αμφισβητήσεων ἐπὶ των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε ἐπὶ του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως”. (έμφαση προστεθείσα)

Επισημαίνεται ότι ως προϋπόθεση της δίκαιης δίκης η σχετική διάταξη θεωρεί ρητώς το αμερόληπτο του εθνικού δικαστηρίου. Η προϋπόθεση αυτή παρατίθεται ρητώς και δεν συνάγεται ερμηνευτικώς μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ, όπως άλλες προϋποθέσεις, καθόσον ευλόγως κρίθηκε ως κομβικής αξίας, ώστε μια δίκη να είναι δίκαιη. Ενόψει αυτού, σε περίπτωση διαπίστωσης μεροληπτικής συμπεριφοράς του εθνικού δικαστηρίου, η επενεχθείσα μόλυνση της εκδοθείσας απόφασης είναι ανίατη, μεταδοτική και εκ της φύσεώς της διαρκής, προσδίδοντας ειπωφαντικώς διαρκή «άδικο» χαρακτήρα στην μέσω της απόφασης αυτής ρύθμιση της διαφοράς.

8. Δυνατότητα παραμερισμού απόφασης κυπριακού δικαστηρίου κατόπιν καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ

Σύμφωνα με την κυπριακή έννομη τάξη, παραμερισμός μιάς οριστικής δικαστικής απόφασης μπορεί να προκύψει είτε μετά από άσκηση του ένδικου μέσου της έφεσης^[34] είτε μετά από υποβολή αιτήματος για έκδοση προνομιακού εντάλματος τύπου *certiorari* ή *prohibition* (ενδεχομένως και *mandamus*)^[35]. Η σχετική όμως δικαιοδοσία ασκείται μόνο από το Ανώτατο Δικαστήριο και μόνο κατά αποφάσεων κατώτερων δικαστηρίων.

Έχει μάλιστα νομολογιακά κριθεί ότι το Ανώτατο Δικαστήριο δεν κέκτηται τριτοβάθμια δικαιοδοσία κατά των ιδίων αυτού αποφάσεων. Στην υπόθεση «Αχιλλέας Κορέλλης»^[36] το Ανώτατο Δικαστήριο υπό την πλήρη 12μελή του σύνθεση απέρριψε κατά πλειοψηφία αίτημα για ακύρωση απόφασης 3μελούς σχηματισμού του ιδίου Δικαστηρίου που λειτουργεί ως πολιτικό Εφετείο. Ως αιτιολογία προβλήθηκε ότι το Ανώτατο Δικαστήριο στερείται τριτοβάθμιες δικαιοδοσίες, ενόψει του ότι ούτε το Σύνταγμα ούτε ο νόμος προβλέπει κάτι τέτοιο. Μειοψηφία όμως τριών μελών έκρινε ότι υφίσταται συμφυής εξουσία του Ανωτάτου Δικαστηρίου να παραμερίσει εφετειακή απόφαση σχηματισμού του ιδίου δικαστηρίου, ενόψει του ότι η απόφαση αυτή είχε κηλιδωθεί από μεροληψία.

«σε περίπτωση διαπίστωσης μεροληπτικής συμπεριφοράς του εθνικού δικαστηρίου, η επενεχθείσα μόλυνση της εκδοθείσας απόφασης είναι ανίατη, μεταδοτική και εκ της φύσεώς της διαρκής»

^[33] Απόφαση υπ'αριθμόν 818/2018, ΑΠ Τμήμα Δ' Πολιτικό

^[34] Δες Ν. Κουλούρη, «Κυπριακή Πολιτική Δικονομία», εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σελ. 268 και επ.

^[35] Δες Π. Αρτέμη, «Προνομιακά Εντάλματα», Λευκωσία, 2004.

^[36] Υπόθεση αρ. 53/99 αναφορικά με την πολιτική έφεση αρ. 10277

Πολιτική Δικονομία

Παρόμοια κρίση με την πλειοψηφία της «Αχιλλέας Κορέλλης» υιοθέτησε το Ανώτατο Δικαστήριο μεταγενεστέρως στην ποινική υπόθεση «Ιερόθεος Χριστοδούλου αλλιώς Ρόπας κατά Δημοκρατία»^[37]. Εκεί όμως άφησε μια αρκετά αναιρετική της απολυτότητας της κρίσης του «χαραμάδα»: Έκρινε ότι μετά την έκδοση μιάς απόφασής του, λειτουργώντας ως Εφετείου, Ανωτάτου Δικαστηρίου, θα μπορούσε να γίνει επανάληψη της διαδικασίας σε περιπτώσεις όπου, για παράδειγμα, σε ένα ενδιαφερόμενο μέρος δεν του είχε γνωστοποιηθεί η δικαστική διαδικασία, με αποτέλεσμα να στερηθεί της δυνατότητας συμμετοχής του.

Ενόψει των ανωτέρω φαίνεται ότι απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, η οποία κρίθηκε από το ΕΔΔΑ ότι παραβιάζει την ΕΣΔΑ, σύμφωνα με τη νομολογία δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο τυπικού παραμερισμού, είτε υπό την έννοια της ευθείας ακύρωσης είτε υπό την έννοια της επανάληψης της διαδικασίας. Η ανωτέρω καταρχήν παραδοχή, όμως, σκιαάζεται από τη μειοψηφία της ανωτέρω αναφερθείσας απόφασης «Αχιλλέας Κορέλλης», αλλά κυρίως από την ανωτέρω αναφερθείσα απόφαση «Ιερόθεος Χριστοδούλου αλλιώς Ρόπας κατά Δημοκρατία».

Επισημαίνεται ότι, στο πλαίσιο της κυπριακής έννομης τάξης, και η ίδρυση τριτοβάθμιας δικαιοδοσίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου και η θέσπιση πρόνοιας για επανάληψη της διαδικασίας ενώπιον των κυπριακών δικαστηρίων σε περίπτωση έκδοσης καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ αφενός δεν προσκρούουν στο Σύνταγμα και αφετέρου μπορούν να αποφασισθούν από το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο μέσω της έκδοσης σχετικών Διαδικαστικών Κανονισμών.

Στην υποθετική περίπτωση, όμως, που δεν γίνει αποδεκτός ο τυπικός παραμερισμός, μπορεί μια τέτοια απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου να γίνει αντικείμενο «ουσιαστικού» παραμερισμού, υπό την έννοια ότι το «δεδικασμένο» της να μην δεσμεύει πλέον τα κυπριακά κατώτερα ή ομοιόβαθμο δικαστήρια; Σημειώνεται, εισαγωγικά, ότι σύμφωνα με την κυπριακή νομολογία, η αρχή του σεβασμού του δικαστικού προηγούμενου αναφορικά με τις αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου

(*stare decisis*) δεν είναι απόλυτη, αλλά είναι δεκτική παρεκκλίσεων υπό προϋποθέσεις. Στην απόφαση «Νικολάου κ.α.ν. Νικολάου και άλλου»^[38] αναφέρθηκαν οι περιστάσεις, υπό τις οποίες δικαιολογείται η παρεκκλίση από προηγούμενη απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου.

«Τα περιθώρια και προϋποθέσεις για απόκλιση από προηγούμενες αποφάσεις της ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου είναι ανάλογες με εκείνες που παρέχονται στη Δικαστική Επιτροπή της Βουλής των Λόρδων να αποκλίνει από προηγούμενες αποφάσεις της που περιέχονται στη διακήρυξη του 1966, (1966) 3 All E.R., 77. Στο προοίμιο της Διακήρυξης Πρακτικής επαναβεβαιώνεται η προσήλωση στο δικαστικό προηγούμενο ως το θεμέλιο πάνω στο οποίο οικοδομείται το δίκαιο και προσδιορίζεται η εφαρμογή του σε συγκεκριμένους τομείς. Προηγούμενες αποφάσεις του δικαστηρίου θεωρούνται κατά κανόνα δεσμευτικές. Μόνο λόγοι κεφαλαιώδους σημασίας, όπως η ουσιαστική μεταβολή των περιστάσεων στις οποίες εδράζεται αρχή δικαίου, μπορεί να δικαιολογήσουν απόκλιση από το λόγο προηγούμενης απόφασης του δικαστηρίου. (*Fitzleet Estates Ltd v. Cherry* (1977) 3 All E.R., 996, (H.L.) - Βλ. επίσης *Bremer Vulkan v. South India Shipping* (1981) 1 All E.R., 289, *Paal Wilson & Co v. Blumenthal* (1983) 1 All E.R., 34, *Food Corp of India v. Antclizco Shipping* (1988) 2 All E.R., 513). Ευχέρεια για απόκλιση παρέχεται και όταν κριθεί ότι προηγούμενη απόφαση βασίζεται σε αδιαμφισβήτητη εσφαλμένη αρχή δικαίου ή οδηγεί σε καταφανώς άδικο αποτέλεσμα. (*O' Brien v. Robinson* (1973) 1 All E.R., 583, (H.L.))». (έμφαση προστεθείσα).

Περαιτέρω, ο μη σεβασμός του «δεδικασμένου» μιάς δικαστικής απόφασης, κριθείσας από το ΕΔΔΑ ως παραβιάζουσας την ΕΣΔΑ και ειδικότερα το άρθρο 6 αυτής, δεν θα πρέπει να ιδωθεί ως παραβίαση της συγκεκριμένης δικονομικής αρχής, αλλά ως συμμόρφωση προς μια υπέρτερης αξίας δικονομική αρχή, αυτή της δίκαιης δίκης, η οποία ευλόγως κρίνεται ως καταφανώς σπουδαιότερη της προηγούμενης. Αυτό ισχύει πολύ περισσότερο, όταν η παράβαση της αρχής της δίκαιης δίκης οφείλεται σε μεροληπτική συμπεριφορά του δικαστηρίου, κατάσταση η οποία κραυγαλέως αντιπάσκει προς την έννοια της δικαιοσύνης.

«θα μπορούσε να γίνει επανάληψη της διαδικασίας σε περιπτώσεις όπου, για παράδειγμα, σε ένα ενδιαφερόμενο μέρος δεν του είχε γνωστοποιηθεί η δικαστική διαδικασία, με αποτέλεσμα να στερηθεί της δυνατότητας συμμετοχής του»

^[37] Ποινική Εφεση αρ. 2/2009, απόφαση 10 Μαΐου 2010 (2010, 2 C.L.R. 226).

^[38] (Αρ. 2) (1992) 1 ΑΑΔ 1338

Η επίδραση μιας απόφασης του ΕΔΔΑ για την παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης

Κάθε δικαστήριο, ως όργανο απονομής της Δικαιοσύνης, έχει αναγνωριζόμενες νομολογικώς συμφυείς εξουσίες, οι οποίες δεν προβλέπονται μεν στους κανόνες του γραπτού δικαίου, αποτελούν όμως απαραίτητα επανορθωτικά εργαλεία στα χέρια του, στην περίπτωση που τιτρώσκονται οι αρχές της φυσικής δικαιοσύνης. Το ΕΔΔΑ με τη νομολογία του επισημαίνει στις εθνικές αρχές και ειδικότερα στα εθνικά δικαστήρια τις διαπιστούμενες τρώσεις, τα οποία με τη σειρά τους οφείλουν, χρησιμοποιώντας τις συμφυείς εξουσίες τους, να προβούν στην αναγκαία ίαση. Οι εξουσίες αυτές εξυπακούονται από τη φύση της λειτουργίας του δικαστηρίου ως δικαστηρίου της Δικαιοσύνης.^[39]

Ως προς την ουσία των συμφυών εξουσιών του Δικαστηρίου, σχετική ανάλυση έχει γίνει στην ανωτέρω αναφερθείσα υπόθεση «Ιερόθεος Χριστοδούλου άλλως Ρόπας ν. Κυπριακής Δημοκρατίας». Στην απόφαση του Δικαστηρίου αναφέρεται σχετικά ότι οι συμφυείς και / ή εγγενείς και / ή σύμφυτες εξουσίες του Δικαστηρίου περιγράφονται ως το απόθεμα εκείνων των εξουσιών (reserve powers) του Δικαστηρίου τις οποίες μπορεί να ασκεί εκεί που αν απέφυγε να το πράξει θα οδηγούμασταν σε αδικία. Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι εξουσίες αυτές μπορούν να ασκηθούν είτε σε συνδυασμό με την ύπαρξη σχετικών διαδικαστικών κανονισμών και / ή ανεξάρτητα από τους διαδικαστικούς κανονισμούς.^[40]

Συμπεράσματα

Ενόψει των ανωτέρω εκτεθέντων υπό (1) – (8) συνάγονται τα ακόλουθα, τα οποία αποτελούν και την Απάντηση στο τεθέν Ερώτημα στο πλαίσιο του παρόντος Γνωμοδοτικού Σημειώματος:

Οι καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, με τις οποίες διαγιγνώσκεται παραβίαση του Αρθρου 6, παρ.1, της ΕΣΔΑ, δεν εξαντλούν την δραστηριότητά τους στην επιδικαζόμενη υπέρ του προσφεύγοντος αποζημίωση, αλλά επιβάλλουν στο αντίδικο κράτος – μέλος της

ΕΣΔΑ υποχρεώσεις λήψης μέτρων ατομικής/ειδικής και γενικής συμμόρφωσης προς την απόφαση.

Οι ούτως επιβαλλόμενες υποχρεώσεις δεν αφορούν μόνο το κράτος – μέλος ως νομική οντότητα, αλλά αφορούν και τα όργανα του κράτους, κατεξοχήν δε και τα δικαστικά του όργανα.

Το πλέον δραστικό ατομικό μέτρο συμμόρφωσης αποτελεί η επανάληψη της διαδικασίας ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, η οποία οδήγησε στην επιλήψιμη κατά το ΕΔΔΑ απόφαση.

Η επανάληψη της διαδικασίας σε τέτοια περίπτωση, ακόμη και εάν δεν προβλέπεται από την έννομη τάξη, συνιστά αυτεπάγγελτο καθήκον του δικαστηρίου, συναρτώμενο προς τις συμφυείς εξουσίες του.

Εάν δεν έχει μεσολαβήσει επανάληψη διαδικασίας, είναι υπό προϋποθέσεις εφικτός ο τυπικός παραμερισμός μιας επιλήψιμης κατά το ΕΔΔΑ απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, πράγμα το οποίο συντρέπει σε περίπτωση διαπίστωσης παραβίασης της αρχής της δίκαιης δίκης και κατεξοχήν όταν η παραβίαση αυτή οφείλεται σε μεροληπτική συμπεριφορά των δικαστών.

Σε κάθε περίπτωση, επιβάλλεται ο «ουσιαστικός» παραμερισμός μιάς επιλήψιμης κατά το ΕΔΔΑ απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου, υπό την έννοια ότι το ουσιαστικό δεδουλευμένο της απόφασης αυτής δεν νοείται να δεσμεύει ούτε τα κατώτερα δικαστήρια ούτε το ίδιο το Ανώτατο Δικαστήριο.

•••••

«Εάν δεν έχει μεσολαβήσει επανάληψη διαδικασίας, είναι υπό προϋποθέσεις εφικτός ο τυπικός παραμερισμός μιας επιλήψιμης κατά το ΕΔΔΑ απόφασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κύπρου»

^[39] Βλ. αναφορά του τότε Πρόεδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου Πική στην «Χαραλαμπίδης ν. Μελωδά (Χαραλαμπίδου)» (1997)

^[40] Δες Α. Στυλιανού, «Υποθέσεις ενώπιον της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου», Ευρωκέρδος, Ιούλιος – Αύγουστος 2014, σελ. 72. Η σύμφυτη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, όπως αναφέρεται στην ανωτέρω

αναφερθείσα υπόθεση «Ρόπας», έρχεται αρωγός εκεί όπου η χρήση της είναι αναγκαία για αυτή ταύτη τη λειτουργία του ίδιου του συστήματος και της αποτελεσματικής άσκησης των δικαιοδοσιών του, εντός των υφιστάμενων και γνωστών δικαϊκών αρχών, απορρέουσες και πλαισιούμενες, ως στυλοβάτης, από το Σύνταγμα και τους Νόμους της πολιτείας

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια

Σχολιασμός της απόφασης της 26ης Φεβρουαρίου 2020 του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην υπόθεση C-788/18

Χαράλαμπος Σάββα, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα (LLM) στο Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

Η απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση C-788/18 καθίσταται άρρηκτα συνυφασμένη με την σπουδαία ελευθερία παροχής υπηρεσιών, η οποία προνοείται στο Άρθρο 56 της ΣΛΕΕ και η οποία συνίσταται σε μία εκ των τεσσάρων θεμελιωδών ελευθεριών της ΕΕ, καθώς επίσης και με τους πολύ ιδιαίτερους τομείς των τυχερών παιχνιδιών και της φορολογίας. Εστιάζοντας σε αυτήν την ιδιάζουσα απόφαση, το παρόν άρθρο, μέσω μίας εκτενούς προσπάθειας νομικού σχολιασμού επί των σκέψεων που οδήγησαν το ΔΕΕ στην καταληκτική του κρίση, και όχι μόνον, αδράζει την ευκαιρία και δεικνύει με σαφήνεια τους σημαντικότερες νομικούς κανόνες που πλαισιώνουν την ελευθερία παροχής υπηρεσιών και τις νομικές αδυναμίες που χαρακτηρίζουν τους τομείς των τυχερών παιχνιδιών και της φορολογίας στην ενωσιακή έννομη τάξη του σήμερα.

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται τον σχολιασμό της απόφασης που εξεδόθη από το πρώτο τμήμα του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής καλούμενο ως το «ΔΕΕ») στα πλαίσια της υπόθεσης C-788/18^[1], αντικείμενο της οποίας αποτέλεσε η νομιμότητα της απόφασης της Υπηρεσίας Τελωνείων και Μονοπωλίων Πάρμας σχετικά με την υποχρέωση των Stanleyparma και Stanleybet Malta, ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον συνυπόχρεη, για την καταβολή ενιαίας φορολογίας τυχερών παιχνιδιών δυνάμει της σχετικής ιταλικής νομοθετικής ρύθμισης.

Όπως είναι ευρέως γνωστό στον νομικό κόσμο του ενωσιακού δικαίου και όπως έχει παγιωθεί από την νομολογία του ΔΕΕ^[2], η ελευθερία παροχής υπηρεσιών που καθορίζεται

στο Άρθρο 56 της ΣΛΕΕ^[3], όπως και οι λοιπές θεμελιώδεις ελευθερίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής καλούμενη ως η «ΕΕ»), επιτάσσει, όχι μόνον, την εξάλειψη κάθε δυσμενούς διάκρισης επί τη βάση της ιθαγένειας εις βάρος των παρόχων υπηρεσιών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο που παρέχουν τις υπηρεσίες τους, αλλά και την κατάργηση κάθε περιορισμού, αδιακρίτως εφαρμοζόμενου ή μη, τόσο για αυτούς, όσο και για τους ημεδαπούς παρόχους υπηρεσιών, εφόσον ένας τέτοιος περιορισμός δύναται να απαγορεύσει, να παρεμποδίσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστικές τις δραστηριότητές τους. Συναφώς προς τούτο, αξίζει να επισημανθεί ότι η νομολογιακή αυτή αρχή, ουδόλως τυχαία, συνηθίζει να παρίσταται στις αποφάσεις του ΔΕΕ, καθότι σε αυτήν αντανακλάται και ένας από τους απώτερους

«η νομολογιακή αυτή αρχή, ουδόλως τυχαία, συνηθίζει να παρίσταται στις αποφάσεις του ΔΕΕ»

^[1] Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2020, Stanleyparma Sas di Cantarelli Pietro & C. (εφεξής καλούμενη ως η «Stanleyparma») and Stanleybet Malta Ltd (εφεξής καλούμενη ως η «Stanleybet Malta») v. Agenzia delle Dogane e dei Monopoli UM Emilia Romagna – SOT Parma (εφεξής καλούμενη ως η «Υπηρεσία Τελωνείων και Μονοπωλίων Πάρμας»), Υπόθεση C-788/18, ECLI:EU:C:2020:110.

^[2] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 17, παραπομπή 29, Συνειδικάζουσες Υποθέσεις

C-344/13 και C-367/13, σκέψη 26, Απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2013, Dirextra Alta Formazione srl v. Regione Puglia, Υπόθεση C-523/12, ECLI:EU:C:2013:831, σκέψη 21, Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 2002, Commission of the European Communities v. Italian Republic, Υπόθεση C-439/99, ECLI:EU:C:2002:14, σκέψη 22.

^[3] Άρθρο 56 της Συνθήκης για την Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής καλούμενη ως η «ΣΛΕΕ»).

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια

και σημαντικότερους στόχους της ΕΕ, ο οποίος δεν είναι άλλος από την εγκαθίδρυση μίας ενιαίας εσωτερικής αγοράς, δηλαδή μίας εσωτερικής αγοράς χωρίς εσωτερικά σύνορα ή εμπόδια^[4].

Η παραπάνω νομολογιακή αρχή, δεδομένης και της σπουδαίας νομικής απήχησης της, καθίσταται ως το επίκεντρο της επικείμενης νομικής ανάλυσης. Εντούτοις, κατά τον επικείμενο νομικό σχολιασμό, το παρόν άρθρο εκτείνεται και στην παράλληλη αναφορά νομικών ζητημάτων, τα οποία, αν και δεν παρατίθενται ρητώς στις σκέψεις του ΔΕΕ, φαίνεται να συνέδραμαν ουσιαστικά στον επηρεασμό της καταληκτικής του κρίσης, ενώ, ιδιαίτερη μνεία αποδίδεται και στην ιδιαιτερότητα που διακατέχει τον τομέα των τυχερών παιχνιδιών και τον φορολογικό τομέα, οι οποίοι τομείς συγκαταλέγονται σε εκείνους στους οποίους, κατά το παρόν στάδιο της εξέλιξης του παραγωγού ενωσιακού δικαίου και ελλείψει αυτού, τα κράτη μέλη διαθέτουν μία αυτονομία και/ή ευρεία διακριτική ευχέρεια.

I. Η υπόθεση C-788/18

Η υπό σχολιασμό απόφαση του ΔΕΕ, η οποία υπενθυμίζεται ότι εξεδόθη στα πλαίσια της υπόθεσης C-788/18, συνιστά αποτέλεσμα των τριών προδικαστικών ερωτημάτων^[5] του Πρωτοβάθμιου Επαρχιακού Φορολογικού Δικαστηρίου Πάρμας^[6] και είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την ερμηνεία των Άρθρων 52, 56 και 57 της ΣΛΕΕ καθώς επίσης και με τις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης στον φορολογικό τομέα των τυχερών παιχνιδιών.

A. Γεγονότα

Κατά το πραγματικό υπόβαθρο γεγονότων της κύριας δίκης ενώπιον του Πρωτοβάθμιου Επαρχιακού Φορολογικού Δικαστηρίου Πάρμας, η μαλτέζικη Stanleybet Malta δραστηριοποιείτο στον τομέα συλλογής στοιχημάτων, από εικοσαετίας περίπου στην Ιταλία, μέσω Κέντρων Διαβιβάσεως Δεδομένων^[7], όπως επίσης και η ιταλική Stanleyparma, βάσει

σχέσης η οποία ενέπιπτε στον μεταξύ τους συμβατικό τύπο εντολής. Ωστόσο, η Stanleybet Malta ασκούσε τις δραστηριότητες της αυτές, χωρίς να είναι παραχωρησιούχος του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας και χωρίς να έχει λάβει την σχετική απαιτούμενη άδεια από τις αστυνομικές αρχές της Ιταλίας.

Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω γεγονότων, η Υπηρεσία Τελωνείων και Μονοπωλίων Πάρμας, με απόφαση της, κατόπιν διαδικασίας διορθωτικού προσδιορισμού φόρου, απηύθυνε τόσο στην Stanleyparma όσο και στην Stanleybet Malta, ως αλληλεγγώς και εις ολόκληρον συνυπόχρεη, πράξη διορθωτικού προσδιορισμού φόρου, κατ'εφαρμογήν της πιο κάτω παρατεθείσας ιταλικής νομοθετικής ρύθμισης^[8], για την καταβολή ενιαίου φόρου επί των στοιχημάτων που συνελέγησαν στην Ιταλία κατά το φορολογικό έτος 2011, ανερχόμενου σε €8.422,60σ, καθότι, κατά την ρηθείσα ιταλική αρχή, η επιβολή της ενιαίας αυτής φορολογίας οφειλόταν επειδή η Stanleyparma ασκούσε δραστηριότητα διαχείρισης στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτου, δηλαδή για λογαριασμό της Stanleybet Malta, η οποία ήταν εγκατεστημένη σε άλλο κράτος μέλος.

Ως επακόλουθο, η Stanleyparma και η Stanleybet Malta προσέφυγαν ενώπιον του Πρωτοβάθμιου Επαρχιακού Φορολογικού Δικαστηρίου Πάρμας, αιτώντας την ακύρωση της απόφασης της Υπηρεσίας Τελωνείων και Μονοπωλίων Πάρμας, προβάλλοντας προς τούτο, τον ισχυρισμό περί της εις βάρος τους εισαγωγής περιορισμού στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών από την επίμαχη ιταλική ρύθμιση.

B. Εθνική Ρύθμιση

Κατά την σχετική ιταλική ρύθμιση της υπό κρίση υπόθεσης, το Νομοθετικό Διάταγμα

«Η υπό σχολιασμό απόφαση (...) είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την ερμηνεία των Άρθρων 52, 56 και 57 της ΣΛΕΕ καθώς επίσης και με τις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης στον φορολογικό τομέα των τυχερών παιχνιδιών.»

^[4] Άρθρο 26 της ΣΛΕΕ.

^[5] Άρθρο 267 της ΣΛΕΕ.

^[6] Commissione tributaria provinciale di Parma (εφεξής καλούμενο ως το «Πρωτοβάθμιο Επαρχιακό Φορολογικό Δικαστήριο Πάρμας»).

^[7] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 8: «Τα Κέντρα Διαβιβάσεως Δεδομένων βρίσκονται σε χώρους ανοικτούς προς το κοινό, θέτουν στην διάθεση των παικτών τηλεματική σύνδεση και διαβιβάζουν τα δεδομένα κάθε στοιχήματος στον εντολέα τους».

^[8] βλ. παραπομπή 10, 11, 13 και 14.

Δίκαιο Εσωτερικής Αγοράς

504/1998^[9] προνοούσε ότι η ενιαία φορολογία επεβάλλετο γενικά σε διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων οποιουδήποτε είδους, σε σχέση με οποιοδήποτε γεγονός, ακόμη και εάν αυτά διεξάγονταν στην αλλοδαπή^[10], ενώ υποκείμενοι σε αυτήν καθίσταντο όσοι διαχειρίζονταν τέτοιους διαγωνισμούς, περιλαμβανομένων και εκείνων οι οποίοι έπρατταν κάτι τέτοιο δυνάμει παραχώρησης^[11].

Συναφώς με τις ανωτέρω πρόνοιες, ο Νόμος περί Σταθερότητας του 2011^[12] προνοούσε ότι η ενιαία φορολογία επεβάλλετο, σε κάθε περίπτωση, ακόμη και εάν η συλλογή στοιχημάτων διενεργείτο χωρίς παραχώρηση ή κατόπιν ανίσχυρης παραχώρησης εκ μέρους του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας, περιλαμβανομένης μάλιστα και της εξ αποστάσεως συλλογής στοιχημάτων^[13]. Περαιτέρω, ο Νόμος περί Σταθερότητας του 2011 όριζε, σε συνάρτηση με τις ανωτέρω πρόνοιες, ότι υποκείμενος στον φόρο καθίστατο όποιος, ακόμη και χωρίς παραχώρηση ή κατόπιν ανίσχυρης παραχώρησης εκ μέρους του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών, διαχειριζότο με οποιοδήποτε μέσο, ακόμη και μέσω τηλεματικής, διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων οποιουδήποτε είδους, για ίδιο λογαριασμό ή για λογαριασμό τρίτων, ακόμη και εάν οι τρίτοι ήταν εγκατεστημένοι στην αλλοδαπή, ενώ, σε μία τέτοια περίπτωση, ο τρίτος για λογαριασμό του οποίου ασκείτο η δραστηριότητα αυτή ευθυνόταν αλληλεγγύως και εις ολόκληρον για την καταβολή του φόρου και των σχετικών χρηματικών ποινών^[14].

«ο Νόμος περί Σταθερότητας του 2011 προνοούσε ότι η ενιαία φορολογία επεβάλλετο, σε κάθε περίπτωση, ακόμη και εάν η συλλογή στοιχημάτων διενεργείτο χωρίς παραχώρηση. »

^[9] Decreto legislativo n. 504 – Riordino dell'imposta unica sui concorsi pronostici e sulle scommesse, a norma dell'articolo 1, comma 2, della legge 3 agosto 1998, n. 288 (εφεξής καλούμενο ως το «Νομοθετικό Διάταγμα 504/1998»).

^[10] Άρθρο 1 του Νομοθετικού Διατάγματος 504/1998.

^[11] Άρθρο 3 του Νομοθετικού Διατάγματος 504/1998.

^[12] Legge n. 220 – Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (εφεξής καλούμενος ως ο «Νόμος περί Σταθερότητας του 2011»).

^[13] Άρθρο 1(66)(a) του Νόμου περί Σταθερότητας του 2011.

^[14] Άρθρο 1(66)(b) του Νόμου περί Σταθερότητας του 2011.

^[15] Decreto del Ministero dell'Economia e delle Finanze n. 111 – Norme concernenti la disciplina delle scommesse a quota fissa su eventi sportivi

Περιπλέον, το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας, με απόφαση του της 1^{ης} Μαρτίου 2006^[15], προέβλεπε ότι, κατά τις περιπτώσεις διαχείρισης διαγωνισμών προγνωστικών και στοιχημάτων δυνάμει παραχώρησης, ο παραχωρησιούχος καθίστατο υπόχρεος για την συνολική καταβολή των ποσών που οφείλονταν ως ενιαίος φόρος^[16].

Πέραν των ανωτέρω προνοιών, ο μεταγενέστερος Νόμος περί Σταθερότητας του 2015^[17] προνοούσε ότι η ενιαία φορολογία, η οποία προέκυπτε από τα δεδομένα που καταγράφονταν από τον αθροιστή στοιχημάτων σε εθνικό επίπεδο για την φορολογική περίοδο που προηγείτο της περιόδου αναφοράς, επεβάλλετο επί κατ' αποκοπήν ποσού, το οποίο ποσό ισούτο με το τριπλάσιο του μέσου όρου των συλλεγμένων στοιχημάτων στην επαρχία όπου ευρίσκετο η δραστηριότητα συλλογής στοιχημάτων ή όπου ευρίσκετο το σημείο συλλογής στοιχημάτων^[18].

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι το Συνταγματικό Δικαστήριο της Ιταλίας^[19], με απόφαση του της 23^{ης} Ιανουαρίου 2018, έκρινε ως αντισυνταγματική, για τα έτη που προηγήθηκαν του 2011, την νομοθετική ρύθμιση^[20] που αφορούσε την επιβολή ενιαίας φορολογίας σε Κέντρα Διαβίβασης Δεδομένων, τα οποία διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων χωρίς ωστόσο να ήταν παραχωρησιούχοι, καθότι, όπως διαγράφεται και από το νομικό πλαίσιο που παραθέτει το ΔΕΕ στην απόφαση του^[21], προτού θεσπιστεί ο Νόμος περί Σταθερότητας του 2011, δεν υπήρχε

diversi dalle corse dei cavalli e su eventi non sportivi da adottare ai sensi dell'articolo 1, comma 286, della legge 30 dicembre 2004, n. 311 (εφεξής καλούμενη ως η «Απόφαση υπ' αριθμόν 111 του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της 1^{ης} Μαρτίου 2006»).

^[16] Άρθρο 16 της Απόφασης υπ' αριθμόν 111 του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της 1^{ης} Μαρτίου 2006.

^[17] Legge n. 190 – Disposizioni per la formazione del bilancio annuale e pluriennale dello Stato (εφεξής καλούμενος ως ο «Νόμος περί Σταθερότητας του 2015»).

^[18] Άρθρο 1(644)(g) του Νόμου περί Σταθερότητας του 2015.

^[19] Corte Costituzionale (εφεξής καλούμενο ως το «Συνταγματικό Δικαστήριο της Ιταλίας»).

^[20] βλ. παραπομπή 14.

^[21] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψεις 3-7.

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιγνίδια

τότε οποιαδήποτε άλλη πρόνοια που να νομιμοποιούσε κάτι τέτοιο.

Γ. Προδικαστικά ερωτήματα

Το Πρωτοβάθμιο Επαρχιακό Φορολογικό Δικαστήριο Πάρμας, διατηρώντας τις αμφιβολίες του για την απόφαση της Υπηρεσίας Τελωνείων και Μονοπωλίων Πάρμας και για την ενδεχόμενη σύγκρουση της με το ενωσιακό δίκαιο, αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιον του διαδικασία και να παραπέμψει στο ΔΕΕ τα τρία εξής προδικαστικά ερωτήματα: «Κατά πόσον η σχετική ιταλική ρύθμιση^[22], η οποία καθιστούσε, ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον, υποκείμενους στην επιβολή ενιαίας φορολογίας όσους ημεδαπούς, οι οποίοι διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων που ήταν εγκατεστημένοι εντός της επικράτειας ενός άλλου κράτους μέλους της ΕΕ, και όσους από αυτούς τους τρίτους που δεν ήταν παραχωρησιούχοι και για λογαριασμό των οποίων ενεργούσαν οι παραπάνω ημεδαποί, αντίκειτο στα Άρθρα 56, 57 και 52 της ΣΛΕΕ, στην σχετική νομολογία του ΔΕΕ και στις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης;»^[23]. «Κατά πόσον, υπό το πρίσμα και της απόφασης της 23^{ης} Ιανουαρίου 2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας^[24], η σχετική ιταλική ρύθμιση^[25], η οποία καθιστούσε, ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον, υποκείμενους στην επιβολή ενιαίας φορολογίας αποκλειστικά και μόνον όσους ημεδαπούς, οι οποίοι διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων που ήταν εγκατεστημένοι εντός της επικράτειας ενός άλλου κράτους μέλους της ΕΕ, και όσους από αυτούς τους τρίτους που δεν ήταν παραχωρησιούχοι και για λογαριασμό των οποίων ενεργούσαν οι παραπάνω ημεδαποί, αποκλείοντας έτσι από το ρυθμιστικό της πλαίσιο, εμμέσως πλην σαφώς, όσους ημεδαπούς, οι οποίοι ασκούσαν τις ίδιες αυτές δραστηριότητες για λογαριασμό τρίτων που ήταν όμως παραχωρησιούχοι του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας, αντίκειτο στα Άρθρα 56, 57 και 52 της ΣΛΕΕ, στην σχετική νομολογία του ΔΕΕ και στις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης;»^[26].

«Κατά πόσον, υπό το πρίσμα και της απόφασης της 23^{ης} Ιανουαρίου 2018 του Συνταγματικού Δικαστηρίου της Ιταλίας, η σχετική ιταλική ρύθμιση^[27], η οποία προέβλεπε την αλληλεγγύως και εις ολόκληρον επιβολή ενιαίας φορολογίας επί κατ' αποκοπήν ποσού σε όσους ημεδαπούς, οι οποίοι διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων που ήταν εγκατεστημένοι εντός της επικράτειας άλλου κράτους μέλους της ΕΕ, και σε όσους από αυτούς τους τρίτους που δεν ήταν παραχωρησιούχοι και για λογαριασμό των οποίων ενεργούσαν οι παραπάνω ημεδαποί, αντίκειτο στα Άρθρα 56, 57 και 52 της ΣΛΕΕ, στην σχετική νομολογία του ΔΕΕ και στις αρχές της απαγόρευσης των διακρίσεων και της ίσης μεταχείρισης;»^[28].

II. Μεθοδολογία του ΔΕΕ

Το ΔΕΕ, ασκώντας τις αρμοδιότητες που του παρέχει το Άρθρο 267 της ΣΛΕΕ, δηλαδή να αποφαινεται επί προδικαστικών ερωτημάτων σχετικά με την ερμηνεία των Συνθηκών και/ή του κύρους και/ή της ερμηνείας των πράξεων των θεσμικών ή λοιπών οργάνων ή οργανισμών της ΕΕ, αναδιατύπωσε τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα που έθεσε ενώπιον του το Πρωτοβάθμιο Επαρχιακό Φορολογικό Δικαστήριο Πάρμας, κρίνοντας μάλιστα ότι αυτά θα έπρεπε να εξεταστούν από κοινού, ενώ, όσον αφορά το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, όντας πολύ σύντομο και εύστοχο, έκρινε ότι αυτό ήταν απαράδεκτο, χωρίς καν να υπεισέλθει στην εξέταση της ουσίας του.

A. Πρώτο και δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

Κατ' ουσίαν, το ζήτημα που εγείρετο με τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα αφορούσε το κατά πόσον το Άρθρο 56 της ΣΛΕΕ, το οποίο καθιερώνει την ελευθερία παροχής υπηρεσιών, αντίκειτο σε εθνική ρύθμιση κράτους μέλους, η οποία προνοούσε την επιβολή ενιαίας φορολογίας σε όσους ημεδαπούς, οι οποίοι διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων που ήταν εγκατεστημένοι εντός

«κύριο μέλημα του ΔΕΕ αποτέλεσε η εξεύρεση της σχετικής θεμελιώδους ελευθερίας πάνω στην οποία θα εσθριζε την νομική του κρίση, κάτι το οποίο έπραξε με σχετική ευκολία. »

^[22] βλ. παραπομπή 10, 11, 13 και 14.

^[23] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 14(1).

^[24] βλ. παραπομπή 19.

^[25] βλ. παραπομπή 10, 11, 13 και 14.

^[26] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 14(2).

^[27] βλ. παραπομπή 18.

^[28] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 14(3).

Δίκαιο Εσωτερικής Αγοράς

της επιτράτειας ενός άλλου κράτους μέλους της ΕΕ, και σε όσους από αυτούς τους τρίτους που δεν ήταν παραχωρησιούχοι και για λογαριασμό των οποίων ενεργούσαν οι παραπάνω ημεδαποί, ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον συνυπόχρεη.

Εν πρώτοις, κύριο μέλημα του ΔΕΕ αποτέλεσε η εξεύρεση της σχετικής θεμελιώδους ελευθερίας πάνω στην οποία θα εσθίριζε την νομική του κρίση, κάτι το οποίο έπραξε με σχετική ευκολία, καθότι, κατά την πάγια του νομολογία, τα τυχερά παίγνια υπόκεινται στους κανόνες της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών και συνεπώς εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 56 της ΣΛΕΕ, υπό την προϋπόθεση όμως ότι τουλάχιστον ένας από τους παρόχους υπηρεσιών είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος άλλο από εκείνο εντός του οποίου παρέχει τις υπηρεσίες του^[29]. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι η προαναφερθείσα προϋπόθεση επαναλαμβάνει, εμμέσως πλην σαφώς, μία από τις σημαντικότερες και παγίως νομολογημένες αρχές που διέπουν τις διατάξεις σχετικά με τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ΣΛΕΕ, η οποία αρχή ορίζει ότι οι διατάξεις αυτές δεν τυγχάνουν εφαρμογής κατά τις περιπτώσεις όπου όλα τα στοιχεία μίας υπόθεσης έχουν αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα και αφορούν μόνον ένα κράτος μέλος της ΕΕ^[30].

Τουτέστιν, οι διατάξεις σχετικά με τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ΣΛΕΕ δεν μπορούν να τύχουν επίκλησης και εφαρμογής σε καθαρά εσωτερικές υποθέσεις. Εντούτοις, το έργο του ΔΕΕ δεν καθίστατο πάντα τόσο εύκολο, καθότι, κατά την περίπτωση μίας λαχειοφόρου αγοράς του παρελθόντος, η οποία αφορούσε την αποστολή και διανομή υλικών αντικειμένων στο Ηνωμένο Βασίλειο, ούτως ώστε η

λαχειοφόρος αυτή αγορά να διοργανωθεί και να λειτουργήσει πέραν των εθνικών συνόρων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, το ΔΕΕ κλήθηκε να απαντήσει κατά πόσον η ρηθείσα αγορά συνιστούσε «υπηρεσία» ή «εμπορεύματα», καταλήγοντας, εν τέλει, ότι ενέπιπτε στις «οικονομικές δραστηριότητες» και συνεπώς εθεωρήθη ως «υπηρεσία»^[31]. Στο σημείο αυτό αξίζει και πάλιν να επισημανθεί ότι η τελευταία αυτή κρίση καταδεικνύει την σπουδαία επαναλαμβανόμενη τάση του ΔΕΕ να μεριμνά ούτως ώστε να διασφαλίζει τον ανεξάρτητο χαρακτήρα μεταξύ των τεσσάρων θεμελιωδών ελευθεριών, δηλαδή της ελευθερίας κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, οι οποίες, σε καμία περίπτωση, δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως αλληλοεξαρτούμενες^[32]. Κατ'εφαρμογήν των παραπάνω επί των γεγονότων που διέπουν την παρούσα υπόθεση, το ΔΕΕ, αφού διαπίστωσε ότι τόσο η Stanleyparma όσο και η Stanleybet Malta δραστηριοποιούνται στον τομέα των τυχερών παιγνίων, και αφού εντόπισε το απαραίτητο διακριτικό στοιχείο, το οποίο έγκειτο στο γεγονός ότι η Stanleybet Malta ενώ έδρευε στην Μάλτα ασκούσε τις δραστηριότητες της και στην Ιταλία, έστω και έμμεσα, μέσω της Stanleyparma, έκρινε ότι η ενώπιον του υπόθεση θα έπρεπε να εξεταστεί υπό το πρίσμα της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών.

Εν δευτέρους, το ΔΕΕ, αφού εξήγησε την σχετική θεμελιώδη ελευθερία πάνω στην οποία θα εσθίριζε την νομική του κρίση, επέστησε την προσοχή σε μία επίσης παγίως νομολογημένη αρχή, η οποία ορίζει ότι στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών δεν χωρεί οποιαδήποτε δυσμενής διάκριση επί τη βάση της ιθαγένειας εις βάρος όσων είναι εγκατεστημένα

«οι διατάξεις σχετικά με τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ΣΛΕΕ δεν μπορούν να τύχουν επίκλησης και εφαρμογής σε καθαρά εσωτερικές υποθέσεις.»

^[29] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 16, Απόφαση της 22^{ης} Οκτωβρίου 2014, Cristiano Blanco και Pier Paolo Fabretti v. Agenzia delle Entrate - Direzione Provinciale I di Roma - Ufficio Controlli, Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις C-344/13 και C-367/13, ECLI:EU:C:2014:2311, σκέψη 27 και Απόφαση της 13^{ης} Νοεμβρίου 2003, Diana Elisabeth Lindman, Υπόθεση C-42/02, ECLI:EU:C:2003:613, σκέψη 19.

^[30] Απόφαση της 8^{ης} Μαΐου 2019, Antonio Pasquale Mastromartino v. Commissione Nazionale per le Società e la Borsa (Consob), Υπόθεση C-53/18, ECLI:EU:C:2019:380, σκέψη 34, Απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2016, Fernand Ullens de Schooten v.

État belge, Υπόθεση C-268/15, ECLI:EU:C:2016:874, σκέψη 47, Απόφαση της 16^{ης} Νοεμβρίου 1995, Criminal proceedings v. Geert Van Buynder, Υπόθεση C-152/94, ECLI:EU:C:1995:388, σκέψη 10 και Απόφαση της 18^{ης} Μαρτίου 1980, Procureur du Roi v. Marc J.V.C. Debaeve and others, Υπόθεση C-52/79, ECLI: ECLI:EU:C:1980:83, σκέψη 9.

^[31] Απόφαση της 24^{ης} Μαρτίου 1994, Her Majesty's Customs and Excise v. Gerhart Schindler και Jörg Schindler, Υπόθεση C-275/92, ECLI:EU:C:1994:119, σκέψεις 19 - 37.

^[32] Απόφαση της 19^{ης} Δεκεμβρίου 2019, AV and BU v. Comune di Bernareggio, Υπόθεση C-465/18, ECLI:EU:C:2019:1125, σκέψεις 27 - 28.

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια

σε ένα κράτος μέλος και παρέχουν τις υπηρεσίες τους σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ, όπως επίσης δεν χωρεί και οποιοσδήποτε περιορισμός, αδιακρίτως εφαρμοζόμενος ή μη, ο οποίος δύναται να απαγορεύσει, να παρακωλύσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση της ως άνω ελευθερίας^[33]. Ως προς το σημείο τούτο, αξίζει να υπομνησθεί ότι η παραπάνω νομολογιακή αρχή δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνον στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών αλλά εκτείνεται και στις λοιπές θεμελιώδεις ελευθερίες της ΕΕ, δηλαδή στην ελευθερία κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων, καθότι μέσω αυτής της αρχής διέπεται και η σκοπούμενη προσπάθεια της ΕΕ για την εγκαθίδρυση μίας ενιαίας εσωτερικής αγοράς, δηλαδή μίας εσωτερικής αγοράς χωρίς οποιαδήποτε εσωτερικά σύνορα ή εμπόδια^[34]. Περαιτέρω, αξίζει να σημειωθεί ότι η ρηθείσα νομολογιακή αρχή βρίσκεται νομικό έρεισμα κυρίως στα Άρθρα 26, 56 και 62 της ΣΛΕΕ, στοιχείο το οποίο καταδεικνύει για ακόμη μία φορά ότι το ΔΕΕ, κατά την ερμηνεία του πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου, δηλαδή των Συνθηκών, προβαίνει στην θέσπιση κανόνων αρνητικού περιεχομένου αναφορικά με την άρση των εμποδίων των θεμελιωδών ελευθεριών. Προς το σημείο τούτο, αξίζει και πάλιν να υπομνησθεί ότι το Άρθρο 18 της ΣΛΕΕ, το οποίο καθιερώνει την γενική αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων επί τη βάση της ιθαγένειας, κατά πάγια νομολογία του ΔΕΕ, εφαρμόζεται αυταπαγγέλτως μόνον εάν και εφόσον μία περίπτωση διέπεται από το ενωσιακό δίκαιο και για την οποία η ΣΛΕΕ δεν προβλέπει ειδική διάταξη αναφορικά με την απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων^[35]. Συνεπώς, το Άρθρο 18 της ΣΛΕΕ δεν θα μπορούσε να τύχει επίκλησης και εφαρμογής, κατά την περίπτωση της παρούσας υπόθεσης, καθότι το Άρθρο 56 της ΣΛΕΕ, όχι μόνον

προνοεί για την απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων αλλά και την συγκεκριμενοποιεί.

Εντούτοις, η παραπάνω νομολογιακή αρχή του ΔΕΕ, αναφορικά με την εξάλειψη οποιασδήποτε δυσμενούς διάκρισης επί τη βάση της ιθαγένειας ή οποιουδήποτε περιορισμού στην ελευθερία παροχής υπηρεσιών, δεν καθίσταται καθολική καθότι υπόκειται σε ορισμένες σημαντικές νομοθετικές ή νομολογιακές εξαιρέσεις, αναλόγως της κάθε περίπτωσης. Ειδικότερα, όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, η ΣΛΕΕ επιτρέπει ρητώς στα κράτη μέλη να εισάγουν στις εθνικές τους έννομες τάξεις ειδικά νομοθετικά και/ή κανονιστικά και/ή διοικητικά καθεστώτα για τους αλλοδαπούς υπηκόους, εφόσον όμως αυτά δικαιολογούνται, αποκλειστικά και μόνον, από λόγους δημόσιας τάξεως ή δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας^[36].

Συνεπώς, εφόσον συντρέχει ένας από τους παραπάνω λόγους, ένα κράτος μέλος δύναται, μέσω νομοθετικών και/ή κανονιστικών και/ή διοικητικών καθεστώτων, να προβεί σε δυσμενή διάκριση επί τη βάση της ιθαγένειας ενός αλλοδαπού παρόχου υπηρεσιών, ο οποίος είναι εγκατεστημένος σε ένα άλλο κράτος μέλος και ο οποίος υπαγάγει ή επιθυμεί να υπαγάγει τις υπηρεσίες του σε αυτό το κράτος μέλος. Προς τούτο, άξιο σημείο αναφοράς συνιστά ένα πρόσφατο παράδειγμα της νομολογίας του ΔΕΕ, στο οποίο εμπλέκετο και πάλιν η μαλτέζικη Stanleybet Malta, όπου ελέχθη ότι τα συστήματα αδειοδότησης στον τομέα των τυχερών παιχνιδιών, παρά το γεγονός ότι εκ φύσεως κρούουν τον κώδωνα περί ασυμβατότητας τους με την ΣΛΕΕ και παρά το γεγονός ότι κατά το παρελθόν κριθηκαν ως ασύμβατα με τις διατάξεις αυτής^[37], συνιστούν έναν αποτελεσματικό μηχανισμό ελέγχου προς αποτροπή της εκμετάλλευσης των δραστηριοτήτων αυτών για εγκληματικούς σκοπούς ή

«εφόσον συντρέχει ένας από τους παραπάνω λόγους, ένα κράτος μέλος δύναται, μέσω νομοθετικών και/ή κανονιστικών και/ή διοικητικών καθεστώτων, να προβεί σε δυσμενή διάκριση επί τη βάση της ιθαγένειας»

^[33] βλ. παραπομπή 2.

^[34] Άρθρο 26 της ΣΛΕΕ.

^[35] Απόφαση της 28ης Οκτωβρίου 1999, Skatteministeriet v. Bent Vestergaard, Υπόθεση C-55/98, ECLI:EU:C:1999:533, σκέψη 16 και Απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, Criminal proceedings against Jean Claude Becu, Annie Verweire, Smeg NV and Adia Interim NV, Υπόθεση C-22/98, ECLI:EU:C:1999:419, σκέψη 32.

^[36] Άρθρο 62 της ΣΛΕΕ σε συνάρτηση με το Άρθρο 52 της ΣΛΕΕ.

^[37] Απόφαση της 6ης Μαρτίου 2007, Criminal proceedings against Massimiliano Placanica (C-338/04), Christian Palazzese (C-359/04) and Angelo Sorricchio (C-360/04), Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις C-338/04, C-359/04 και C-360/04, ECLI:EU:C:2007:133, σκέψη 42 και Απόφαση της 6ης Νοεμβρίου 2003, Criminal proceedings against Piergiorgio Gambelli and Others, Υπόθεση C-243/01, ECLI:EU:C:2003:597, σκέψη 59 και διατακτικό.

Δίκαιο Εσωτερικής Αγοράς

για απάτες, δικαιολογώντας έτσι την εφαρμογή τους επί τη βάσει της δημόσιας τάξεως^[38]. Ωστόσο, στο σημείο αυτό αξίζει να υπομνησθεί ότι τα τυχερά παίγνια συγκαταλέγονται σε εκείνους τους τομείς, στους οποίους υπάρχουν σημαντικές διαφορές ηθικής και/ή θρησκευτικής και/ή πολιτιστικής φύσης μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ και δεδομένου τούτου ελλείπει ακόμα το παράγωγο ενωσιακό δίκαιο προς την θετική εναρμόνιση του εν λόγω τομέα. Συνεπεία τούτου, τα κράτη μέλη, έως και σήμερα, διαθέτουν μία αυτονομία και/ή ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς την επιλογή των περιορισμών που δύνανται επιβάλουν στα τυχερά παίγνια προκειμένου να διασφαλίσουν την προστασία της δημόσιας τάξης και των καταναλωτών. Ωστόσο, οποιοδήποτε από τους περιορισμούς αυτούς, θα πρέπει πάντοτε να πληρούν τις προϋποθέσεις που απορρέουν από την νομολογία του ΔΕΕ, ιδίως ως προς την δικαιολόγηση τους επί τη βάσει επιτακτικών λόγων γενικού συμφέροντος και ως προς την συμμόρφωση τους με την αρχή της αναλογικότητας^[39].

Ειρήσθω εν παρόδω, ότι το ΔΕΕ, προτού υπεισέλθει στην ουσιαστική εξέταση της ενώπιον του υπόθεσης, επέστησε και πάλιν την προσοχή σε μία επίσης παγίως νομολογημένη αρχή του ενωσιακού δικαίου, η οποία ορίζει ότι η γενική αρχή της ίσης μεταχείρισης επιτάσσει τόσο την απαγόρευση διαφορετικής μεταχείρισης σε παρόμοιες περιπτώσεις όσο και την όμοια μεταχείριση σε διαφορετικές περιπτώσεις, εκτός και εάν η μεταχείριση αυτή δικαιολογείται αντικειμενικώς, είτε επί τη βάσει δημόσιας τάξεως ή δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας είτε επί τη βάσει λόγων γενικού συμφέροντος^[40].

Το ΔΕΕ, υπεισερχόμενο στα ιδιάζοντα γεγονότα της ενώπιον του υπόθεσης και έχοντας

κατά νου τους ανωτέρω ενωσιακούς κανόνες και/ή αρχές, εξέτασε, αρχικά, το κατά πόσον η σχετική ιταλική ρύθμιση^[41], η οποία καθιστούσε την Stanleybet Malta, ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον, υποκείμενη στην επιβολή ενιαίας φορολογίας, συνίστατο σε δυσμενή διάκριση επί τη βάσει της ιθαγένειας της. Στο σημείο αυτό υπενθυμίζεται ότι Stanleybet Malta, η οποία έδρευε στην Μάλτα, δραστηριοποιείτο και στον τομέα της συλλογής στοιχημάτων της Ιταλίας δυνάμει συμβατικού τύπου εντολής της με την Stanleyparma, η οποία έδρευε στην Ιταλία. Προς τούτο, το ΔΕΕ, αφού διαπίστωσε ότι η επίμαχη ιταλική ρύθμιση αφορούσε όλους όσους διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων στην εδαφική επικράτεια της Ιταλίας, ανεξαρτήτως του τόπου εγκατάστασής τους, έκρινε ότι η επιβολή ενιαίας φορολογίας στην Stanleybet Malta δεν συνίστατο σε δυσμενή διάκριση επί τη βάσει της ιθαγένειας της^[42].

Ως εκ τούτου, η εξέταση των παραπάνω νομοθετικών εξαιρέσεων, αναφορικά με τους λόγους δημόσιας τάξεως ή δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας, κατέστη δώρον άδωρον για το ΔΕΕ, καθότι μία τέτοια εξέταση θα ελάμβανε χώρα μόνον εάν και εφόσον αποδεικνύετο ότι η επίμαχη ιταλική ρύθμιση εισήγαγε δυσμενή διάκριση επί τη βάσει της ιθαγένειας της Stanleybet Malta, προκειμένου να διασωθεί το κύρος αυτής. Συνεπεία της ανωτέρω κατάληξης, το ΔΕΕ, αφού διαπίστωσε ότι η επίμαχη ιταλική ρύθμιση ήταν αδιακρίτως εφαρμοζόμενη, εξέτασε το κατά πόσον αυτή, η οποία στην ουσία καθιστούσε την Stanleybet Malta υποκείμενη σε καθεστώς διπλής φορολόγησης στην Μάλτα όπου έδρευε και στην Ιταλία όπου δραστηριοποιείτο, συνίστατο σε περιορισμό δυνάμενο να απαγορεύσει, να παρεμποδίσει ή

«το ΔΕΕ, αφού διαπίστωσε ότι η επίμαχη ιταλική ρύθμιση ήταν αδιακρίτως εφαρμοζόμενη, εξέτασε το κατά πόσον αυτή, η οποία στην ουσία καθιστούσε την Stanleybet Malta υποκείμενη σε καθεστώς διπλής φορολόγησης»

[38] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 18, Απόφαση της 19ης Δεκεμβρίου 2018, Stanley International Betting Ltd and Stanleybet Malta Ltd v. Ministero dell'Economia e delle Finanze and Agenzia delle Dogane e dei Monopoli, Υπόθεση C-375/17, ECLI:EU:C:2018:1026, σκέψη 66 και Απόφαση της 12ης Σεπτεμβρίου 2013, Daniele Biasci and Others v. Ministero dell'Interno and Questura di Livorno (C-660/11) and Cristian Rainone and Others v. Ministero dell'Interno and Others (C-8/12), Συνεκδικαζόμενες Υποθέσεις C-660/11 και C-8/12, ECLI:EU:C:2013:550, σκέψη 24.

[39] Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2016, Criminal proceedings against Domenico Politanò, Υπόθεση C-225/15, ECLI:EU:C:2016:645, σκέψεις 39 - 40.

[40] παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 19, Απόφαση της 6ης Ιουνίου 2019, P. M. and Others v. Ministerraad, Υπόθεση C-264/18, ECLI:EU:C:2019:472, σκέψη 28 και Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1984, Sermid SpA v. Cassa Conguaglio Zuccheri and others, Υπόθεση C-106/83, ECLI:EU:C:1984:394, σκέψη 28.

[41] βλ. παραπομπή 10, 11, 13 και 14.

[42] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψεις 20 - 22.

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια

να καταστήσει λιγότερο ελκυστικές τις δραστηριότητες μίας εταιρείας με τα χαρακτηριστικά της Stanleybet Malta στην εδαφική επικράτεια της Ιταλίας. Προς τούτο, το ΔΕΕ επεσήμανε ότι, κατά το παρόν στάδιο της εξέλιξης του ενωσιακού δικαίου, νοώντας έτσι το παράγωγο ενωσιακό δίκαιο, τα κράτη μέλη διαθέτουν μία αυτονομία στον φορολογικό τομέα και συνεπώς δεν υποχρεούνται στην προσαρμογή του φορολογικού τους συστήματος στα διάφορα φορολογικά συστήματα των υπόλοιπων κρατών μελών^[43]. Δεδομένου τούτου, το ΔΕΕ έκρινε ότι η επιβολή διπλής φορολόγησης στην Stanleybet Malta ενέπιπτε στα πλαίσια της αυτονομίας αυτής που διαθέτουν, έως και σήμερα, τα κράτη μέλη της ΕΕ, καταλήγοντας στο ότι η επίμαχη ιταλική ρύθμιση δεν συνίστατο σε περιορισμό δυνάμενο να απαγορεύσει, να παρεμποδίσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστικές τις δραστηριότητες μίας εταιρείας με τα χαρακτηριστικά της Stanleybet Malta στην Ιταλία. Ως εκ τούτου, και πάλιν, η εξέταση των παραπάνω νομολογιακών εξαιρέσεων, αναφορικά με τους λόγους γενικού συμφέροντος, κατέστη δώρον άδωρον για το ΔΕΕ, καθότι μία τέτοια εξέταση θα ελάμβανε χώρα μόνον εάν και εφόσον αποδεικνύετο ότι η επίμαχη ιταλική ρύθμιση εισήγαγε αδιακρίτως εφαρμοζόμενο περιορισμό εις βάρος της Stanleybet Malta, προκειμένου να διασωθεί το κύρος αυτής.

Πέραν των ανωτέρω, τα οποία υπενθυμίζεται ότι αφορούσαν την αλλοδαπή Stanleybet Malta, το ΔΕΕ εξέτασε επίσης το κατά πόσον η επίμαχη ιταλική ρύθμιση^[44], η οποία, εν αντιθέσει με τα ημεδαπά Κέντρα Διαβιβάσεως Δεδομένων των παραχωρησιούχων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας, καθιστούσε την ημεδαπή Stanleyparma ως αλληλεγγύως και εις ολό-

κληρον υποκείμενη στην επιβολή ενιαίας φορολογίας, συνίστατο σε περιορισμό εισάγοντα δυσμενή διάκριση εις βάρος αυτής. Στο σημείο αυτό αξίζει υπομνησθεί ότι, επειδή η Stanleyparma έδρευε στην Ιταλία και συνεπώς εθεωρείτο ως ημεδαπή, οι διατάξεις σχετικά με τις θεμελιώδεις ελευθερίες της ΣΛΕΕ δεν μπορούν να τύχουν επίκλησης και εφαρμογής σε καθαρά εσωτερικές υποθέσεις^[45] και συνεπώς το ΔΕΕ, εκ πρώτης όψεως, δεν θα έπρεπε να προβεί σε περαιτέρω εξέταση του εν λόγω ζητήματος. Συναφώς προς τούτο, παρά το γεγονός ότι το πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 56 της ΣΛΕΕ θέτει ρητώς ως αναγκαία προϋπόθεση την διαφορετική εγκατάσταση μεταξύ παροχέα και αποδέκτη υπηρεσιών, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η νομολογία του ΔΕΕ επέκτεινε το πεδίο εφαρμογής αυτού του Άρθρου και κατά τις περιπτώσεις όπου ο παροχέας και ο αποδέκτης είναι εγκατεστημένοι στο ίδιο κράτος μέλος, νοουμένου όμως ότι οι παρασχεθείσες υπηρεσίες λαμβάνουν χώρα εντός της επικράτειας ενός άλλου κράτους μέλους, διαφορετικού από εκείνο που είναι εγκατεστημένος ο παροχέας υπηρεσιών^[46], κάτι το οποίο ούτε και πάλιν αντανάκλατο στα ιδιάζοντα γεγονότα της παρούσας υπόθεσης, αφού η Stanleyparma έδρευε και δραστηριοποιείτο στην Ιταλία.

Ωστόσο, καταλυτικό ρόλο στην επίλυση του σημαντικού αυτού προβληματισμού είχε και πάλιν η νομολογία του ΔΕΕ, σύμφωνα με την οποία ένα ημεδαπό φυσικό ή νομικό πρόσωπο δύναται να επικαλεστεί την ελευθερία παροχής υπηρεσιών εναντίον του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένο, μόνον εάν και εφόσον στοιχειοθετείται το απαραίτητο διακρατικό στοιχείο^[47]. Λαμβανομένων υπόψη των παραπάνω υποβόσκουσων νομολογιακών κανόνων, το ΔΕΕ, αφού εξήυρε το

«ένα ημεδαπό φυσικό ή νομικό πρόσωπο δύναται να επικαλεστεί την ελευθερία παροχής υπηρεσιών εναντίον του κράτους μέλους στο οποίο είναι εγκατεστημένο, μόνον εάν και εφόσον στοιχειοθετείται το απαραίτητο διακρατικό στοιχείο»

^[43] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 23, Απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 2011, European Commission v. Republic of Hungary, Υπόθεση C-253/09, ECLI:EU:C:2011:795, σκέψη 83 και Απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2007, Columbus Container Services BVBA & Co. v. Finanzamt Bielefeld-Innenstadt, Υπόθεση C-298/05, ECLI:EU:C:2007:754, σκέψη 51.

^[44] βλ. παραπομπή 10, 11, 13 και 14.

^[45] βλ. παραπομπή 30.

^[46] Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1991, Commission of the European Communities v. Hellenic Republic, Υπόθεση C-198/89, ECLI:EU:C:1991:79, σκέψεις 9 - 10 και Απόφαση της 10ης Μαΐου 1995, Alpine Investments BV v. Minister van Financiën, Υπόθεση C-384/93, ECLI:EU:C:1995:126, σκέψη 30.

^[47] βλ. παραπομπή 46, Υπόθεση C-384/93, σκέψη 30, παραπομπή 35, Υπόθεση C-55/98, σκέψη 19 και Απόφαση της 10ης Ιουλίου 1991, Commission of the European Communities v. French Republic, Υπόθεση C-294/89, ECLI:EU:C:1991:302, σκέψη 12.

Δίκαιο Εσωτερικής Αγοράς

απαιτούμενο διακρατικό στοιχείο στο γεγονός ότι η ιταλική Stanleyparma ενεργούσε για λογαριασμό της μαλτέζικης Stanleybet Malta, δυνάμει του μεταξύ τους συμβατικού τύπου εντολής^[48], εξέτασε, εν τέλει, την ουσία του ενώπιον του ζητήματος, χωρίς ωστόσο να τίθεται θέμα δυσμενούς διάκρισης επί τη βάση της ιθαγένειας της Stanleyparma σε αυτήν την περίπτωση. Συνεπεία τούτου, το ΔΕΕ, αφού διαπίστωσε ότι η Stanleyparma δραστηριοποιείτο στον τομέα διαχείρισης στοιχημάτων και συνεπώς πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις ούτως ώστε να καταστεί ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον υποκείμενη στην επιβολή ενιαίας φορολογίας^[49] και αφού διαπίστωσε επίσης ότι η ενιαία φορολογία επεβάλλετο και στους παραχωρησιούχους του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας που ασκούσαν τις ίδιες δραστηριότητες με την Stanleyparma^[50], εξέτασε το κατά πόσον η απαλοιφή των Κέντρων Διαβίβασης Δεδομένων των τελευταίων από αυτήν την αλληλεγγύως και εις ολόκληρον υποχρέωση συνίστατο σε περιορισμό εισάγοντα δυσμενή διάκριση εις βάρος της πρώτης. Προς τούτο, το ΔΕΕ επεσήμανε ότι, εν αντιθέσει με τα ημεδαπά Κέντρα Διαβίβασης Δεδομένων που παρείχαν τέτοιες υπηρεσίες για λογαριασμό των ημεδαπών παραχωρησιούχων του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών της Ιταλίας, η ημεδαπή Stanleyparma παρείχε τέτοιες δραστηριότητες για λογαριασμό της μαλτέζικης Stanleybet Malta που θεωρείτο ως αλλοδαπή και συνεπώς δεν τελούσε σε παρόμοια κατάσταση με τα ημεδαπά Κέντρα Διαβίβασης Δεδομένων ούτως ώστε να τύχει απόλαυσης της γενικής αρχής της ίσης μεταχείρισης^[51], η οποία, υπενθυμίζεται, ότι απαγορεύει μόνον την διαφορετική μεταχείριση σε παρόμοιες περιπτώσεις ή την όμοια μεταχείριση σε διαφορετικές περιπτώσεις^[52]. Δεδομένης αυτής της κατάληξης, και πάλιν, η εξέταση των παραπάνω νομολογιακών εξαιρέσεων, αναφορικά με τους λόγους γενικού συμφέροντος, κατέστη δώρον άδωρον για το ΔΕΕ, καθότι μία τέτοια εξέταση θα ελάμβανε χώρα μόνον εάν και εφόσον αποδεικνύετο ότι

η επίμαχη ιταλική ρύθμιση συνίστατο σε περιορισμό εισάγοντα δυσμενή διάκριση εις βάρος της Stanleyparma, προκειμένου να διασωθεί το κύρος αυτής.

Ως εκ των ανωτέρω παρατεθέντων, το ΔΕΕ κατέληξε ότι η υπό κρίση ιταλική ρύθμιση δεν συνίστατο σε οποιανδήποτε δυσμενή διάκριση επί τη βάση της ιθαγένειας εις βάρος της Stanleybet Malta, ούτε και σε οποιανδήποτε περιορισμό εις βάρος αυτής, αδιακρίτως εφαρμοζόμενο ή μη, δυνάμενο να απαγορεύσει, να παρακωλύσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την άσκηση της ελευθερίας υπηρεσιών, αλλά ούτε και σε οποιονδήποτε περιορισμό εισάγοντα δυσμενή διάκριση εις βάρος αυτής ή της Stanleyparma, η οποία ενεργούσε για λογαριασμό της πρώτης^[53].

Συνεπώς, κατά το ΔΕΕ, «...το άρθρο 56 της ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι δεν αντιτίθεται σε ρύθμιση κράτους μέλους η οποία επιβάλλει φόρο στοιχημάτων στα Κέντρα Διαβίβασης Δεδομένων που είναι εγκατεστημένα στο κράτος μέλος αυτό και, αλληλεγγύως και εις ολόκληρον, στις επιχειρήσεις στοιχημάτων που είναι εντολές τους και είναι εγκατεστημένες σε άλλο κράτος μέλος, τούτο δε ανεξαρτήτως του τόπου της έδρας των εν λόγω επιχειρήσεων και της ελλείψεως παραχώρησης για τη διοργάνωση των στοιχημάτων»^[54].

Β. Τρίτο προδικαστικό ερώτημα

Κατ' ουσίαν, το ζήτημα που εγείρετο με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, αφορούσε το κατά πόσον το Άρθρο 56 της ΣΛΕΕ αντίκειται σε εθνική ρύθμιση κράτους μέλους, η οποία προνοούσε την επιβολή ενιαίας φορολογίας επί κατ' αποκοπήν ποσού σε όσους ημεδαπούς, οι οποίοι διαχειρίζονταν διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων που ήταν εγκατεστημένα εντός της επικράτειας ενός άλλου κράτους μέλους της ΕΕ, και σε όσους από αυτούς τους τρίτους που δεν ήταν παραχωρησιούχοι και για λογαριασμό των οποίων ενεργούσαν οι παραπάνω ημεδαποί.

Συναφώς με το παραπάνω προδικαστικό ερώτημα, το ΔΕΕ ήταν λακωνικότατο, καθότι, κατά την πάγια του νομολογία, δεν θα μπορούσε να αποφανθεί σε ερώτημα, το οποίο

«το ΔΕΕ κατέληξε ότι η υπό κρίση ιταλική ρύθμιση δεν συνίστατο σε οποιανδήποτε δυσμενή διάκριση»

[48] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 25

[49] βλ. παραπομπή 14.

[50] βλ. παραπομπή 16.

[51] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 28.

[52] βλ. παραπομπή 40.

[53] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 29.

[54] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 30 και διατακτικό.

Ενιαία φορολογία και τυχερά παιχνίδια

καθίσταται προδήλως άσχετο με την διαφορά της κύριας δίκης ενώπιον του αιτούντος εθνικού δικαστηρίου ή όταν το ζήτημα που εγείρεται μέσω αυτού καθίσταται υποθετικής φύσης ή όταν δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που καθίστανται αναγκαία για την ουσιώδη απάντηση στα ερωτήματα που έχουν τεθεί ενώπιον του^[55]. Προς τούτο, το ΔΕΕ, αφού διαπίστωσε ότι η σχετική ιταλική ρύθμιση^[56] δεν ετύγχανε εφαρμογής στην κύρια δίκη ενώπιον του Πρωτοβάθμιου Επαρχιακού Φορολογικού Δικαστηρίου Πάρμας, αντικείμενο της οποίας αποτέλεσε η πράξη διορθωτικού προσδιορισμού φόρου της Υπερρεσίας Τελωνείων και Μονοπωλίων Πάρμας για το φορολογικό έτος 2011 προς την Stanleyparma και την Stanleybet Malta, έκρινε ότι το προδικαστικό αυτό ερώτημα καθίστατο άνευ σημασίας για την έκβαση της κύριας δίκης ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου και συνεπώς καθίστατο ως απαράδεκτο^[57].

Συμπέρασμα

Το ΔΕΕ, κατά την υπό κρίση υπόθεση, κατέληξε σε αυτό που ευλόγως αναμένετο να πράξει, δηλαδή στο ότι το Άρθρο 56 της ΣΛΕΕ δεν αντίκειται σε εθνική ρύθμιση κρατών μελών η οποία καθιστά ως αλληλεγγύως και εις ολόκληρον υποκείμενους σε ενιαία φορολογία όσους ημεδαπούς, οι οποίοι διαχειρίζονται διαγωνισμούς προγνωστικών και στοιχημάτων για λογαριασμό τρίτων που είναι εγκατεστημένοι εντός της επικράτειας ενός άλλου κράτους μέλους, και όσους από αυτούς τους τρίτους για λογαριασμό των οποίων ενεργούν

οι παραπάνω ημεδαποί, εφόσον όμως μία τέτοια εθνική ρύθμιση επιβάλλεται ανεξαρτήτως του τόπου εγκατάστασης των τελευταίων και εφόσον αυτοί δεν είναι παραχωρησιούχοι για την διαχείριση προγνωστικών και στοιχημάτων σε αυτό το κράτος μέλος.

Όπως παρατηρείται, η επιφύλαξη που τίθεται στην τελική κρίση του ΔΕΕ, τονίζει, και πάλιν, την γενική αρχή περί απαγόρευσης κάθε δυσμενούς διάκρισης επί τη βάσει της ιθαγένειας εις βάρος των αλλοδαπών παρόχων υπηρεσιών αλλά και την κατάργηση κάθε δυσμενούς περιορισμού που δύναται να απαγορεύσει, να παρεμποδίσει ή να καταστήσει λιγότερο ελκυστική την ελευθερία υπηρεσιών^[58].

Εντούτοις, η απόφαση αυτή, όπως και οι οποιεσδήποτε σχετικές προγενέστερες ή μεταγενέστερες αυτής^[59], αφορά το παρόν στάδιο της εξέλιξης του παράγωγου ενωσιακού δικαίου, ελλείψει του οποίου δίδεται μία ιδιαίτερη διακριτική ευχέρεια και/ή αυτονομία στα κράτη μέλη όσον αφορά τον φορολογικό τομέα και τον τομέα των τυχερών παιχνιδιών, γεγονός το οποίο συνέδραμε ουσιαστικά, μεταξύ άλλων, στην κατάληξη του ΔΕΕ στην υπό κρίση απόφαση. Ως εκ τούτου, οι αποφάσεις αυτές υπόκεινται αυτομάτως σε ελλοχέουσα μεταβολή, κατά την περίπτωση που στο εγγύς μέλλον θεσπιστεί παράγωγο ενωσιακό δίκαιο στον φορολογικό τομέα και/ή στον τομέα των τυχερών παιχνιδιών.

«οι αποφάσεις αυτές υπόκεινται αυτομάτως σε ελλοχεύουσα μεταβολή, κατά την περίπτωση που στο εγγύς μέλλον θεσπιστεί παράγωγο ενωσιακό δίκαιο στον φορολογικό τομέα»

^[55] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 33, Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 2019, A. K. and Others v. Sąd Najwyższy, Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-585/18, C-624/18 και C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982, σκέψη 98 και Απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1997, Criminal proceedings against Martino Grado and Shahid Bashir, Υπόθεση C-291/96, ECLI:EU:C:1997:479, σκέψη 12.

^[56] βλ. παραπομπή 18.

^[57] βλ. παραπομπή 1, Υπόθεση C-788/18, σκέψη 34.

^[58] βλ. παραπομπή 2.

^[59] βλ. επίσης Απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 2005, Marks & Spencer plc v. David Halsey (Her Majesty's Inspector of Taxes), Υπόθεση C-446/03, ECLI:EU:C:2005:763, σκέψη 59 και διατακτικό.

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ στο πλαίσιο του Πειθαρχικού Δικαίου στην Αστυνομία Κύπρου

Σταυριανή Αντρέου, υποψήφια διδάκτωρ Νομικής Σχολής
Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου

Σκοπός του άρθρου που ακολουθεί είναι όπως αποκαλύπτει και ο τίτλος του, να αναδείξει τα ζητήματα που αναφέρονται κατά την εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ στα πλαίσια του Πειθαρχικού Δικαίου στην Αστυνομία Κύπρου. Ειδικότερα, το πρώτο κεφάλαιο πραγματεύεται με την επεξήγηση της πειθαρχικής διαδικασίας αλλά και του τρόπου εφαρμογής της στην Αστυνομία ενώ ταυτόχρονα επεξηγείται η σχέση της με την ποινική δικαστική διαδικασία εντός των πλαισίων εφαρμογής της ως οιονεί ποινική διαδικασία. Εν συνεχεία, στο δεύτερο κεφάλαιο πραγματοποιείται αποσαφήνιση ως προς την εφαρμογή του Άρθ.6(1) ΕΣΔΑ στις πειθαρχικές διαδικασίες στην Αστυνομική Υπηρεσία Κύπρου επεξηγώντας τις δύο αντίθετες απόψεις περί εφαρμογής του εν λόγω άρθρου μέσα από την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) αλλά και του τρόπου που το Ανώτατο Δικαστήριο τοποθετείται και καθιστά αναντίλεκτα εφαρμοστέες τις παραμέτρους του υπό αναφορά άρθρου αλλά και του πανομοιότυπου Άρθ. 30(2) του Συντάγματος (Σ) στις πειθαρχικές διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο. Ακολούθως στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μία απόπειρα καθορισμού και περιγραφής της κατάστασης όταν τα πειθαρχικά όργανα καλούνται να κρίνουν μία πειθαρχική υπόθεση στις τάξεις την Αστυνομίας αλλά και στην ευρύτερη δημόσια υπηρεσία μέσα από την Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου αλλά και μέσα από τις γνωματεύσεις ενός άλλου αρμόδιου και ανεξάρτητου οργάνου του Επίτροπου Διοικήσεως αναφορικά με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων που προστατεύει το Άρθ. 6(1) ΕΣΔΑ αλλά και το Άρθ. 30(2) του Συντάγματος. Καταληκτικά, στο τέλος του ερευνητικού αυτού ταξιδιού θα παρουσιαστούν τα βασικότερα συμπεράσματα τα οποία θα οδηγήσουν στην διαπίστωση ότι όχι μόνο τα πειθαρχικά διωκόμενα μέλη υποχρεούνται να υπακούν στους Νόμους και στους Κανονισμούς που τα διέπουν αλλά και η Διοίκηση θα πρέπει να πράττει το ίδιο ενεργώντας με ορθότητα, αντικειμενικότητα και αμεροληψία κατά την απονομή Δικαιοσύνη μέσα από τις πειθαρχικές διαδικασίες, εξυψώνοντας με τον τρόπο αυτό την Πειθαρχία στον οίκο της Αστυνομικής Υπηρεσίας..

«Οι παραβατικές και έγκυμες συμπεριφορές των αστυνομικών μελών έχουν ως απώτερο αποτέλεσμα τον κλονισμό της εμπιστοσύνης των πολιτών, την διατάραξη της δημόσιας ασφάλειας και τάξης»

Το παρόν άρθρο έχει ως αντικείμενο ένα πολύ ευαίσθητο και συνάμα σημαντικό τομέα της Αστυνομικής Υπηρεσίας Κύπρου, αυτόν του Πειθαρχικού Δικαίου (ΠΘΔ) το οποίο αποτελείται τόσο από ουσιαστικούς όσο και από δικονομικούς κανόνες διοικητικής φύσεως. Αναλογιζόμενοι, το βαρύ φορτίο που εναποθέτεται στους ώμους του κάθε Αστυνομικού μέλους ως προστάτης της δημόσιας ασφάλειας και ως φρουρός της διατήρησης της εσωτερικής ευταξίας και δημόσιας γαλήνης του κράτους έχοντας ως κύριο μέλημα την προσαγωγή των αδιοπραγούντων ενώπιον της Δικαιοσύνης, στην προσπάθεια του να ανταποκριθεί ανάλογα στο δύσκολο και πολυσύνθετο έργο για το οποίο έχει ταχθεί με όρκο, δυνατόν να υποπέσει σε διάφορα πειθαρχικά σφάλματα ή να λαθέψει κατά την άσκηση των υπηρεσιακών του καθηκόντων.

Οι παραβατικές και έγκυμες συμπεριφορές των αστυνομικών μελών έχουν ως απώτερο αποτέλεσμα τον κλονισμό της εμπιστοσύνης των πολιτών, την διατάραξη της δημόσιας ασφάλειας και τάξης με τον ίδιο ακριβώς τρόπο ίσως και σε μεγαλύτερο βαθμό από ότι οι παραβατικές συμπεριφορές των απλών πολιτών. Αναπόφευκτα πλέον, το ΠΘΔ στην Αστυνομία στοχεύει αν όχι να εκμηδενίσει, τουλάχιστον, να περιορίσει τις πράξεις ή παρалаίψεις από πλευράς των Αστυνομικών οι οποίες πλήττουν ανεπανόρθωτα την νόμιμη και εύρυθμη λειτουργία της υπηρεσίας αλλά και την προστασία του έννομου αγαθού της δημόσιας υπηρεσίας η οποία αποτελεί ουσιαστικά φορέα δημοσίου συμφέροντος.

Η εγγύηση των ατομικών δικαιωμάτων και αρχών δημόσιας διοίκησης αντλείται από το ίδιο το ΠΘΔ του οποίου οι κανόνες δεν επιβάλλονται ούτε αυθόρμητα αλλά ούτε και τυχαία. Από την άλλη πλευρά, οι αρχές αλλά και

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ

δικαιώματα των πειθαρχικά διωκόμενων προστατεύουν και αποκρυσταλλώνουν το πλαίσιο εντός του οποίου οι φορείς της Πειθαρχικής Εξουσίας μπορούν να κινηθούν με σκοπό την αποτροπή οποιονδήποτε αυθαιρέτων ή και άδικων κρίσεων, διώξεων και κυρώσεων εις βάρος των ατόμων των οποίων οι πειθαρχικά κολάσιμες πράξεις ή παραλείψεις τίθενται υπό κρίση. Συνεπώς τόσο τα δικαιώματα των πειθαρχικά διωκόμενων αλλά και οι αρχές δικαίου αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές και δεσμευτικούς κανόνες, οι οποίες μέσω της κατάλληλης ερμηνείας καλούνται να καλύψουν κενά Νόμου που δυνατόν να εμφανιστούν, ενώ ταυτόχρονα βοηθούν το έργο του Νομοθέτη αλλά και όλων όσων καλούνται να τις εφαρμόσουν με σκοπό τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου, όταν ο Νόμος σιωπά.

Σκοπός του ερευνητικού αυτού πονήματος είναι η αναζήτηση του τρόπου επιβολής της Πειθαρχίας μέσα από τα στάδια της Πειθαρχικής Διαδικασίας όπως αυτά καθορίζονται από τις διατάξεις των Περί Αστυνομίας Πειθαρχικών Κανονισμών Κ.Δ.Π.53/89, στην οικιαγράφηση της σχέσης που αναπτύσσει η πειθαρχική διαδικασία με την ποινική διαδικασία και ιδιαίτερα στην διερεύνηση του τρόπου υπαγωγής της στο εγγυητικό πλαίσιο που απορρέει από το Αρθ. 6(1) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ) με απώτερο στόχο την διαπίστωση κατά πόσο και σε ποιες περιπτώσεις παραβιάζονται τα δικαιώματα που προνοεί η σύμβαση εις βάρος των πειθαρχικά διωκόμενων μελών της Αστυνομικής Υπηρεσίας. Το ΠΘΔ που διέπει γενικότερα τους δημοσίους υπαλλήλους άλλων κατηγοριών αλλά και τα οποιαδήποτε άλλα δικαιώματα των πειθαρχικά διωκόμενων που δυνατόν να απορρέουν από το κείμενο της ΕΣΔΑ δεν θα εξετασθούν καθότι απομακρύνονται από τους στόχους του παρόντος άρθρου.

Η μεθοδολογική τακτική που θα ακολουθηθεί περιλαμβάνει την εξέταση του νομοθετικού πλαισίου των Πειθαρχικών Κανονισμών (Καν.) του Κυπριακού Συντάγματος αλλά και της ΕΣΔΑ στην βάση πρωτογενών πηγών (Νόμοι, Διατάγματα, Κανονισμοί) και δευτερογενών πηγών (Βιβλιογραφία, Νομολογία, Εκθέσεις Ανεξάρτητων Οργάνων, Συγγράμματα και Δημοσιεύσεις). Η επεξεργασία του

ως άνω αναφερόμενου υλικού παρέπεμψε στην διατύπωση συμπερασμάτων ως προς το πλαίσιο το οποίο κινείται η πειθαρχική διαδικασία στην Αστυνομία, η σχέση της με την ποινική διαδικασία αλλά και στο κατά πόσο υπάρχει παραβίαση των δικαιωμάτων των πειθαρχικά διωκόμενων υπό το πρίσμα του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ αφού προηγουμένως διαπιστώνεται και η δυνατότητα εφαρμογής της πιο πάνω διάταξης στα πλαίσια της πειθαρχικής διαδικασίας εν όψει των δύο σχολών που αναπτύχθηκαν αλλά και σε συνάρτηση με την θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου (Α.Δ) σε εθνικό επίπεδο.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** γίνεται μία απόπειρα επεξήγησης της πειθαρχικής διαδικασίας αλλά και του τρόπου με τον οποίο καθιερώνεται στην Αστυνομία, η σχέση της με την ποινική διαδικασία αλλά και τα πλαίσια εφαρμογής της ως οιονεί ποινική διαδικασία.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** πραγματοποιείται αποσαφήνιση ως προς το κατά πόσο υπάρχει εφαρμογή του Αρθ.6(1) ΕΣΔΑ στις πειθαρχικές διαδικασίες στην Αστυνομική Υπηρεσία Κύπρου με την παρουσίαση των δύο αντίθετων απόψεων περί εφαρμογής του εν λόγω άρθρου μέσα από την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ) αλλά και του τρόπου που το Ανώτατο Δικαστήριο τοποθετείται και καθιστά αδιαφιλονίκητα εφαρμοστέες τις παραμέτρους του επίμαχου άρθρου αλλά και του πανομοιότυπου Αρθ. 30(2) του Συντάγματος (Σ) στις πειθαρχικές διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** γίνεται προσπάθεια καθορισμού και περιγραφής της κατάστασης που επικρατεί όταν τα πειθαρχικά όργανα καλούνται να κρίνουν μία πειθαρχική υπόθεση στις τάξεις της Αστυνομίας αλλά και στην ευρύτερη δημόσια υπηρεσία μέσα από την Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου αλλά και μέσα από τις γνωματεύσεις άλλων αρμοδίων και ανεξάρτητων οργάνων όπως είναι ο Επίτροπος Διοίκησης αναφορικά με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων που αναφέρονται στο Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ και κατ'επέκταση στο Αρθ. 30(2) του Συντάγματος.

Τέλος, η κατακλείδα του ερευνητικού αυτού ταξιδιού θα ασχοληθεί με την παρουσίαση των βασικότερων **συμπερασμάτων** καταλήγοντας σε μία και μόνο διαπίστωση ότι όχι

«τόσο τα δικαιώματα των πειθαρχικά διωκόμενων αλλά και οι αρχές δικαίου αποτελούν κατευθυντήριες γραμμές και δεσμευτικούς κανόνες, οι οποίες μέσω της κατάλληλης ερμηνείας καλούνται να καλύψουν κενά Νόμου»

Πειθαρχικό Δίκαιο

μόνο τα πειθαρχικά διωκόμενα μέλη οφείλουν να υπακούουν στους Νόμους και στους Κανονισμούς που τα διέπουν αλλά και η Διοίκηση όταν αυτή καλείται να αποδώσει Δικαιοσύνη μέσα από τις πειθαρχικές διαδικασίες εξυψώνοντας με τον τρόπο αυτό την Πειθαρχία στο Αστυνομικό σώμα.

1. Η πειθαρχία και η πειθαρχική διαδικασία στις τάξεις της Αστυνομίας ως προς την φύση της ως οιονεί ποινική διαδικασία.

Στο πρώτο αυτό κεφάλαιο γίνεται μία γενική και γρήγορη εισαγωγή στην έννοια της Πειθαρχίας αλλά και της πειθαρχικής διαδικασίας η οποία καθιερώνεται στην Αστυνομία. Επιπλέον επεξηγείται η σχέση της με την ποινική διαδικασία αλλά και τα πλαίσια εφαρμογής της ως οιονεί ποινική διαδικασία.

Η έννοια της Πειθαρχίας για κάθε άτομο αποτελεί την συνειδητή διάθεση για ρύθμιση του βίου που διάγει σύμφωνα με τους Νόμους τα ήθη αλλά και τα έθιμα της χώρας του. Ταυτόχρονα η Πειθαρχία αποτελεί την κύρια αιτία συνοχής αλλά και εύρυθμης λειτουργίας ενός κοινωνικού συνόλου. Σε ετυμολογικό επίπεδο η λέξη πειθαρχία αποτελείται από τα ρήματα πείθω και άρχω, παραπέμποντας αυτόματα στην υπακοή μέσω της πειθούς σε κάποια αρχή. Η τεράστια σημασία της Πειθαρχίας σε ένα σύνολο δεν μπορεί να αφήσει κανένα αδιάφορο αφού και για τους αρχαίους Έλληνες αποτελούσε ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες της εύρυθμης λειτουργίας του πολιτεύματος αλλά και της ηθικής καταξίωσης του καθημερινού βίου.

Για την Αστυνομία η πειθαρχία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της ορθής και αποτελεσματικής λειτουργίας αλλά και τα θεμέλια ολόκληρου του Αστυνομικού οργανισμού. Τα αστυνομικά μέλη στα πλαίσια εκτέλεσης των αστυνομικών τους καθηκόντων οφείλουν να υπακούσουν κάθε νόμιμη διαταγή η οποία προέρχεται από τους ανωτέρους τους αλλά και από όλες τις νόμιμες κρατικές αρχές. Ο σεβασμός που κάθε αστυνομικό μέλος οφείλει να επιδεικνύει είναι συνώνυμος με την σοβαρότητα αλλά και την αξιοπρέπεια που πρέπει να αντανακλούνται μέσα από ένα σώμα ασφαλείας όπως αυτό της Αστυνομίας. Επιπλέον, τα μέλη της Αστυνομίας πρέπει να διακρίνονται από όλους εκείνους τους παράγοντες που

εξυψώνουν το λειτουργήμα για το οποίο έχουν ταχθεί να επιτελούν με όρκο και οι οποίοι συμβάλουν στην εκπλήρωση της αποστολής τους προς την κοινωνία και την πολιτεία. Οι καλοί τρόποι και η κόσμια συμπεριφορά, η υποδειγματική ιδιωτική ζωή και η υποταγή στους Νόμους και Κανονισμούς του κράτους από τα αστυνομικά μέλη συνθέτουν την Πειθαρχία η οποία αποτελεί την κορωνίδα της αποστολής της Αστυνομίας και η οποία τοποθετείται στο υψηλότερο σκαλοπάτι του Αστυνομικού οικοδομήματος.

Η Αστυνομική Πειθαρχία, ελέγχεται από το Πειθαρχικό Δίκαιο (ΠθΔ) το οποίο προβλέπει τις πράξεις που συνιστούν πειθαρχικά παραπτώματα, τις ποινές που επιβάλλονται αλλά και τη διαδικασία απονομής της πειθαρχικής δικαιοσύνης που ακολουθείται. Συγκεκριμένα το ΠθΔ των Αστυνομικών μελών στην Κύπρο σήμερα καθορίζεται από τους Περί Αστυνομίας Πειθαρχικούς Κανονισμούς Κ.Δ.Π 53/89 που κατά διαστήματα δέχθηκαν τροποποιήσεις με την τελευταία τροποποίηση Κ.Δ.Π 463/17 να τίθεται σε ισχύ στις 29 Δεκεμβρίου 2017. Στον προαναφερόμενο Κανονισμό (Καν.) περιλαμβάνονται και καθορίζονται τα πειθαρχικά αδικήματα, οι ποινές που επιβάλλονται κατά τις διαδικασίες πειθαρχικής δίωξης των Αστυνομικών μελών, τα Διοικητικά Πειθαρχικά όργανα αλλά και η διαδικασία που ακολουθείται κατά το στάδιο της διερεύνησης, παρουσίασης αλλά και εκδίκασης των πειθαρχικών υποθέσεων.

Σε συστηματικό επίπεδο, το πειθαρχικό δίκαιο της Αστυνομίας αποτελεί μέρος του διοικητικού δικαίου. Σε αυτό ορίζονται οι πειθαρχικοί κανονισμοί και επιπλέον οι πειθαρχικές κυρώσεις που αντιμετωπίζουν τα μέλη της Αστυνομίας σε περίπτωση καταστράτηγησης των διατάξεών του. Παράλληλα, η πειθαρχική ευθύνη καθιερώνεται και στόχο έχει το δημόσιο συμφέρον ενώ ταυτόχρονα αποσκοπεί στην τήρηση της εσωτερικής ευταξίας και της χρηστής διοίκησης στην Αστυνομική Υπηρεσία. Ταυτόχρονα το ΠθΔ συνιστά ασφαλιστική δικλίδα για μία δίκαιη και απρόσκοπτη κυρωτική διαδικασία για τα διωκόμενα πρόσωπα και όχι απλά ένα μέσο επιβολής κυρώσεων. Η άσκηση της πειθαρχικής εξουσίας δεν αποτελεί υποχρέωση αλλά διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης της Αστυνομίας η οποία δύναται να απέχει από αυτή

«Η έννοια της Πειθαρχίας για κάθε άτομο αποτελεί την συνειδητή διάθεση για ρύθμιση του βίου που διάγει σύμφωνα με τους Νόμους τα ήθη αλλά και τα έθιμα της χώρας του»

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ

όταν κρίνεται ότι η άσκηση πειθαρχικής δίωξης δεν θα εξυπηρετήσει αλλά ούτε και θα ικανοποιήσει τους σκοπούς του ΠθΔ.

Η πειθαρχική διαδικασία ως υποστηρίζεται^[1] αποσκοπεί στη διασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της υπηρεσίας όταν αυτή πλήττεται από την τέλεση πειθαρχικών αδικημάτων εκ μέρους των υπαλλήλων της ενώ το κάθε πειθαρχικό αδίκημα^[2] συνίσταται στην διάπραξη ενός ή περισσότερων αδικημάτων που εκτίθενται στον Περί Αστυνομίας Νόμο ή στον Περί Σύστασης και Λειτουργίας της Υπηρεσίας Εσωτερικού Ελέγχου Νόμο ή στον Πειθαρχικό Κώδικα. Σύμφωνα με τον Καν. 23(1) του Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικούς) Κανονισμούς Κ.Δ.Π.53/89 η πειθαρχική διαδικασία η οποία διεξάγεται ενώπιον Προεδρεύων Αξιωματικού ή ενώπιον Πειθαρχικής Επιτροπής ακολουθεί, κατά το δυνατόν, την ίδια διαδικασία που ακολουθείται κατά τη συνοπτική εκδίκαση ποινικών υποθέσεων^[3] και με αυτό τον τρόπο καθίσταται σαφές ότι η πειθαρχική δίκη προσιδιάζει με την ποινική τόσο σε ουσιαστικό όσο και σε δικονομικό επίπεδο.

Σε σχέση με τη διαδικασία έχει πάγια νομολογηθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο ότι η πειθαρχική διαδικασία θεωρείται οιονεί ποινική διαδικασία^[4] στην οποία έχουν εφαρμογή αρχές υπερνομοθετικού χαρακτήρα όπως αυτές της διαφάνειας, της χρηστής διοί-

κησης, της αμεροληψίας, του κράτους δικαίου, της νομιμότητας και της δίκαιης δίκης^[5] (Άρθρο 6.1 της Ε.Σ.Δ.Α.) εφόσον η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κυρώθηκε με το Ν. 39/62 και αποτελεί αναπόσπαστο μέρος του Κυπριακού δικαίου^[6], ενώ ταυτόχρονα θα πρέπει να προσαρμόζεται στις αρχές της Ποινικής Δικονομίας, έτσι που να μην αποστερούνται τα βασικά δικαιώματα προστασίας του διωκομένου υπαλλήλου^[7].

Ομοίως, στην υπόθεση Άννυ Σιακαλλή ν. Υπουργείου Εσωτερικών, με αρ. 1509/2009^[8], λέχθηκαν τα εξής απόλυτα σχετικά: «... Όπως είχε παρατηρήσει το Ανώτατο Δικαστήριο στην υπόθεση Ν. Παυλίδης κ.ά. ν. Πειθαρχικού Συμβουλίου Ιατρών, Συνεκδ. Υποθέσεις αρ. 645, ημερομηνίας 18.7.2007^[9], στις πειθαρχικές διαδικασίες θα πρέπει να ακολουθούνται, όσο είναι δυνατό, τόσο οι κανόνες της ποινικής δικονομίας, όσο και οι κανόνες του ποινικού δικαίου. Στην παλαιότερη δε απόφαση στην υπόθεση Evangelos Petrou ν. The Republic (1980) 3 CLR 203^[10], καθαρά είχε επιβεβαιωθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο ότι στις διαδικασίες πειθαρχικών διώξεων θα πρέπει να τηρούνται και οι κανόνες και οι αρχές φυσικής δικαιοσύνης.»

Σύμφωνα με τους πειθαρχικούς Κανονισμούς της Αστυνομίας η πειθαρχική διαδικασία η οποία παρουσιάζεται είτε ενώπιον Πειθαρχικής

^[1] Α. Τάχος / Ι. Συμεωνίδης, Ερμηνεία υπαλληλικού κώδικα, Εκδόσεις Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή, 2007, σελ.1189.

^[2] Οι Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί Κ.Δ.Π. 53/1989, Αστυνομική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 2019, σελ.1.

^[3] Οι Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί Κ.Δ.Π.53/1989, Αστυνομική Ακαδημία Κύπρου, Λευκωσία, 2017, σελ.146.

^[4] Παναγιώτης Θεοδουλίδης ν. Συμβουλίου Υδατοπομής Λευκωσίας, Πρ. αρ. 70/2011, 11/06/2014.

^[5] Σύμφωνα με το Άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή άκαίως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον

τύπον και το κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότης θα ηδύνατο να παραβλάβη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης».

^[6] Ηλίας Κυριακίδης κ.ά. ν. Δημοκρατίας (1997) 3 Α.Α.Δ. 485, ημερομηνίας 26/11/97.

^[7] Κώστας Μούγιαννος ν. Πειθαρχικού Συμβουλίου Επιστημονικού Τεχνικού Επιμελητηρίου Κύπρου (2000) 4 ΑΑΔ 723, ημερομηνίας 21/08/2000.

^[8] Άννυ Σιακαλλή ν. Υπουργείου Εσωτερικών, με αρ. 1509/2009, ημερομηνίας 21/06/12.

^[9] Ν. Παυλίδης κ.ά. ν. Πειθαρχικού Συμβουλίου Ιατρών, Συνεκδ. Υποθέσεις αρ. 645, ημερομηνίας 18.7.2007.

^[10] Evangelos Petrou ν. The Republic (1980) 3 CLR 203, ημερομηνίας 10/04/1980.

«η πειθαρχική διαδικασία θεωρείται οιονεί ποινική διαδικασία»

Πειθαρχικό Δίκαιο

Επιτροπής^[11] είτε ενώπιον Προεδρεύων Αξιωματικού διεξάγεται κατά το δυνατόν, με τον ίδιο τρόπο όπως η ακρόαση ποινικών υποθέσεων που εκδικάζονται συνοπτικά. Την υπόθεση παρουσιάζει μέλος της Αστυνομίας το οποίο ορίζεται από τον Αρχηγό ως Εισαγγελεύων και είναι κάτοχος πτυχίου νομικής ενώ διαθέτει και επαρκείς εμπειρίες σε δικαστικές διαδικασίες^[12]. Ο πειθαρχικά διωκόμενος από την άλλη έχει την δυνατότητα να υπερασπίζεται τον εαυτόν του με ή χωρίς συνήγορο υπεράσπισης για την δημιουργία της υπερασπιστικής του γραμμής^[13] αλλά και να παραλάβει όλα τα σχετικά έγγραφα που περιέχονται στον φάκελο της Πειθαρχικής διογραφίας έγκαιρα και απρόσκοπτα^[14]. Οι Πρόεδροι των Πειθαρχικών οργάνων έχουν την εξουσία να διατάσσουν τους κατηγορούμενους να εμφανισθούν κατά την ακρόαση της υπόθεσης, να καλέσουν μάρτυρες, να διατάσσουν την προσαγωγή εγγράφων που σχετίζονται με την υπόθεση, αλλά και να αναβάλλουν την ακροαματική διαδικασία από καιρό εις καιρό^[15]. Τέλος οι αποφάσεις τόσο των Πειθαρχικών Επιτροπών αλλά και των Προέδρων θα πρέπει να είναι πλήρως αιτιολογημένες και στην περίπτωση των Επιτροπών να λαμβάνονται κατά πλειοψηφία φέροντας την υπογραφή του Προέδρου^[16].

Παραλληλίζοντας την διαδικασία που ακολουθείται στην εκδίκαση των Ποινικών υποθέσεων θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο πειθαρχικός νομοθέτης προσπάθησε να θέσει τις παραμέτρους αλλά και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινείται η πειθαρχική διαδικασία με σκοπό αυτή να προσομοιάζει το καλύτερο δυνατό στην ακροαματική διαδικασία που ακολουθείται στις συνοπτικές διαδικασίες ενώπιον Ποινικού Δικαστηρίου αλλά και να δώσει στον κατηγορούμενο τα καλύτερα δυνατά εχέγγυα για μία δίκαιη δίκη.

Στο παρόν κεφάλαιο έγινε μία σύντομη επεξήγηση της έννοιας της Πειθαρχίας αλλά και του σημαντικού ρόλου που διαδραματίζει στις Αστυνομικές τάξεις. Ταυτόχρονα γίνεται αναφορά στους Πειθαρχικούς Κανονισμούς

που αποτελούν το πλαίσιο εντός του οποίου κινείται η κάθε πειθαρχική διαδικασία η οποία προσομοιάζει με την ποινική δίκη σε τέτοιο βαθμό που επιτρέπει τον χαρακτηρισμό της ως οιονεί ποινική διαδικασία. Κλείνοντας το πρώτο αυτό κεφάλαιο επιβεβαιώθηκε η θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου η οποία συμφωνεί με τον οιονεί ποινικό χαρακτηρισμό της πειθαρχικής διαδικασίας παραπέμποντας στο Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ ως αναπόσπαστο μέρος του Κυπριακού Δικαίου. Τέλος εντοπίστηκε η πρόνοια του Πειθαρχικού Νομοθέτη ως προς την κάλυψη οποιονδήποτε κενών Νόμου με την εφαρμογή των εχέγγυων που προσφέρονται στην κάθε ποινική διαδικασία η οποία λειτουργεί ως πυξίδα και οδηγός για κάθε πειθαρχική διαδικασία με απώτερο στόχο την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

2. Η πειθαρχική διαδικασία υπό το πρίσμα του Αρθ.6(1) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Στο οικείο κεφάλαιο παρατίθεται η εφαρμογή του Αρθ.6(1) ΕΣΔΑ στις πειθαρχικές διαδικασίες στην Αστυνομία αφού προηγουμένως εντοπίστηκε και αναλύθηκε η ύπαρξη δύο αντίθετων απόψεων περί εφαρμογής του εν λόγω άρθρου ενώ παράλληλα αποκρυσταλλώθηκε η θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου αναφορικά με την εφαρμογή του πανομοιότυπου Αρθ. 30(2) του Συντάγματος (Σ) στις πειθαρχικές διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ορίζει ότι κάθε άτομο δικαιούται όπως η υπόθεση του δικαστεί δίκαια, δημόσια και εντός εύλογου χρονικού διαστήματος από ανεξάρτητο, αμερόληπτο και αντικειμενικό δικαστήριο το οποίο λειτουργεί νόμιμα και το οποίο θα αποφασίσει είτε για περιπτώσεις αμφισβητήσεων αναφορικά με τα δικαιώματα και υποχρεώσεις αστικής φύσεως είτε για το βάσιμο οποιασδήποτε κατηγορίας ποινικής φύσεως. Με μία γρήγορη ματιά στο

«οι αποφάσεις τόσο των Πειθαρχικών Επιτροπών αλλά και των Προέδρων θα πρέπει να είναι πλήρως αιτιολογημένες»

[11] Οι *Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί* Κ.Δ.Π. 53/1989, ό.π., Αρθ.13(3), σελ.141.

[12] Οι *Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί* Κ.Δ.Π. 53/1989, ό.π., Αρθ.13(5), σελ.141.

[13] Οι *Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί* Κ.Δ.Π. 53/1989, ό.π., Αρθ.13(6), σελ.142.

[14] Οι *Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί* Κ.Δ.Π. 53/1989, ό.π., Αρθ.18, σελ.143.

[15] Οι *Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί* Κ.Δ.Π. 53/1989, ό.π., Αρθ.21(1), σελ.145.

[16] Οι *Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί* Κ.Δ.Π. 53/1989, ό.π., Αρθ.15(2), σελ.142.

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ

Άρθ.6(1) ΕΣΔΑ και με οδηγό την γραμματική ερμηνεία μπορεί εύκολα να καταλήξει κάποιος στο συμπέρασμα ότι το πεδίο εφαρμογής του δεν καλύπτει τις διοικητικές υποθέσεις παρά μόνο τυγχάνει εφαρμογής στις αστικές και ποινικές υποθέσεις αφού οι πειθαρχικές διαδικασίες δεν αναφέρονται ρητά στο περιεχόμενο του. Στη βάση αυτής της παραδοχής οι πειθαρχικές υποθέσεις δεν μπορούν να υπαχθούν αφού δεν είναι επαρκής ο χαρακτήρισμός της πειθαρχικής ποινής στα πλαίσια της έννοιας της κατηγορίας ποινικής φύσης.^[17] Σύμφωνα πάντοτε με την ίδια άποψη οι πειθαρχικές διαδικασίες ιδιαίτερα όταν αυτές αφορούν δημόσιους υπάλληλους δεν μπορούν να έχουν ως αντικείμενο τους την αμφισβήτηση αστικών δικαιωμάτων αφού τα δικαιώματα που τίθενται υπο κρίση δεν εμπίπτουν στο πλαίσιο του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ ^[18] ενώ η θέση αυτή τυγχάνει ενίσχυσης από την Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) ότι δηλαδή οι πειθαρχικές κυρώσεις που επιβάλλονται από πλευράς Διοίκησης έστω και αν αυτές είναι χρηματικές δεν μπορεί να αφορούν προσβολή περιουσιακών αγαθών^[19].

Κατά συνέπεια η ερμηνευτική προσέγγιση του Άρθ. 6(1) ΕΣΔΑ δημιούργησε αναντίλεκτα ποικίλες αμφισβητήσεις και αντιδράσεις

ως προς την αποτελεσματικότητα της αφού άφηνε ουσιαστικά πολλά παράθυρα ανοικτά αλλά και περιθώρια για αυθαίρετες εκτιμήσεις οδηγώντας παράλληλα στην έκδοση αντιφατικών αποφάσεων με αποτέλεσμα την εμφάνιση δυσκολιών ως προς την διάκριση των υποθέσεων που εμπίπτουν τελικά στο πεδίο εφαρμογής του εν λόγω άρθρου πράγμα που οδήγησε τελικά το ΕΔΔΑ στην ερμηνεία του όρου "δημόσια διοίκηση". ^[20] Υποστηρίχθηκε δε ότι οι εγγυήσεις του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ δεν τυγχάνουν εφαρμογής στους δημοσίους υπαλλήλους που έχουν αποστολή γενικού συμφέροντος ή που συμμετέχουν στην άσκηση δημόσια εξουσίας όπως είναι τα στρατιωτικά και τα αστυνομικά μέλη.^[21] Με το σκεπτικό αυτό η επίλυση των διαφορών που προκύπτουν αναφορικά με τα στρατιωτικά αλλά και τα αστυνομικά σώματα ασφαλείας του κράτους εξαιρούνται από την προστασία των εγγυήσεων του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ. Η καινοτόμος ιδέα η οποία εισήχθηκε τελικά με την απόφαση Pellegrin έχει αποτελέσει αντικείμενο αμφισβητήσεων^[22] λόγω των θεμάτων που προκύπτουν περί ασφάλειας του δικαίου από την εφαρμογή της.

Από την άλλη πλευρά εκφράστηκε η αντίθετη άποψη ότι δηλαδή τόσο το Άρθ.6(1) ΈΣΔΑ όσο και οι πανομοιότυπες προϋποθέσεις του Αρθ. 30(2) του Κυπριακού Συντάγματος^[23]

^[17] ΕΔΔΑ Υπόθεση *Engel and Others v. The Netherlands* : Series A, No.22 judgment 06/08/76 - Μία από τις πρώτες αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά την οποία για πρώτη φορά τίθενται τα κριτήρια ENGEL. Έκτοτε με βάση τα κριτήρια αυτά αξιολογείται η κάθε πειθαρχική περίπτωση ξεχωριστά στην βάση των περιστατικών της ως προς το κατά πόσο εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της έννοιας της κατηγορίας ποινικής φύσης όπως αυτά καθορίζονται από το Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ καθορίζοντας με τον τρόπο αυτό την εφαρμογή του. Τα κριτήρια αυτά περιλαμβάνουν 1) την κατηγοριοποίηση του παραπτώματος στο εσωτερικό δίκαιο της χώρας, 2) την φύση της παραβίασης κατά πόσο δηλαδή αφορά μία συγκεκριμένη ομάδα ατόμων ή ένα ευρύτερο κύκλο προσώπων και 3) την φύση και την βαρύτητα της ποινής ως προς το κατά πόσο αυτή μπορεί να λάβει ένα ποινικό χαρακτήρα όπως είναι η επιβολή χρηματικής ποινής της οποίας η μη καταβολή προϋποθέτει ποινή στέρησης της ελευθερίας, στέρησης της ελευθερίας α οποίες αποτελούν ποινές που καταχωρούνται στο ποινικό μητρώο του ατόμου.

^[18] ΕΔΔΑ Υπόθεση *X. Contre le Royaume – Uni* 08/10/80 και ΕΔΔΑ Υπόθεση *X contre le Belgique* 14/10/93. Στις δύο προαναφερόμενες υποθέσεις προέχει η ίδια δικαστική σκέψη ότι το πειθαρχικό δίκαιο

των δημοσίων υπαλλήλων δεν δημιουργεί διαφορές που να εμπίπτουν στο πλαίσιο εφαρμογής των εγγυήσεων του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ

^[19] ΕΕΔΑ Υπόθεση *C. contre la France* 15/07/1988.

^[20] ΕΔΔΑ Υπόθεση *Pellegrin v. France* judgement 08/12/99. Η απόφαση επιχείρησε να καθορίσει ποιες διοικητικές διαφορές υπάγονται στο πεδίο εφαρμογής του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ ορίζοντας την έννοια της δημόσιας διοίκησης με σκοπό την ίση μεταχείριση των δημοσίων υπαλλήλων με παρόμοιες θέσεις στα κράτη μέλη.

^[21] Στ. Ν. Κπιστάκη, Δημοσιοϋπαλληλικό Δίκαιο και ΕΣΔΑ, Εκδόσεις Σάκουλα, Αθήνα Θεσσαλονίκη, 2004 σελ.159.

^[22] Στ. Ν. Κτιστάκη, Δημοσιοϋπαλληλικό Δίκαιο και ΕΣΔΑ, ο.π. σελ.162

^[23] Σύμφωνα με το Αρθ. 30(2) του Συντάγματος της Κ.Δ.: «Εκαστος, κατά την διάγνωσιν των αστικών αυτού δικαιωμάτων και υποχρεώσεων ή οιασδήποτε κατ' αυτού ποινικής κατηγορίας, δικαιούται ανεπηρέαστου, δημοσίας ακροαματικής διαδικασίας εντός ευλόγου χρόνου, ενώπιον ανεξαρτήτου, αμερολήπτου και αρμοδίου δικαστηρίου ιδρυομένου διά νόμου. Αι αποφάσεις των δικαστηρίων δέον να είναι ητιολογημένα και ν' απαγγέλλονται εν δημόσια συνεδριάσει, πλην όμως

«οι εγγυήσεις του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ δεν τυγχάνουν εφαρμογής στους δημοσίους υπαλλήλους που έχουν αποστολή γενικού συμφέροντος ή που συμμετέχουν στην άσκηση δημόσια εξουσίας»

Πειθαρχικό Δίκαιο

τυγχάνουν εφαρμογής και στις πειθαρχικές διαδικασίες με την αναθεώρηση της θέσης του ΕΔΔΑ ^[24] σύμφωνα με την οποία υιοθετήθηκε μαχητό τεκμήριο εφαρμογής του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ εκτός εάν το εθνικό δίκαιο δεν επιτρέπει πρόσβαση σε Δικαστήριο στην περίπτωση των δημοσίων υπαλλήλων και επιπλέον σε περιπτώσεις που το συμβαλλόμενο κράτος δικαιολογεί στην βάση αντικειμενικών κριτηρίων ότι η συγκεκριμένη εξαίρεση από την εφαρμογή του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ εξυπηρετεί το δημόσιο συμφέρον.^[25] Εφόσον το δικαίωμα πρόσβασης σε Δικαστήριο είναι κατοχυρωμένο σε εθνικό επίπεδο το Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ εφαρμόζεται και σε περιπτώσεις εν ενεργεία στρατιωτικών αξιωματικών ενώπιον στρατιωτικού δικαστηρίου.^[26]

Όπως έχει χαρακτηριστικά τονιστεί ανωτέρω κατά τις πειθαρχικές διώξεις των Αστυνομικών μελών και ιδιαίτερα όταν η υπόθεση κρίνεται από Πειθαρχική Επιτροπή ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος απόλυσης τους από τις τάξεις της Αστυνομίας αφού τόσο η απόλυση όσο και ο εξαναγκασμός τους σε παραίτηση από το σώμα αποτελούν κυρώσεις οι οποίες δυνατόν να επιβληθούν από την εκάστοτε Πειθαρχική Επιτροπή στα πλαίσια της κρινόμενης υπόθεσης αλλά και της διακριτικής ευχέρειας των μελών που την αποτελούν. Στο σημείο αυτό κρίνεται χρήσιμη η αναφορά στην νομολογία του ΕΔΔΑ κατά την οποία έχουν κριθεί ως εμπίπτουσες στο πεδίο εφαρμογής του Αρθ. 6(1)ΕΣΔΑ αναφορικά με το (αστικό σκέλος) περιπτώσεις πειθαρχικής διαδικασίας κατά την οποία κριθίκε το δικαίωμα συνέχισης άσκησης του επαγγέλματος, ^[27] η

«τόσο η απόλυση όσο και ο εξαναγκασμός τους σε παραίτηση από το σώμα αποτελούν κυρώσεις οι οποίες δυνατόν να επιβληθούν από την εκάστοτε Πειθαρχική Επιτροπή»

ο τύπος και το κοινόν δύνανται ν' αποκλεισθούν εξ ολοκλήρου ή μέρους της δίκης τη αποφάσει του δικαστηρίου, οσάκις απαιτή τούτο το συμφέρον της ασφαλείας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημοσίας τάξεως ή της δημοσίας ασφαλείας ή των δημοσίων ηθών ή το συμφέρον των ανηλίκων ή η προστασία της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων ή υπό ειδικάς συνθήκας, καθ' ας κατά την κρίσιν του δικαστηρίου η δημοσιότητα θα ηδύνατο να επηρεάσει δυσμενώς το συμφέρον της δικαιοσύνης».

^[24] ΕΔΔΑ Υπόθεση Vilho Eskelinen and Others v. Finland judgement 19/04/2007

^[25] Κ. Παρασκευάς, Κυπριακό Συνταγματικό Δίκαιο, Θεμελιώδη Δικαιώματα & Ελευθερίες Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα, 2015, σελ.490

^[26] ΕΔΔΑ Υπόθεση Pridathcenkon and others v. Russia judgement 21/06/2007

οριστική διαγραφή από τα μητρώα του ιατρικού συλλόγου ιδιωτών ιατρών ^[28] η οριστική απόλυση Γερμανών δασκάλων αλλά και η πειθαρχική διαδικασία κατά Δικαστή^[29]. Επιπρόσθετα σε περίπτωση απόλυσης Αστυνομικού από την Κροατία μετά από πειθαρχική δίωξη του, το ΕΔΔΑ αναφέρθηκε στην εφαρμογή του Αρθ. 6 ΕΣΔΑ ως προς το αστικό του σκέλος συμπληρώνοντας και θεμελιώνοντας την κρίση του με αναφορά στην αρχή της ισότητας των όπλων^[30]. Ομοίως και στις περιπτώσεις διαφορών υπαλλήλων με το Κράτος επιβεβαιώνεται^[31] η εφαρμογή του Αρθ.6 ΕΣΔΑ στην ολότητα του νοουμένου ότι το Κράτος δεν έχει προβεί σε πλήρως αιτιολογημένη πρόβλεψη και σε δημιουργία νομοθετικής διάταξης στην οποία να προνοείται η εξαίρεση ορισμένης ομάδας υπαλλήλων όπως αυτούς οι οποίοι είναι κάτοχοι υψηλών αξιωματικών.

Αναφορικά με την αρχή της αμεροληψίας, της ανεξαρτησίας αλλά και της αντικειμενικότητας του πειθαρχικού οργάνου στα πλαίσια της δίκαιης δίκης απαιτείται είτε το ίδιο το διοικητικό όργανο να πληρεί τις πιο πάνω αναφερόμενες προϋποθέσεις είτε η πειθαρχική απόφαση η οποία θα εκδοθεί να τυγχάνει ελέγχου τόσο κατά το νομικό όσο και κατά το πραγματικό της σκέλος από άλλο Δικαστήριο με πλήρη δικαιοδοσία ^[32] και να αποφαίνεται δηλαδή όχι μόνο για το νομικό αλλά και για το ουσιαστικό σκέλος των πειθαρχικών υποθέσεων. Καθοριστικής σημασίας είναι όπως το εν λόγω Δικαστήριο να έχει την δυνατότητα να αγγίζει πραγματικά την επιβληθείσα ποινή την οποία και θα μπορεί κατά την κρίση του να μειώσει, τροποποιήσει ακόμα και να

^[27] ΕΔΔΑ Υπόθεση Helmut Blum v. Austria judgement 05/04/2016

^[28] ΕΔΔΑ Υπόθεση Le Compte and Albert v. Belgium 10/02/1983 Το Δικαστήριο στην περίπτωση αυτή έκρινε ότι οι παράμετροι του Αρθ.6 ΕΣΔΑ εφαρμόζονται στην ολότητα τους τηρουμένων των αναλογιών και στις πειθαρχικές υποθέσεις και διαδικασίες που εμπίπτουν στο Αρθ. 6(1) (είτε ποινικής είτε αστικής φύσεως) όπως ακριβώς θα εφαρμόζονταν στην περίπτωση προσώπου που κατηγορείται για την διάπραξη ποινικού αδικήματος.

^[29] ΕΔΔΑ Υπόθεση Olujic v. Croatia 20/08/2010

^[30] ΕΔΔΑ Υπόθεση Vanjak v. Croatia 14/10/2010

^[31] ΕΔΔΑ Υπόθεση Vilho Eskelinen and Others v. Finland ο.π 19/04/2007

^[32] ΕΔΔΑ Υπόθεση Frankowicz v. Poland judgement 16/05/2009

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ

προβεί σε αναπομπή της υπόθεσης στο πειθαρχικό όργανο το οποίο προέβη στην επιβολή της με σκοπό την επανεκδίκαση της υπόθεσης.^[33] Αναφορικά με την κατάσταση που επικρατεί στην Αστυνομία, οι αποφάσεις των πειθαρχικών οργάνων μπορούν να εφεσιβληθούν ενώπιον του Συμβουλίου Εφέσεων το οποίο μπορεί να προβεί μόνο σε ακυρωτικό έλεγχο και όχι σε έλεγχο ουσίας αλλά ούτε και να επανακινήσει μαρτυρία. Οι καταδικαστικές αποφάσεις του Συμβουλίου Εφέσεων υπόκεινται σε προσφυγή σε πρώτο βαθμό ενώπιον του Διοικητικού Δικαστηρίου και σε δεύτερο βαθμό σε έφεση ενώπιον του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Συνεπώς, τόσο το Διοικητικό Δικαστήριο όσο και το Ανώτατο προβαίνουν σε ακυρωτικό έλεγχο μόνο, χωρίς δικαίωμα αμφισβήτησης ουσίας κάτι το οποίο πλέον παραπέμπει στο γεγονός ότι τα πειθαρχικά όργανα επιβάλλεται να διασφαλίζουν τις εγγυήσεις του Δικαστηρίου του Αρθ. 6(1)ΕΣΔΑ οι οποίες δεν μπορεί να είναι άλλες από τον πάγιο χαρακτήρα, την ανεξαρτησία σε συνδυασμό με την αμεροληψία των μελών που το αποτελούν, την έκδοση δεσμευτικών αποφάσεων αλλά και η δημοσιότητα της διαδικασίας.^[34] Συνεπώς σε πειθαρχική υπόθεση η οποία είχε ως αποτέλεσμα την ποινή της απόλυσης εις βάρος Δικαστικού Λειτουργού το ΕΔΔΑ κατέληξε στο γεγονός της παραβίασης της αρχής της αμεροληψίας στο πλαίσιο του Αρθ.6(1) της Σύμβασης^[35]

Σε εθνικό επίπεδο το Ανώτατο Δικαστήριο αποκρυσταλλώνει την θέση του μέσα από την Νομολογία και συγκεκριμένα στην υπόθεση Κωνσταντίνος Μαλλιώτης κ.ά. ν. Ε.Δ.Υ. κ.ά. (1996) ΑΑΔ 227^[36], επιβεβαιώθηκε ότι οι αρχές του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ εφαρμόζονται κατ' αναλογία και στις πειθαρχικές διαδικασίες με τον ίδιο τρόπο που εφαρμόζονται στις περιπτώσεις κατηγοριών για διάπραξη ποινικών αδικημάτων και θα πρέπει να τηρούνται οι παράμετροι που διασφαλίζουν τη διεξαγωγή μιας ακριβοδίκαιης δίκης.

Με αυτά ως δεδομένα, είναι αυτονόητο ότι οι αρχές της δίκαιης δίκης, είτε υπο το Άρθρο 6.1 της Συνθήκης το οποίο εφαρμόζεται και σε αστικές αλλά και σε ποινικές υποθέσεις, είτε υπο το Άρθρο 30.2^[37] του Συντάγματος της Δημοκρατίας, εφαρμόζονται και σε πειθαρχικής φύσεως διαδικασίες. Έτσι το δικαίωμα για δίκαιη δίκη ενσωματώνει βασικές πτυχές της προσήκουσας νομικής διαδικασίας όπως το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο^[38] το δικαίωμα παρουσίας κατά την ακροαματική διαδικασία^[39] η ισότητα των όπλων^[40] το δικαίωμα της αντιπαράθεσης στην ακροαματική διαδικασία^[41] αλλά και της αιτιολογημένης δικαστικής απόφασης.^[42] Συνεπώς όλα τα δικαιώματα τα οποία εμπερικλείονται στο πεδίο του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ προωθούν την προστασία δικαιωμάτων ώστε αυτά να είναι πραγματικά και αποτελεσματικά και όχι θεωρητικά και απατηλά.^[43]

[33] ΕΔΔΑ Υπόθεση Le Compte, Van Leuven, De Meyere v. Belgium judgement 23/06/1981

[34] ΕΔΔΑ Υπόθεση Belilos v. Switzerland, judgement 29/04/1988

[35] ΕΔΔΑ Υπόθεση Mitrinovskiv The Former Yugoslav Republic Of Macedonia judgement 30/07/2015 Στην πειθαρχική αυτή υπόθεση, υποβλήθηκε από τον Πρόεδρο του Ανωτάτου Δικαστηρίου ο οποίος λειτουργούσε ως ex-officio μέλος του Δ.Σ. αίτηση για πειθαρχική δίωξη του προσφεύγοντος λόγω επαγγελματικού παραπτώματος. Εν συνεχεία ο ίδιος ψήφισε υπέρ της κρίσεως αυτής ενώ στην συνέχεια ενήργησε ως εισαγγελέας στα πλαίσια της πειθαρχικής διαδικασίας υποβάλλοντας στοιχεία αλλά και επιχειρηματολογία υπέρ της ενοχής του πειθαρχικά διωκόμενου. Ακολούθως δε, συμμετείχε ως μέλος του Δ.Σ. στην λήψη της πειθαρχικής απόφασης. Στην βάση των όσων αναφέρθηκαν πιο πάνω ο ρόλος του Προέδρου δεν κρίθηκε συμβατός με τις αρχές της αντικειμενικότητας αλλά και της αμεροληψίας ανεξάρτητα του γεγονότος ότι αποτελούσε ένα από τα μέλη της δεκαπενταμελούς σύνθεσης του Διοικητικού Συμβουλίου που έκρινε την πειθαρχική υπόθεση.

[36] Κωνσταντίνος Μαλλιώτης κ.ά. ν. Ε.Δ.Υ. κ.ά.4 ΑΑΔ 227 ημερομηνίας 02/02/1996

[37] Dimokratia v. Demand Ship Co. Ltd ,3 Α.ΑΔ 460 σελ.474 (1994) «Η δεύτερη παράγραφος του Αρθ. 30 του Συντάγματος αποτελεί πιστή μετάφραση του πρώτου μέρους της παρ.1 του Αρθ. 6 ΕΣΔΑ για την προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών η οποία κυρώθηκε από μία σειρά ευρωπαϊών χωρών μεταξύ των οποίων η Ελλάδα και η Γαλλία...»

[38] ΕΔΔΑ Υπόθεση Golder v The United Kingdom judgement 21/02/1975.

[39] ΕΕΔΑ Υπόθεση Golozza v Italy , 12/02/85 και ΕΔΔΑ Υπόθεση Ekbatani v. Sweden, 26/05/88

[40] ΕΔΔΑ Υπόθεση Brandstetter v Austria judgement 28/08/91.

[41] ΕΔΔΑ Υπόθεση Vermeulen v. Belgium judgement 20/02/96

[42] ΕΔΔΑ Υπόθεση H v. Belgium judgement 30/11/87

[43] ΕΔΔΑ Υπόθεση Sakhnovskiy v. Russia judgement 02/11/2010

«είναι αυτονόητο ότι οι αρχές της δίκαιης δίκης (...) εφαρμόζονται και σε πειθαρχικής φύσεως διαδικασίες»

Πειθαρχικό Δίκαιο

Στο κεφάλαιο αυτό έγινε μια απόπειρα εντοπισμού μέσα από την παράθεση των δύο αντίθετων απόψεων κατά πόσο υπάρχει εφαρμογή του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ στις πειθαρχικές υποθέσεις με την παράθεση σωρείας υποθέσεων που κριθήκαν σε επίπεδο ΕΔΔΑ μέσα από τις οποίες έγινε κατανοητό ότι υπάρχει εφαρμογή του εν λόγω άρθρου λαμβάνοντας υπόψη και την τοποθέτηση του Ανωτάτου Δικαστηρίου αναφορικά με την εφαρμογή του σε συνδυασμό με το πανομοιότυπο Αρθ. 30(2) του Κυπριακού Συντάγματος.

3. Η επικρατούσα κατάσταση αναφορικά με τις πειθαρχικές διαδικασίες στις τάξεις της Αστυνομίας αλλά και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Στο προτελευταίο κεφάλαιο περιγράφεται η κατάσταση που επικρατεί στις τάξεις της Αστυνομίας όταν τα πειθαρχικά όργανα καλούνται να κρίνουν μία πειθαρχική υπόθεση αλλά και στην υπόλοιπη δημόσια υπηρεσία.

Ο Επίτροπος Διοικήσεως¹⁴⁴ κατά καιρούς έχει δεχθεί διάφορα παράπονα από πειθαρχικά διωκόμενα πρόσωπα που αναφέρονται στο τρόπο χειρισμού πειθαρχικών υποθέσεων και συνεπώς παραβιάσεων που άπτονται της επιταγής αλλά και των προϋποθέσεων του Αρθ 6(1) ΕΣΔΑ τόσο από πλευράς Αστυνομίας όσο και από πλευράς αρχών τοπικής αυ-

τοδιοίκησης και άλλων κρατικών και ημι-κρατικών οργανισμών της Δημοκρατίας. Κατά συνέπεια ο Επίτροπος Διοίκησης προέβη σε διερεύνηση για κάθε περίπτωση ξεχωριστά με σκοπό την διασφάλιση της νομιμότητας, την προώθηση της χρηστής διοίκησης, αλλά και της προστασία των δικαιωμάτων του διοικούμενου τα οποία πιθανόν να αμφισβητήθηκαν ή και να παραβιάστηκαν. Αφού διαπιστώθηκε σε κάποιες περιπτώσεις παράβαση της νομοθεσίας ή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ο Επίτροπος υπέβαλε Έκθεση προς την κάθε εμπλεκόμενη υπηρεσία, με τα δικά του συμπεράσματα, εισηγήσεις ή και συστάσεις, με στόχο την επίλυση του επίμαχου ζητήματος και την αποφυγή ύπαρξης παρόμοιων περιστατικών μελλοντικά παρόλο που οι Εκθέσεις του Επιτρόπου δεν είναι δεσμευτικές, εντούτοις τίθεται θέμα αρχής αν οι υπηρεσίες δεν συμμορφωθούν με αυτές.

Ο Επίτροπος Διοίκησης προέβη σε διερεύνηση παραπόνων από τους Πειθαρχικά διωκόμενους εναντίον Μονομελών Πειθαρχικών Οργάνων αλλά και εναντίον Πειθαρχικών Συμβουλίων παρόλο που ο ρόλος του δεν μπορεί να είναι ακυρωτικός για την οποιανδήποτε απόφαση. Συνεπώς προέβη σε έλεγχο νομιμότητας των διαδικασιών που ακολούθηθηκαν, χωρίς να υπεισέλθει στην εξέταση της ουσίας της κάθε υπόθεσης, αφού η επιβολή οποιασδήποτε νόμιμα προβλεπόμενης ποινής,

«Ο Επίτροπος Διοίκησης προέβη σε διερεύνηση παραπόνων από τους Πειθαρχικά διωκόμενους εναντίον Μονομελών Πειθαρχικών Οργάνων αλλά και εναντίον Πειθαρχικών Συμβουλίων παρόλο που ο ρόλος του δεν μπορεί να είναι ακυρωτικός για την οποιανδήποτε απόφαση»

¹⁴⁴ Ο Επίτροπος Διοικήσεως αποτελεί ανεξάρτητο αξιωματούχο του κράτους. Αποτελεί θεσμό εξωδικαστικού ελέγχου της διοίκησης και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Οι κύριοι άξονες της αποστολής του είναι πρωτίστως η διασφάλιση της νομιμότητας, η προώθηση της χρηστής διοίκησης, αλλά και η προστασία των δικαιωμάτων του διοικούμενου η καταπολέμηση της κακοδιοίκησης αλλά και η προάσπιση των δικαιωμάτων του πολίτη και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γενικότερα. Ο Επίτροπος Διοικήσεως λειτουργεί ως εγγύηση νομιμότητας, τηρεί ίσες αποστάσεις ανάμεσα στον πολίτη και στη διοίκηση και οριοθετεί τις αρμοδιότητες και τις εξουσίες του με μέτρο την προσήλωση στους θεσμούς του κράτους. Για τον πολίτη, ο Επίτροπος Διοικήσεως αποτελεί ίσως το πιο ισχυρό μέσο διασφάλισης των δικαιωμάτων του και υποστήριξης στη διεκδίκησή τους, αφού η δράση του στρέφεται εναντίον κάθε αυθαιρέσις και υπέρβασης εξουσίας από τα όργανα του κράτους και τις υπηρεσίες που ασκούν διοικητική αρμοδιότητα. Αρμοδιότητά του είναι η διερεύνηση παραπόνων εναντίον οποιασδήποτε ενέργειας ή παράλειψης οποιασδήποτε υπηρεσίας ή λειτουργού, η οποία παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα ή ασκήθηκε κατά παράβαση των νόμων ή των α-

νόμων της χρηστής διοίκησης και της ορθής συμπεριφοράς. Ο Επίτροπος προβαίνει στη διερεύνηση ενός θέματος, κατά κανόνα, μετά την υποβολή παραπόνου από πολίτη, ο οποίος επηρεάζεται άμεσα και προσωπικά από την ενέργεια, εναντίον της οποίας στρέφεται το παράπονο. Είναι, όμως, δυνατή και η αυτεπάγγελτη παρέμβαση του Επιτρόπου σε υποθέσεις γενικότερου ενδιαφέροντος. Με τον τρόπο αυτό, επήλθε ουσιαστική εμβάθυνση του ρόλου του, αφού του δόθηκε η δυνατότητα αυτεπάγγελτης διείσδυσης στο διοικητικό σύστημα και επισήμανσης συστημικών αδυναμιών και παθογενειών, με σκοπό την απόλεια αυτών και την προώθηση γενικότερων αρχών και καλλιέργειας μιας νέας διοικητικής αντίληψης. Η διαδικασία διερεύνησης ενός θέματος, σε περίπτωση που διαπιστωθεί παράβαση νομοθεσίας ή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δύναται να καταλήξει στην υποβολή Έκθεσης προς την εμπλεκόμενη υπηρεσία, με συγκεκριμένα συμπεράσματα, εισηγήσεις ή και συστάσεις, που στόχο έχουν την επίλυση του επίμαχου ζητήματος και την αποφυγή ύπαρξης παρόμοιων περιστατικών μελλοντικά. Παρόλο που οι Εκθέσεις (εισηγήσεις ή συστάσεις) του Επιτρόπου δεν είναι δεσμευτικές, τίθεται θέμα αρχής αν οι υπηρεσίες δεν συμμορφωθούν με αυτές.

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ

εμπίπτει στην διακριτική εξουσία του αρμόδιου οργάνου, στην ουσιαστική κρίση του οποίου δεν επεμβαίνει, ούτε το Ανώτατο Δικαστήριο αλλά ούτε ο Επίτροπος Διοικήσεως, εκτός αν διαπιστωθεί νομική πλάνη ή πλάνη περί τα πράγματα ακόμα και κατάχρηση ή υπέρβαση εξουσίας. Ακολούθως ο Επίτροπος προέβη σε εισηγήσεις είτε για επανεξέτασης της πειθαρχικής υπόθεσης από αρμόδιο όργανο όταν το παράπονο αφορούσε αναρμοδιότητα πειθαρχικού οργάνου το οποίο λειτουργήσε ως Δικαστήριο για την επιβολή ποι-

νής,^[45] είτε για άμεση ολοκλήρωση πειθαρχικής υπόθεσης σε περίπτωση που η διαπίστωση του άγγιζε τις παραμέτρους της δίκης εντός εύλογου χρονικού διαστήματος.^[46] Ομοίως, ο Επίτροπος προέβη σε εισηγήσεις προς τα Πειθαρχικά όργανα αναφορικά με περιπτώσεις στέρησης του δικαιώματος ακρόασης πριν από την επιβολή πειθαρχικής ποινής και προηγούμενης γνώσης της πειθαρχικής κατηγορίας^[47], σχετικά με περιπτώσεις έλλειψης πειθαρχικής έρευνας αλλά και αποστέρησης του δικαιώματος της πρόσβασης σε Δικαστήριο πριν από την επιβολή ποινής.^[48]

^[45] Α/Π 1283/2014 Έκθεση επιτρόπου διοικήσεως και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναφορικά με το παράπονο, κατά της Αρχής Τηλεπικοινωνιών Κύπρου, για παράνομη επιβολή πειθαρχικής ποινής σε μέλος του προσωπικού της, ημερομηνίας :09/11/2016. Στην παρούσα περίπτωση ο Επίτροπος κατέληξε σε συμπέρασμα ότι επιβλήθηκε στην παραπονούμενη χρηματική ποινή ως πειθαρχικό μέτρο και ότι δεν προηγήθηκε η διεξαγωγή της προβλεπόμενης διαδικασίας σύμφωνα με την οικεία νομοθεσία. Η παραπονούμενη ήταν υπάλληλος της Αρχής Τηλεπικοινωνιών και συνεπώς, ο οποιοδήποτε πειθαρχικός έλεγχος ασκείται επί της ίδιας έχει ως νομική βάση τους Κανονισμούς Περί Πειθαρχίας που εφαρμόζει ο εν λόγω ημι-κρατικός οργανισμός. Σύμφωνα με τους εν λόγω Κανονισμούς, η πειθαρχική διαδικασία ασκείται από μονομελή ή πολυμελή όργανα, ως μονομελή, δε, όργανα καθορίζονται ο Γενικός Διευθυντής και ο Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής. Στην προκειμένη περίπτωση έχει ασκηθεί πειθαρχικός έλεγχος και της έχει επιβληθεί πειθαρχική ποινή από μονομελές όργανο, τον Ανώτατο Εκτελεστικό Διευθυντή, ο οποίος δεν προβλεπόταν από τους υπό αναφορά Κανονισμούς ότι έχει τέτοια δικαιοδοσία. Το συμπέρασμα ήταν ότι η απόφαση επιβολής πειθαρχικής ποινής στην παραπονούμενη έπασχε, και έτσι έγινε εισήγηση στην εμπλεκόμενη αρχή σε περίπτωση που επιθυμεί, να προχωρήσει σε σχετική έρευνα, στη βάση, όμως, των Κανονισμών και όχι κατ'απόκλιση από αυτούς.

^[46] Α/Π 1081/2016, Έκθεση Επιτρόπου Διοικήσεως και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κατά της Αστυνομίας αναφορικά με την καθυστέρηση στην έναρξη πειθαρχικής διαδικασίας, ημερομηνίας :30/09/2016

Στην προκειμένη περίπτωση, η Επίτροπος επιλήφθηκε παράπονο μέλους της Αστυνομίας αναφορικά με τον χρόνο έναρξης αλλά και ολοκλήρωσης της πειθαρχικής διαδικασίας εναντίον του και σύμφωνα με τις παρατηρήσεις στις οποίες προέβη το χρονικό διάστημα των δύο ετών που παρήλθε μέχρις ότου ξεκινήσει η πειθαρχική διαδικασία, υπερβαίνει, κατά πολύ, τον λογικά απαιτούμενο χρόνο. Το χρονικό διάστημα που παρήλθε ήταν κατά πολύ πέραν του δέοντος αρκετό, για την αντιμετώπιση και υπερκέρωση των όποιων δυσκολιών που, ενδεχομένως, αντιμετώπισε το Αστυνομικό Σώμα. Ενδεικτικά, οι δικηγόροι του παραπονούμενου

έθεσαν θέμα ότι η αδικαιολόγητη καθυστέρηση η οποία παρατηρείται στην εκδίκαση της υπόθεσης του πελάτη τους, επηρεάζει αυτόν άμεσα και προσωπικά, καθότι εγείρονταν πρακτικά εμπόδια, όπως για παράδειγμα, η στέρηση του δικαιώματός του σε προαγωγές και τις όποιες επιπτώσεις αυτό επιφέρει εν σχέσει με τη μισθοδοσία του. Υπό το φως των πιο πάνω και δεδομένης της έναρξης της πειθαρχικής διαδικασίας εναντίον του παραπονούμενου, έγινε εισήγηση όπως αυτή ολοκληρωθεί άμεσα χωρίς οποιαδήποτε άλλη καθυστέρηση. Τέλος σημειώθηκε ότι οι επιστημόνες που περιέχονται στην Έκθεσή του Επιτρόπου, θα πρέπει να προβληματίσουν τον Αρχηγό Αστυνομίας και να αποτελέσουν το έναυσμα για αποφυγή παρόμοιων καθυστερήσεων στο μέλλον.

^[47] Α/Π 52/2016, Έκθεση επιτρόπου διοικήσεως και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αναφορικά με παράπονο κατά του δήμου Αγίου Δομετίου, για παράνομη επιβολή πειθαρχικής ποινής σε μέλος του προσωπικού της δημοτικής υπηρεσίας, ημερομηνίας 26/08/2016. Στην συγκεκριμένη περίπτωση η παραπονούμενη δεν πληροφορήθηκε ποτέ ότι ελέγχεται πειθαρχικά για άρνηση εκτέλεσης καθήκοντος. Πληροφορήθηκε ότι ελέγχεται για το περιεχόμενο επιστολής της που απέστειλε η ίδια προς τον οικείο Δήμο και κατέληξε να τιμωρείται για άρνηση εκτέλεσης καθήκοντος. Επιπλέον, δεν προέκυψε απαγγελία συγκεκριμένης πειθαρχικής κατηγορίας και να της έχει δοθεί το δικαίωμα να ακουστεί και να προβάλει επ'αυτής τις θέσεις της (ούτε βεβαίως να τύχει ακρόασης σε σχέση με την ποινή). Αυτά και μόνο, ήταν αρκετά για να οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι η απόφαση επιβολής πειθαρχικής ποινής στην παραπονούμενη έπασχε, και συνεπώς ο Επίτροπος περιορίστηκε στην εισήγηση περί επανεξέτασης της εν λόγω απόφασης, με σκοπό την ανάκλησή της και την επάνοδο στη νομιμότητα. Αν ο εμπλεκόμενος Δήμος είχε την άποψη ότι η παραπονούμενη υπέπεσε σε οποιοδήποτε πειθαρχικό αδίκημα, δικαιούτο να προχωρήσει σε σχετική έρευνα, στη βάση, όμως, των Κανονισμών και όχι κατ'απόκλιση από αυτούς.

^[48] Α/Π 918/2013, Έκθεση επιτρόπου διοικήσεως αναφορικά με παράπονο κατά του Δήμου Γεροσκήπου, ημερομηνίας 26/09/2013 Στην προκειμένη περίπτωση ενδοτηματική έρευνα δε διεξήχθη πριν την επιβολή ποινής στην παραπονούμενη από το Δήμαρχο, ούτε και εκδίκαση της υπόθεσης προκύπτει ότι έγινε. Η

«Ο Επίτροπος προέβη σε εισηγήσεις είτε για επανεξέτασης της πειθαρχικής υπόθεσης»

Πειθαρχικό Δίκαιο

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμο όπως εξετασθεί η θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου όσον αφορά την τήρηση του προς κρίση πειθαρχικές υποθέσεις σε περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων πειθαρχικά διωκόμενων ατόμων στην βάση του Άρθρου 30.2 του Συντάγματος αλλά και των προνοιών του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ σε εθνικό επίπεδο.

Καθοριστικής σημασίας κρίνεται η κατάληξη του Ανωτάτου Δικαστηρίου το οποίο λειτούργησε ως Αναθεωρητικό Εφετείο στην πρωτόδικη απόφαση της υπόθεσης Νικόλας Νικολάου ν Συμβούλιο Εφέσεων Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξης κατά την τοποθέτηση του ότι παραβιάστηκαν οι κανόνες φυσικής δικαιοσύνης και κατά συνέπεια το δικαίωμα του πειθαρχικά διωκόμενου να δικαστεί από αμερόληπτο δικαστήριο, βασισμένο στο Άρθρο 30.2 του Συντάγματος και τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ.^[49]

Επιπλέον το Ανώτατο Δικαστήριο με την αναθεωρητική του Δικαιοδοσία στην υπόθεση Άννυ Σιακαλλή -ν- Υπουργού Εσωτερικών και Διευθυντή Πολεοδομίας και Οικήσεως, παρατήρησε ότι παραβιάστηκαν κατά την διάρκεια πειθαρχικής διαδικασίας οι κανόνες φυσικής δικαιοσύνης εντοπίζοντας ταυτό-

χρονα και υπέρμετρη καθυστέρηση στην ολοκλήρωση της κάτι το οποίο προκάλεσε την εκκρεμότητα της πειθαρχικής διαδικασίας εναντίον της διωκόμενης και τη συνεπακόλουθη αβεβαιότητα στη διάγνωση τυχόν ευθύνης για ένα αδικαιολόγητα μεγάλο χρονικό διάστημα το οποίο καταλογίστηκε σε αναίτια καθυστέρηση, παραλείψεις και παρατυπίες από την πλευρά της διοίκησης.

Καταληκτικά, αναφέρεται η Υπόθεση Παναγιώτης Θεοδουλίδης .ν. Συμβούλιο Υδατοπρομήθειας Λευκωσίας, κατά την οποία το Ανώτατο Δικαστήριο σε επίπεδο Αναθεωρητικής Δικαιοδοσίας και πάλι εντόπισε παραβίαση των δικαιωμάτων του πειθαρχικά διωκόμενου ως προς την παράνομη σύνθεση του πειθαρχικού οργάνου η οποία είχε ως φυσική συνέπεια την έλλειψη αρμοδιότητας, αλλά και στην υπόθεση Ανδρέας Παναγή κ.α -ν- Συμβουλίου Εφέσεων Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως έκρινε ότι παραβιάστηκαν οι κανόνες φυσικής δικαιοσύνης και κατά συνέπεια το δικαίωμα του πειθαρχικά διωκόμενου να δικαστεί από αμερόληπτο δικαστήριο ως επίσης το Συμβούλιο Εφέσεων δεν έλαβε υπόψη την αρχή της αναλογικότητας στην επιβολή ποινής.^[50]

«παραβιάστηκαν οι κανόνες φυσικής δικαιοσύνης και κατά συνέπεια το δικαίωμα του πειθαρχικά διωκόμενου να δικαστεί από αμερόληπτο δικαστήριο»

ποινή αυτή, της επίπληξης, επιβλήθηκε την ίδια ημέρα κατά την οποία η παραπονούμενη φέρεται να επεδείξε απρεπή συμπεριφορά, χωρίς αυτή να πληροφορηθεί ότι εξετάζεται η πιθανότητα να έχει διαπράξει οποιοδήποτε πειθαρχικό αδίκημα, χωρίς να της δοθεί η ευκαιρία να προβάλει τις θέσεις της και/ή να καλέσει μάρτυρες υπεράσπισης της και χωρίς, γενικά, να έχει ακολουθηθεί οποιαδήποτε διαδικασία προσομοιάζουσα με συνοπτική ποινική διαδικασία, στην βάση των Κανονισμών. Ακολούθως και μετά την επιβολή της ποινής, όπως προκύπτει ορίστηκε ερευνών λειτουργός, ο οποίος διενήργησε σχετική έρευνα. Συνεπώς, η επιβολή πειθαρχικής ποινής στην παραπονούμενη προηγήθηκε της διενέργειας οποιασδήποτε έρευνας. Το γεγονός αυτό καθιστά τη διοικητική απόφαση της επιβολής της πειθαρχικής ποινής άσχετη, χωρίς δυνατότητα θεαπείας με την εκ των υστέρων διενέργεια έρευνας. Η εισήγηση του Επιτρόπου προς το οικείο Δήμο ήταν, συναφώς όπως ο Δήμαρχος προχωρήσει σε ανάκληση της απόφασης επιβολής της πειθαρχικής ποινής της επίπληξης στην παραπονούμενη και, στην περίπτωση που επιθυμεί να προχωρήσει σε άσκηση πειθαρχικής δίωξης της για το συγκεκριμένο συμβάν, να ακολουθηθεί τη νενομισμένη διαδικασία, σε αντίθετη περίπτωση οι αποφάσεις θα είναι τρωτές.

^[49] Αναθεωρητική Έφεση Ανωτάτου Δικαστηρίου 49/2009, Νικόλας Νικολάου ν Συμβούλιο Εφέσεων

Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξης, ημερομηνίας 27/07/2012 Συγκεκριμένα στην προαναφερόμενη υπόθεση εντοπίστηκε ότι ο Αρχηγός Αστυνομίας με το να θεωρήσει το διαπραχθέν πειθαρχικό αδίκημα ως σοβαράς μορφής και να το παραπέμψει στην Επιτροπή για εκδίκαση, ήταν ωσάν να προαποφάσιζε ως κριτής ότι δυνατόν να απαιτούσε η περίπτωση και ποινή σοβαρότερη από εκείνες που είχε την εξουσία να επιβάλει ο Προεδρεύων Αξιωματικός ενώ στη συνέχεια υπό την ιδιότητα του ως ex-officio Πρόεδρος του Συμβουλίου Εφέσεων αποφάσισε μαζί με τα υπόλοιπα μέλη του εν λόγω συμβουλίου για την ορθότητα της απόφασης του πρωτόδικου πειθαρχικού οργάνου. Έτσι, το Ανώτατο Δικαστήριο κατέληξε πως με αυτό τον τρόπο, δεν υπήρχε η εγγύηση εξασφάλισης τεκμηρίου αμεροληψίας, απαραίτητου προσόντος για την άσκηση των καθηκόντων του κριτή στο στάδιο της εκδίκασης και ιδιαίτερα της επιβολής της ποινής.

^[50] Αναθεωρητική Δικαιοδοσία Ανωτάτου Δικαστηρίου, Ανδρέας Παναγή κ.α -ν- Συμβουλίου Εφέσεων Υπουργείου Δικαιοσύνης και Δημοσίας Τάξεως ημερομηνίας 11/03/2014 Στην εν λόγω υπόθεση το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε στο ότι το διοικητικό όργανο οφείλει να λάβει υπόψη και να προσμετρήσει ουσιαστικά και όσα δεδομένα έχουν στο μεταξύ μεσολαβήσει, όπως εδώ, ο υπέρμετρος χρόνος εκδίκασης της όλης υπόθεσης, η προηγηθείσα καταδίκη από ποι-

Η εφαρμογή του Άρθρου 6(1) ΕΣΔΑ

Στο κεφάλαιο αυτό παρατέθηκαν μέσα από την Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου αλλά και μέσα από τις γνωματεύσεις του αρμόδιου και ανεξάρτητου Επιτροπικού Διοίκησης οι τρόποι αντιμετώπισης αλλά και οι εισηγήσεις που γίνονται αναφορικά με πειθαρχικές υποθέσεις όταν εντοπίζονται παραβιάσεις των δικαιωμάτων που αναφέρονται στο Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ και κατ'επέκταση στο Αρθ. 30(2) του Συντάγματος με σκοπό πάντοτε την επάνοδο στην νομιμότητα και στην ορθότητα της απονομής Δικαιοσύνης.

Συμπεράσματα

Στο καταληκτικό και τέταρτο κεφάλαιο γίνεται συνολική ανακεφαλαίωση των δεδομένων που παρατέθηκαν, παρουσιάζοντας εν συντομία τα βασικότερα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν.

Με όλα όσα εκτέθηκαν ανωτέρω θα μπορούσε να υποστηριχθεί^[51] ότι το πειθαρχικό δίκαιο αποτελεί συνολικά τους κανόνες δικαίου με τους οποίους ασκείται από την Πολιτεία η πειθαρχική εξουσία με σκοπό τον προσδιορισμό την πειθαρχικής ευθύνης των πειθαρχικά διωκόμενων ατόμων και την επιβολή κατάλληλης ποινής. Οι πειθαρχικές ποινές ωστόσο δεν έχουν ποινική χροιά αλλά ένα διοικητικό χαρακτήρα και επιβάλλονται για την προστασία του έννομου αγαθού της εύρυθμης λειτουργίας της Αστυνομίας αλλά και για σκοπούς πρόληψης πιθανών παρεκκλίσεων των αστυνομικών μελών από την ορθή άσκηση των υπηρεσιακών τους καθηκόντων. Για τον λόγο αυτό, το πειθαρχικό δίκαιο στην Αστυνομία προβλέπει ένα σύστημα Πειθαρχικών κυρώσεων αλλά και την διαδικασία επιβολής τους αφού πρωταρχικός σκοπός είναι η

τήρηση των κανόνων μέσα από τους οποίους δημιουργούνται διάφοροι περιορισμοί αλλά και οι υποχρεώσεις των αστυνομικών μελών με απώτερο σκοπό την προστασία του δημοσίου συμφέροντος.

Από την άλλη πλευρά, η πρόνοια του νομοθέτη να καλυφθούν τα οποιαδήποτε κενά Νόμου που δυνατόν να εμφανιστούν, κατά την διάρκεια μία πειθαρχική δίκης, οδήγησαν στην εφαρμογή των εγγυητικών χαρακτηριστικών της ποινικής διαδικασίας. Από την στιγμή που ένα πειθαρχικό όργανο έχει την διακριτική ευχέρεια να επιβάλει οποιανδήποτε ποινή^[52] η οποία καθορίζεται στους πειθαρχικούς κανονισμούς περιλαμβανομένης και την ποινής της απόλυσης ή του εξαναγκασμού σε παραίτηση ενός αστυνομικού μέλους, κανόνες και αρχές όπως αυτές της Νομιμότητας, Αναγκαιότητας, Καταλληλότητας και Αναλογικότητας, Αρχή της Πρόβλεψης και της Απαγόρευσης της Καταχρηστικής διαδικασίας, Αρχή του εύλογου χρόνου ολοκλήρωσης της πειθαρχικής διαδικασίας και της δίκαιης δίκης, Αρχή της απαγόρευσης της διπλής πειθαρχικής δίωξης και τιμωρίας – ne bis in idem, Αρχή της αιτιολογημένης απόφασης, Αρχή του τεκμηρίου της αθωότητας και της απολογίας του πειθαρχικά διωκόμενου, Αρχή της Αμεροληψίας και της Ισότητας δημιουργούν το πλαίσιο εντός του οποίου θα πρέπει να κινείται η πειθαρχική διαδικασία με σκοπό την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

Μέσα από την Νομολογία η οποία εκτέθηκε αναλυτικά ανωτέρω τόσο σε επίπεδο ΕΔΔΑ όσο και σε εθνικό επίπεδο από το Ανώτατο Δικαστήριο, παρατέθηκαν οι δύο αντίθετες σχολές περί εφαρμογής του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ

«Οι πειθαρχικές ποινές ωστόσο δεν έχουν ποινική χροιά αλλά ένα διοικητικό χαρακτήρα»

νικό Δικαστήριο, οι μεταβληθείσες στο μεταξύ προσωπικές συνθήκες του παραβάτη, η επελθούσα μεταμείλεια, και όλοι οι συναφείς παράγοντες επιμέτρησης στην επιβολή της ποινής. Διαφορετικά, η αρχή της αναλογικότητας θα εξαντλείτο σε ένα μηχανιστικό μέτρο συσχέτισης παράβασης και ποινής. Το Συμβούλιο Εφέσεων άσκησε την κρίση του με τέτοια αυστηρότητα που εύλογα θεωρείται ότι προέβη σε κακή εκτίμηση των όλων συνθηκών ώστε να υπάρχει κακή χρήση της διακριτικής ευχέρειας, υπερβαίνοντας τα ακραία όρια της.

^[51] Γ. Χ. Φθενάκης, Η πολιτεία και το δίκαιο των δημοσίων υπαλλήλων, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή, 2000, σελ.150.

^[52] Οι Περί Αστυνομίας (Πειθαρχικοί) Κανονισμοί Κ.Δ.Π. 53/1989, Αρθ.16.-(1)αναφέρει ότι « Η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει τις ακόλουθες πειθαρχικές ποινές: (α) Απόλυση, (β) εξαναγκασμός σε παραίτηση, (γ) υποβιβασμός κατά βαθμό ή τάξη, (δ) κατακράτηση, διακοπή ή αναβολή ετήσιας προσαύξησης, (ε) χρηματική ποινή που δεν υπερβαίνει τις δέκα χιλιάδες ευρώ (€10,000) (στ) πειθαρχική μετάθεση για περίοδο ενός (1) μέχρι πέντε (5) ετών (ζ) αυστηρή επίπληξη, (η) επίπληξη, ενώ στην περίπτωση του Αρθ. 16(4) του Ιδίου Κανονισμού αναφέρεται ότι σε μέλος της Αστυνομίας που καταδικάστηκε από Δικαστήριο για ποινικό αδίκημα διαφθοράς, η Επιτροπή, ανεξάρτητα από την ποινή που επιβλήθηκε από το Δικαστήριο, επιβάλλει την ποινή της απόλυσης ή της υποχρεωτικής αφυπηρέτησης.»

Πειθαρχικό Δίκαιο

στις πειθαρχικές υποθέσεις. Μέσα από την εκτενή αναφορά αλλά και ανάλυση της Νομολογίας μπορεί να εξαχθεί αβίαστα το συμπέρασμα περί της εφαρμογής του προαναφερόμενου άρθρου λαμβανομένου υπόψη και τη θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου το οποίο υπερτόνισε μέσα από τις αποφάσεις του την ταυτόχρονη εφαρμογή του πανομοιότυπου Αρθ.30(2) του Κυπριακού Συντάγματος. Συνεπώς η πειθαρχική διαδικασία στην Αστυνομία επιβάλλεται να προσομοιάζει με την ποινική αφού επιφυλάσσει ποινές οι οποίες είναι ικανές να στιγματίσουν τον κάθε πειθαρχικά διωκόμενο εφ' όρου ζωής. Ως εκ τούτου η εφαρμογή του Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ αλλά και των εγγυήσεων που καθιερώνει κρίνεται αναγκαία αλλά και επιβεβλημένη στο πλαίσιο της ορθής απονομής της Δικαιοσύνης.

Καταληκτικά, και με επίκληση την Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου αλλά και των γνωματεύσεων του Επίτροπου Διοίκησης παρατέθηκαν ενδεικτικά πειθαρχικές υποθέσεις τόσο σε επίπεδο Αστυνομίας όσο και σε επίπεδο δημόσιας υπηρεσίας, αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και του ευρύτερου κρατικού τομέα κατά τις οποίες εντοπίζονται ξεκάθαρα παραβιάσεις των δικαιωμάτων των υπο διοίκηση μελών που αναφέρονται στο Αρθ. 6(1) ΕΣΔΑ και κατ' επέκταση στο Αρθ. 30(2) του Συντάγματος.

Εν κατακλείδι, μπορεί εύλογα να υποστηριχθεί ότι η θέσπιση σαφών και ουσιαστικών ρυθμίσεων πειθαρχικού δικαίου αλλά και η προσπάθεια εγγύλωσης των επιταγών της ΕΣΔΑ αλλά και των κανόνων ποινικού δικαίου στις πειθαρχικές διαδικασίες διασφαλίζουν ικανοποιητικά την προστασία των δικαιωμάτων των πειθαρχικά διωκόμενων μελών ενισχύοντας ταυτόχρονα και την ισχύ των πειθαρχικών αποφάσεων ούτε ώστε αυτές να μην γίνονται ευάλωτες αλλά ούτε και τρωτές.

Σύνοψη

Εν κατακλείδι, παρουσιάστηκαν τα βασικότερα των συμπερασμάτων της παρούσας εργασίας καταλήγοντας έτσι σε μία και μόνο διαπίστωση η Πειθαρχία στις τάξεις της Αστυνομίας αγγίζει όλα τα ιεραρχικά στρώματα και ιδιαίτερα τα Πειθαρχικά όργανα όταν κρίνουν πειθαρχικά διωκόμενα μέλη ιδιαίτερα σε ένα σώμα όπως αυτό της Αστυνομίας το οποίο λειτουργεί ως προστάτης της Νομιμότητας αλλά και της Δικαιοσύνης.

•••••

«η θέσπιση σαφών και ουσιαστικών ρυθμίσεων πειθαρχικού δικαίου αλλά και η προσπάθεια εγγύλωσης των επιταγών της ΕΣΔΑ αλλά και των κανόνων ποινικού δικαίου στις πειθαρχικές διαδικασίες διασφαλίζουν ικανοποιητικά την προστασία των δικαιωμάτων των πειθαρχικά διωκόμενων μελών»

Το ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας στην Κύπρο και ΕΕ

Μεταξύ ανοχής και ποινικοποίησης

Λίντα Φάουζι, Υποψήφια Διδάκτωρ Νομικής Σχολής Ευρωπαϊκού Πανεπιστημίου Κύπρου, Δικηγόρος, Πολύκαρπος Φιλίππου & Συνεργάτες Δ.Ε.Π.Ε.

Η Κυπριακή νομοθεσία οφείλει να προστατεύσει τους ανήλικους από τους κινδύνους που ελλοχεύουν στο διαδίκτυο αλλά, λόγω της ιδιαιτερότητας του συγχρόνου αυτού μέσου εγκληματικότητας, τα όρια του πραγματικού από του εικονικού έχουν σχεδόν εξαλειφθεί. Η εικόνα παιδικής κακοποίησης έχει λάβει άλλες διαστάσεις αφού πλέον αντικείμενο της δεν αποτελεί μόνο ο πραγματικός ανήλικος αλλά και η εικονική απεικόνιση αυτού. Η μελέτη ασχολείται με τον νομιμοποιητικό λόγο της προστασίας του ανήλικου από το έγκλημα της παιδικής πορνογραφίας στην περίπτωση που η εικόνα δεν είναι πραγματική, αντιμετωπίζοντας αυτήν την περίπτωση με την ίδια αυστηρότητα. Γεγονός το οποίο έχει προκαλέσει σύγκρουση, αφού υποστηρίζεται ότι η ανάγκη για ιδιαίτερη προστασία του ανήλικου από τα αδικήματα της παιδικής πορνογραφίας στην περίπτωση, καταπατά το δικαίωμα της ελευθερίας έκφρασης.

Το αδίκημα της παιδικής πορνογραφίας είναι έγκλημα με ιδιαίτερη ηθική απαξία και κοινωνική αποστρέφηση και ο νομοθέτης στην προσπάθεια να καταπολεμήσει το έγκλημα κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης του ανήλικου και να τον προστατεύσει, ενδέχεται να επιβάλει αυστηρότερα μετρά ή νομοθετικές ρυθμίσεις οι οποίες περιορίζουν τις ανθρώπινες ελευθερίες και δικαιώματα.

Στην Κύπρο για την έννοια του πορνογραφικού υλικού ισχύει ο γενικός ορισμός, όπως δίνεται από την Οδηγία 2011/93/ΕΕ^[1], όπου αναφέρεται ότι υλικό παιδικής πορνογραφίας συνιστά η αναπαράσταση ή η πραγματική ή εικονική αποτύπωση σε ηλεκτρονικό ή άλλο υλικό φορέα του σώματος ή μέρους σώματος ανήλικου, κατά τρόπο που προδήλως προκαλεί γενετήσια διέγερση, καθώς και πραγματικής ή εικονικής ασελγούς πράξης που διενε-

γείται από ή με ανήλικο. Ο νομοθέτης δεν αντιμετωπίζει την περίπτωση της εικονικής παιδικής πορνογραφίας διαφορετικά, θεωρώντας ότι η παιδική πορνογραφία, ρεαλιστική ή εικονική, αποτελεί ποινικό αδίκημα και θιγεί την γενετήσια αξιοπρέπεια του ανήλικου.

Το παρόν άρθρο καταπιάνεται με την πρόνοια του Κυπριακού Νομού 91(Ι)/2014^[2], που ορίζει ως ποινικό αδίκημα την κατοχή εικονικής παιδικής πορνογραφίας και εξετάζει στον αντίποδα το ενδεχόμενο παραβίασης του δικαιώματος που ορίζεται στο άρθρο 19 του Συντάγματος, του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης. Μέσα από την ανάλυση διεθνών απόψεων και νομοθεσιών, υποθέσεων καθώς και νομοθετικών ρυθμίσεων θα μελετηθεί το ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας και η αναγκαιότητα ποινικοποίησης ή όχι εικονικού παιδικού πορνογραφικού υλικού.

«το αδίκημα της παιδικής πορνογραφίας είναι έγκλημα με ιδιαίτερη ηθική απαξία και κοινωνική αποστρέφηση»

^[1] Οδηγία 2011/93/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και την αντικατάσταση της απόφασης-πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ του

Συμβουλίου, ELI:

<http://data.europa.eu/eli/dir/2011/93/oj>

^[2] Περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Σεξουαλικής Κακοποίησης, της Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης Παιδιών και της Παιδικής Πορνογραφίας Νόμος του 2014 (91(Ι)/2014),

Ποινικό Δίκαιο

I. Εικονική Παιδική Πορνογραφία.

Μέρος της συλλογής των Ιαπωνικών κόμικς και κινούμενων σχεδίων που ονομάζονται "Manga" απεικονίζουν ανθρώπους που φαινομενικά είναι κάτω των δεκαοκτώ ετών να επιδίδονται σε σεξουαλικές πράξεις. Ένα χαρακτηριστικό που υπάρχει σε αυτές τις εικόνες – σκίτσα, είναι τα μεγάλα μάτια που έχουν τα κορίτσια επειδή στην Ιαπωνία τα μεγάλα μάτια υποδηλώνουν κορίτσια στην εφηβεία^[3]. Αυτό αποτελεί μια περίπτωση εικονικού ανήλικου, όπου η εικόνα ενός ενήλικα δίνει την εντύπωση ανήλικου πετυχαίνοντας τη διέγερση ατόμων με αυτή τη σεξουαλική ιδιαιτερότητα, χωρίς την θυματοποίηση υπαρκτού ανήλικου. Μια άλλη μορφή εικονικού ανήλικου αποτελεί η εικόνα μέσω τροποποιημένου υλικού, όπου χρησιμοποιείται ως βάση το σώμα ανήλικου, για παράδειγμα η αλλοίωση μια φωτογραφίας με την αφαίρεση ρούχων, με τρόπο που προκαλεί σεξουαλική διέγερση ή να διενεργεί ασελγή πράξη, χωρίς αυτό στην πραγματικότητα να συμβαίνει^[4].

Η περίπτωση της εξ ολοκλήρου κατασκευασμένης εικόνας στον ηλεκτρονικό υπολογιστή συνιστά μια άλλη μορφή εικονικής παιδικής πορνογραφίας, στην οποία ο χρήστης δημιουργεί μια εικόνα ανήλικου που συμμετέχει σε σεξουαλική δραστηριότητα δημιουργώντας σεξουαλική διέγερση στα άτομα που έχουν αυτή τη σεξουαλική ιδιαιτερότητα. Η κατασκευή εξ ολοκλήρου της εικονικής παιδικής πορνογραφίας εκ πρώτης όψεως αποτελεί ένα έγκλημα χωρίς θύμα και δημιουργεί ανησυχίες ως προς την μη αναγκαιότητα της ποινικοποίησης της εικονικής παιδικής πορνογραφίας.

Σε αυτό το σημείο, θεωρείται απαραίτητο να διασαφηνιστεί το έννομο αγαθό το οποίο ο νομοθέτης προστατεύει με την καταπολέμηση των εγκλημάτων της σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης ανήλικων. Κατά την τέλεση του αδικήματος που περιγράφεται στο άρθρο 8 του Ν. 91(Ι)/2014 το έννομο αγαθό που προστατεύεται δεν είναι άλλο από

την προστασία της ανηλικότητας αφού κατά την τέλεση του αδικήματος προσβάλλεται τόσο η γενετήσια ελευθέρια όσο και η σωματική ακεραιότητα του ανήλικου^[5].

Στην εικονική παιδική πορνογραφία δεν υπάρχει πραγματικό θύμα ούτε παραβιάζεται άμεσα η γενετήσια ελευθέρια και σωματική ακεραιότητα του ανήλικου, επειδή η εικόνα είναι δημιουργήμα της τεχνολογίας είτε εξ ολοκλήρου είτε εν μέρη^[6]. Ο νομοθέτης στην περίπτωση της εικονικής παιδικής πορνογραφίας προστατεύει την ανηλικότητα η οποία κινδυνεύει έμμεσα ή ενδεχόμενα από την πράξη του αδικήματος^[7].

II. Νομικό πλαίσιο.

Το άρθρο 5 της Οδηγίας 2011/93/ΕΕ προστατεύει τους ανήλικους από τα αδικήματα της παιδικής πορνογραφίας, συγκεκριμένα οι μορφές του αδικήματος που θεσπίζονται μέσα από το άρθρο είναι η απόκτηση ή κατοχή υλικού παιδικής πορνογραφίας, η διανομή, διάδοση ή μετάδοση υλικού παιδικής πορνογραφίας, η προσφορά, παροχή ή διάθεση και η παραγωγή υλικού παιδικής πορνογραφίας. Η παιδική πορνογραφία ορίζεται στο άρθρο 2 της Οδηγίας ως κάθε υλικό που «απεικονίζεται παιδί να επιδίδεται σε πραγματική ή προσομοιωμένη πράξη σαφούς σεξουαλικού χαρακτήρα» και «κάθε υλικό στο οποίο απεικονίζεται πρόσωπο που εμφανίζεται ως παιδί να επιδίδεται σε πραγματική ή προσομοιωμένη πράξη σαφούς σεξουαλικού χαρακτήρα».

Η Οδηγία 2011/93/ΕΕ προβλέπει και προστατεύει τον ανήλικο από την εικονική παιδική πορνογραφία δίνοντας όμως την διακριτική ευχέρεια στα κράτη μέλη της να μην ποινικοποιούν την μορφή του αδικήματος στην περίπτωση της παραγωγής και κατοχής παιδικού πορνογραφικού υλικού για ιδιωτική χρήση, στην οποία εμφανίζονται παιδιά που έχουν φθάσει την ηλικία της σεξουαλικής συναινεσης (άρθρο 8 παρ. 3). Επιπρόσθετα, τα κράτη – μέλη έχουν την διακριτική ευχέρεια να μην θεωρούν ως παιδική πορνογραφία τις

«το έννομο αγαθό που προστατεύεται δεν είναι άλλο από την προστασία της ανηλικότητας αφού κατά την τέλεση του αδικήματος προσβάλλεται τόσο η γενετήσια ελευθέρια όσο και η σωματική ακεραιότητα του ανήλικου»

^[3] Masuchika Glenn. (2015). Japanese Cartoons, Virtual Child Pornography, Academic Libraries, and the Law. Reference and User Services Quarterly, 54(4), 54–60

^[4] Bower, D. W. (2004). Holding Virtual Child Pornography Creators Liable by Judicial Redress: An Alternative Approach to Overcoming the Obstacles

Presented in Ashcroft v. Free Speech Coalition. BYU Journal of Public Law, 19(1), 235–260

^[5] Δ. Μαρκάκη. (2008). Το προστατευμένο Έννομο Αγαθό στην Πορνογραφία Ανήλικων Προβλήματα Συρροής. Intellectum. Τεύχος 4

^[6] Βλ. 2

^[7] Βλ. 3

Το ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας

περιπτώσεις όπου το πρόσωπο που εμφανιζόταν ως παιδί ήταν στην πραγματικότητα ηλικίας 18 ετών ή άνω κατά τη στιγμή της απεικόνισης. (άρθρο 5 παρ. 7).

Ο Κύπριος Νομοθέτης με τον Νόμο 91(Ι)/2014, δεν ασκεί την διακριτική ευχέρεια που του προσφέρεται από την Οδηγία και τιμωρεί τόσο την περίπτωση της πραγματικής παιδικής πορνογραφίας όσο και την περίπτωση όπου εμφανίζεται ανήλικος ή η παράσταση είναι εικονική. Υπάρχουν κράτη – μέλη, όπως η Αυστρία, Κροατία, Γαλλία, που ασκούν αυτήν τη διακριτική ευχέρεια, θεσπίζοντας μικρότερες ποινές στις περιπτώσεις της εικονικής παιδικής πορνογραφίας και όπου υπάρχει συναίνεση από τον ανήλικο και άλλες που δεν ασκούν την διακριτική ευχέρεια που τους δίνεται όπως η Ιταλία, η Εσθονία και η Δανία^[8].

III. Η προβληματική της ποινικοποίησης της εικονικής παιδικής πορνογραφίας.

A. Ποινικοποίηση της εικονικής παιδικής πορνογραφίας και ελευθερία έκφρασης.

Το 1996, το Κογκρέσο των Ηνωμένων Πολιτειών, επηρεαζόμενο από τις αποφάσεις *Miller v. California*^[9], *New York v. Ferber*^[10], *Osborne v. Ohio*^[11], όπου καταδίκασαν τόσο την διανομή αλλά και την απλή κατοχή παιδικής πορνογραφίας, ψήφισε τον νόμο *Child Pornography Prevention Act of 1996* (CPPA), με τον οποίο ποινικοποιούσε ακόμη δυο νέες μορφές παιδικής πορνογραφίας, την εικόνα ανήλικου που δημιουργείται από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή και ασχολείται με

σεξουαλική δραστηριότητα και όπου είναι ή «φαίνεται» να είναι ανήλικος που ασχολείται με σεξουαλική δραστηριότητα^[12]. Το 2002 στην υπόθεση *Ashcroft v. Free Speech Coalition*^[13], η πλειοψηφία του δικαστηρίου υποστήριξε ότι η εικονική παιδική πορνογραφία δεν προκαλεί βλάβη στην ανηλικότητα αλλά περιορισμό στην ελευθερία έκφρασης και ότι ανά τους αιώνες η οπτική απεικόνιση ανήλικων σε σεξουαλικές δραστηριότητες είναι θέμα τέχνης ή μέσο έκφρασης μικρών και μεγάλων κοινωνικών θεμάτων^[14],^[15].

Υποστηρίζεται ότι με την ποινικοποίηση της εικονικής παιδικής πορνογραφίας παραβιάζονται συνταγματικά κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα και παραβιάζεται η ελευθερία της έκφρασης^[16] των καλλιτεχνών να δημιουργούν τέτοιες εικόνες για να εκφράσουν πολιτικές και κοινωνικές ανησυχίες ή περιορίζουν το δικαίωμα των παιδόφιλων στην φαντασία^[17]. Υφίσταται, η προβληματική ότι οι πρόνοιες που τιμωρούν τους δημιουργούς ή τους κατόχους εικονικού παιδικού πορνογραφικού υλικού παραβιάζουν δικαιώματα που οφείλει μια δημοκρατική κοινωνία να σέβεται και να προστατεύει^[18].

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπων Δικαιωμάτων (Ε.Δ.Α.Δ.) στην υπόθεση *Karttunen v. Finland*^[19], εξέτασε το θέμα των ορίων της ποινικοποίησης της παιδικής πορνογραφίας και του δικαιώματος της ελευθερίας έκφρασης. Μια καλλιτέχνης στην Φιλανδία, κατέβασε «ελευθέρως» παιδικό πορνογραφικό υλικό από το διαδίκτυο, θέλοντας να κάνει μια έκθεση με φωτογραφίες που απεικονίζουν ανήλικους σε εικόνες με σεξουαλική δραστηριότητα έχοντας ως στόχο την αύξηση

«Υποστηρίζεται ότι με την ποινικοποίηση της εικονικής παιδικής πορνογραφίας παραβιάζονται συνταγματικά κατοχυρωμένα ανθρώπινα δικαιώματα»

^[8] Akdeniz, Yaman. (2012). Freedom of Expression on the Internet, A study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States. The Representative on Freedom of the Media Organization for Security and Co-operation in Europe Wallnerstrasse 6, 1010 Vienna Austria.

^[9] *Miller v. California*, 413 U.S. 15, 23 (1973).

^[10] *New York v. Ferber*, 458 U.S. 747 (1982)

^[11] *Osborne v. Ohio*, 495 U.S. 103 (1990).

^[12] S, Sternberg. (2001). The Child Pornography Prevention Act of 1996 and the First Amendment: Virtual Antitheses. *Fordham Law Review*. Volume 69. Issue 6. Article 14

^[13] *Ashcroft v. Free Speech Coalition*. 122 S.Ct. 1389 (2002).

^[14] Garber, J. B., Nussbaum, M. E., & Bare, V. M. (2011). To Charge or Not to Charge: How to Successfully Navigate Virtual Child Pornography Cases. *Reporter*, 38(2), 12–18.

^[15] Βλ. 1

^[16] Το άρθρο 19 του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας και το άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, προστατεύουν το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης.

^[17] G, Jennifer. (1996). Caught in the Web: Entrapment in Cyberspace. 19 *Hastings Comm. & Ent. L.J.* 157.

^[18] Βλ. 2.

^[19] *Karttunen v. Finland* App no 1685/10 (ECtHR, 11 May 2011).

Ποινικό Δίκαιο

της ευαισθητοποίησης για το θέμα αυτό, αφού το υλικό της έκθεσης ήταν άμεσα διαθέσιμο στο διαδίκτυο. Το δικαστήριο της Φιλανδίας καταδίκασε την κατηγορουμένη χωρίς κυρώσεις και κατάσχεσε το υλικό. Η κατηγορουμένη προσέφυγε στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το οποίο αρχικά έκρινε ότι η καταδίκη και μόνο ήταν παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης, όμως η καταδίκη ήταν απαραίτητη γιατί το δικαίωμα της έκφρασης ενέχει περιορισμούς και σε αυτή την περίπτωση η αναγκαιότητα για το συμφέρον της κοινωνίας υπέρχε. Η εντυπωσιακή πτυχή της εν λόγω απόφασης ήταν ότι το Δικαστήριο έκρινε και αναγνώρισε ότι η διανομή και κατοχή της παιδικής πορνογραφίας είναι μια άσκηση ελευθερίας έκφρασης. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στην ως άνω υπόθεση δεν αναφέρθηκε στις θεμελιώδεις διακρίσεις της παιδικής πορνογραφίας, δηλαδή την παραγωγή, διανομή ή κατοχή παιδικού πορνογραφικού υλικού ενώ σύμφωνα με την απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, *Osborne v. Ohio*, η διάκριση αυτή είναι βασική για τους λόγους της ποινικοποίησης των πράξεων αυτών, κυρίως στην περίπτωση της απλής κατοχής^[20]. Υποστηρίζεται επιπρόσθετα ότι η εικονική παιδική πορνογραφία βοηθά στην αδρανοποίηση και καταστολή των σεξουαλικών επιθυμιών των παιδόφιλων και δεν κινητοποιούνται να τελέσουν πράξεις ή να παρακολουθήσουν πράξεις με πρωταγωνιστές πραγματικά παιδιά.^[21] Η εκτόνωση των παιδόφιλων επιτυγχάνεται χωρίς να υπάρχει πραγματικό θύμα και μειώνοντας την κακοποίηση των ανήλικων. Επίσης, υποστηρίζεται ότι δεν υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ της εικονικής παιδικής πορνογραφίας και της εξαπάτησης του ανήλικου για να συμμετέχουν στην συνέχεια στην παραγωγή τέτοιου υλικού με οιονδήποτε τρόπο, καθότι μπορεί να εξαπατηθεί και με άλλα μέσα όπως παιχνίδια ή ναρκωτικά^[22].

«Υποστηρίζεται επιπρόσθετα ότι η εικονική παιδική πορνογραφία βοηθά στην αδρανοποίηση και καταστολή των σεξουαλικών επιθυμιών των παιδόφιλων»

Τέλος, στην υπόθεση *Ashcroft* αναφέρθηκε το θέμα του διαχωρισμού της «αισχύροτητας» και της πορνογραφίας. Στη Ιαπωνία, όπως προαναφερθήκαμε υπάρχουν κινούμενα σχέδια και κόμικς τα οποία απεικονίζουν ανήλικους σε σεξουαλικές δραστηριότητες και δεν ονομάζονται παιδική πορνογραφία ή εικονική παιδική πορνογραφία γιατί δεν αποτελούν προϊόν ποινικού αδικήματος αλλά λογοτεχνίας και τέχνης. Στην περίπτωση όμως που το εν λόγω υλικό περιλαμβάνει στοιχεία αισχύροτητας τότε αυτό δεν αποτελεί τέχνη και η παραγωγή του εμπίπτει σε κυρώσεις. Ένα παράδειγμα είναι μια σκηνή από την ταινία του Hayao Miyazaki, το 1988, *My Neighbor Totoro* στην οποία ένας πατέρας κάνει μπάνιο με τις δυο ανήλικες κόρες του, σκηνή η οποία δεν χαρακτηρίζεται από αισχύροτητα αφού το κοινό μπάνιο με μέλη της οικογένειας ήταν σύνηθες φαινόμενο.^[23]

Β. Το έγκλημα της διανομής εικονικής παιδικής πορνογραφίας στην ΕΕ.

Μετά την απόφαση *Ashcroft* ξέσπασε μεγάλη διαμάχη αναμεσα στους ακαδημαϊκούς ως προς την ορθότητα της απόφασης. Η κυβέρνηση των ΗΠΑ υποστήριξε ότι η εικονική παιδική πορνογραφία είναι ένα μέσο ενίσχυσης της πορνογραφικής συμπεριφοράς και εξαπάτησης ανήλικων, με στόχο την θυματοποίηση τους.^[24] Ο παιδόφιλος εκμεταλλεόμενος την εικόνα ενός ανήλικου (ακόμη και αν είναι εικονική) υποκινεί άλλους ανήλικους να συμμετέχουν σε αντίστοιχες δραστηριότητες έχοντας περισσότερες πιθανότητες να εξαπατήσει το θύμα του, με αναπαραστάσεις ανήλικων άρα ενήλικων^[25]. Η κατοχή εικονικής παιδικής πορνογραφίας ενδέχεται ως εκ τούτου, να χρησιμοποιείται ως μέσο εξαπάτησης ανήλικων και πρόσκληση σε συμμετοχή παραγωγής παιδικής πορνογραφίας. Επιπρόσθετα, οι παιδόφιλοι χρησιμοποιούν το παιδικό πορνογραφικό υλικό όχι μόνο ως μέσο διέγερσης αλλά ως σημείο αναφοράς για

[20] Walker, L. James. *Osborne v. Ohio* (1990). The First Amendment encyclopedia Presented, by the John Seigenthaler Chair of excellence in first amendment studies.

[21] Χ, Δημοπούλος. (2006). Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανήλικων. Εμπορία – Πορνογραφία- Κατάχρηση σε Ασέλγεια. Νομική Βιβλιοθήκη Αθήνα.

[22] Δ, Κιούπης. (2007). Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο. Νομική Βιβλιοθήκη.

[23] Βλ. 1.

[24] Wade T. Anderson. (2001). Criminalizing “Virtual” Child Pornography Under the Child Pornography Prevention Act: Is it Really What it “Appears to Be?”. University of Richmond Law Review. Volume 35/ Issue 2. Article 2.

[25] Βλ. 16

Το ζήτημα της εικονικής παιδικής πορνογραφίας

σεξουαλική δραστηριότητα αφού ο παιδόφιλος το αντιλαμβάνεται ως πραγματικό. Η επαφή του παιδόφιλου με το πορνογραφικό υλικό (συμβατικό ή εικονικό) του δημιουργεί την εντύπωση ότι δεν πρόκειται για ανθρώπους με αξίες και δικαιώματα αλλά αντικείμενα ηδονής^[26]. Αυτό θα αυξήσει την ανάγκη του για πραγματική επαφή με ανήλικο με αποτέλεσμα την σεξουαλική κακοποίηση ανήλικου ως μέσο ικανοποίησης.

Μια άλλη νομική πτυχή όσον αφορά το θέμα της ποινικοποίησης ή όχι της εικονικής παιδικής πορνογραφίας, είναι το θέμα της απόδειξης ότι το υλικό είναι πραγματικό και όχι εικονικό, καθιστώντας το έργο των διωκτικών αρχών για εξάλειψη της παιδικής πορνογραφίας, δυσχερές. Η τεχνολογία έχει προχωρήσει σε τέτοιον βαθμό που τα όρια μεταξύ πραγματικού και εικονικού έχουν εξαφανιστεί. Λαμβάνοντας υπόψιν, ότι το ηλεκτρονικό έγκλημα και κατά συνέπεια η παιδική πορνογραφία δεν έχουν σύνορα, δεν θα ήταν καθόλου εύκολο οι αστυνομικές αρχές να αποδείξουν την ύπαρξη ανήλικων στις περιπτώσεις υπαρκτών προσώπων και ο κατηγορούμενος θα μπορούσε να σπείρει την αμφιβολία στις δικαστικές αρχές ότι το υλικό που κατείχε δεν είναι πραγματικό αλλά εικονικό. Τέτοιο κενό θα οδηγούσε στην ατιμωρησία δραστών και θα αποτελούσε εύλογη αύξηση των κρουσμάτων αφού θα μπορούσαν να «γλιστρήσουν» από το γράμμα του νομού^[27].

Επίσης, δεν είναι τόσο αθώα ούτε η περίπτωση της απλής κατοχής εικονικού παιδικού πορνογραφικού υλικού, στην οποία ο παιδόφιλος δημιουργεί μονός του το υλικό για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του, χωρίς να το προωθεί και χωρίς να βλάπτει πραγματικό ανήλικο γιατί ενέχει τον κίνδυνο το εν λόγω υλικό, εκ παραδρομής να έρθει σε επαφή με ανήλικο και τότε θα θιγόταν η γενετήσια αξιοπρέπεια του ανήλικου^[28]. Όπως, αναφέρεται στο μέρος ΙΙΙ (Α) της παρούσας μελέτης η διάκριση αναμεσά στην κατοχή παιδικού πορνογραφικού υλικού με την παραγωγή και προώθησή υλικού παιδικής πορνογραφίας εί-

ναι βασική ως προς τους λογούς αναγκαιότητας της ποινικοποίησης της απλής κατοχής τέτοιου υλικού.

Η μείωση παραγωγής υλικού, πραγματικού ή εικονικού, που δείχνει ανήλικους να επιδίδονται σε σεξουαλικές δραστηριότητες, θα μείωνε την παιδική πορνογραφία και θα προστάτευε αποτελεσματικότερα τον ανήλικο από το να γίνει θύμα ως πρωταγωνιστής σε τέτοιο υλικό ή θύμα κακοποίησης από παιδόφιλο. Η εικονική παιδική πορνογραφία είναι μορφή συγκαλυμμένης πρόκλησης στην τέλεση εκμετάλλευσης της παιδικής ανηλικότητας ή στην διέγερση πρόθεσης σε προσβολή του εννόμου αγαθού της γενετήσιας ελευθερίας του ανήλικου. Χρησιμοποιείται ως μέσο ψυχικού καταναγκασμού των ανήλικων και ως μέσο εξαπάτησης προκειμένου οι επίδοξοι θύτες τους να τα καταστήσουν πιο ευάλωτα, αφού οι ανήλικοι εξοικειώνονται στην πορεία με τη συστηματική θέαση του επιλήψιμου αυτού υλικού, καθότι το υπολαμβάνουν ως παίγνιο ή κάτι παραδεκτό, δεδομένου ότι συμμετέχουν ανήλικα παιδιά σε αυτό, με συνέπεια να αμβλύνονται οι αντιστάσεις τους.

IV. Εν κατακλείδι.

Το αδίκημα της παιδικής πορνογραφίας είναι από τα πιο ειδεχθή εγκλήματα, καθώς τραυματίζουν το θύμα, τόσο σωματικά όσο και ψυχικά και επιτρέπει την σεξουαλική εκμετάλλευση των ανήλικων. Η εικονική παιδική πορνογραφία, είναι προϊόν της ραγδαίας εξέλιξης της τεχνολογίας και πιθανόν πολύτιμο όπλο συγκάλυψης των αδικημάτων με στόχο την σεξουαλική κακοποίηση ανήλικων. Ο νομοθέτης οφείλει να είναι πιο αυστηρός στα εγκλήματα που διαπράττονται κατά του πιο πολύτιμου αγαθού της κοινωνίας, των ανήλικων, ελέγχοντας την μάστιγα της παιδικής πορνογραφίας, ακόμη και αν η προσπάθεια αυτή παραβιάζει ανθρώπινα δικαιώματα που είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα.

∴∴∴

«Η εικονική παιδική πορνογραφία είναι μορφή συγκαλυμμένης πρόκλησης στην τέλεση εκμετάλλευσης της παιδικής ανηλικότητας»

[26] Βλ. 13 και 18.

[27] Βλ 16

[28] Βλ. 15

Κράτος Δικαίου vs Κοινό Περί Δικαίου Αίσθημα

Η οπτική μιας πρωτοετούς φοιτήτριας Νομικής

Βιλελμίνη Φραντζή, προπτυχιακή φοιτήτρια Νομικής Σχολής, Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η σύγκρουση του κράτους δικαίου με το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Αρχικά γίνεται μια αναφορά στην έννοια του δικαίου και στον τρόπο με τον οποίο έχουν ενσωματωθεί ορισμένες κοινώς αποδεκτές ηθικές αντιλήψεις στους κανόνες του. Έπειτα, αφού ορίζονται οι έννοιες του κράτους δικαίου και του κοινού περί δικαίου αισθήματος, αναλύεται η μεταξύ τους αντιπαράθεση. Εν συνεχεία, χρησιμοποιούνται λογικά επιχειρήματα που αποδεικνύουν την “επικράτηση” του κράτους δικαίου στη μάχη που δίνει με το αίσθημα δικαίου. Ως παράδειγμα των όσων αναπτύσσονται, αναφέρεται μια δικαστική απόφαση η οποία επιβεβαιώνει την κυριαρχία του κράτους δικαίου, και δύο αποφάσεις στις οποίες το κράτος δικαίου ταυτίζεται με το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Ακόμη όμως και σε αυτές η βαρύτητα δίνεται στον δικονομικώς ορθολογικό χειρισμό των υποθέσεων από το κράτος δικαίου και αναδεικνύεται και πάλι η υπεροχή του. Επιλογικά, αναφέρεται η προσωπική άποψη της γράφουσας.

Όταν αναφερόμαστε στη νομική επιστήμη στην έννοια του δικαίου εννοούμε το θετό δίκαιο, δηλαδή το σύνολο των κανόνων δικαίου οι οποίοι έχουν θεσπιστεί από τα όργανα της πολιτείας για να ρυθμίζουν την εξωτερική συμπεριφορά των ανθρώπων, ώστε να εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση στα πλαίσια της κοινωνίας. Προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο παραπάνω σκοπός οι κανόνες αυτοί διακρίνονται από ορισμένα χαρακτηριστικά. Αρχικά, από το σύνολο των ανθρώπινων σχέσεων ρυθμίζουν μόνο όσες είναι νομικά σημαντικές, δηλαδή τις σχέσεις αυτές των οποίων η ρύθμιση είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Επιπλέον, οι ρυθμίσεις των κανόνων δικαίου έχουν γενικό και αφηρημένο χαρακτήρα. Απευθύνονται ανεξαιρέτως στο σύνολο των κοινωνικών και δεν εφαρμόζονται μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, αλλά κάθε φορά που πληρούνται οι νομικές προϋποθέσεις. Είναι επίσης επιτακτικές, καθώς η τήρησή τους δεν επαφίεται στη βούληση των πολιτών, αλλά είναι εξαναγκαστή. Αυτό σημαίνει βέβαια πως στη περίπτωση παραβίασης τους επιβάλλονται ποινές και κυρώσεις.

Εύλογα προκύπτει από τα προεξηθέντα πως οι κανόνες δικαίου δεν ταυτίζονται με τους κανόνες της ηθικής. Άλλωστε, στους κανόνες ηθικής δεν εντοπίζονται τα χαρακτηριστικά

των κανόνων δικαίου, αφού ρυθμίζουν την εσωτερική συμπεριφορά των ανθρώπων, η υπακοή σε αυτούς εναπόκειται στην ηθική συνείδηση του κάθε ατόμου και η παραβίαση τους δεν επιφέρει κυρώσεις αλλά τύψεις συνειδήσεως. Πάντως, ανεξαρτήτως των διαφορών του δικαίου και της ηθικής το δίκαιο δεν είναι αποκομμένο από την κοινωνία όπου εξελίσσεται και εφαρμόζεται η κοινωνική ηθική. Για τον λόγο αυτό στους κανόνες δικαίου συχνά ενσωματώνονται οι ηθικές επιταγές. Έτσι, δημιουργείται ένα κράτος δικαίου στο πλαίσιο του οποίου προστατεύονται τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, αλλά και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Παρά το γεγονός αυτό το κράτος δικαίου συχνά έρχεται σε σύγκρουση με το κοινό περί δικαίου αίσθημα το οποίο εκφράζει την ηθική της κοινής γνώμης.

I. Η σύγκρουση του Κράτους δικαίου και του Κοινού περί Δικαίου Αισθήματος

A. Ορισμός Κράτους δικαίου

Η αρχή του κράτους δικαίου υιοθετήθηκε, μετά την συνταγματική αναθεώρηση του 2001

«οι κανόνες δικαίου δεν ταυτίζονται με τους κανόνες της ηθικής»

Κράτος Δικαίου vs Κοινό Περί Δικαίου Αίσθημα

και από τότε έχει καταγραφεί ρητώς στο άρθρο 25 παρ.1 του Συντάγματος^[1]. Πρόκειται για ένα μηχανισμό δικαιοσύνης ο οποίος συμβάλλει στη προαγωγή του δημοκρατικού πολιτεύματος. Στα πλαίσια του οριοθετείται η κρατική εξουσία, περιορισμοί της οποίας αποτελούν το Σύνταγμα και οι γενικώς παραδεδομένοι κανόνες διεθνούς δικαίου. Το κράτος δικαίου θέτει τους κανόνες ώστε να αποκτήσουν οι πολίτες μιας έννομης τάξης κοινή αντίληψη για τη δικαιοσύνη, να διαχωρίζουν το δίκαιο από το άδικο και να πράττουν σύμφωνα με το πρώτο και σεβόμενοι τα δικαιώματα των συγκαίονων τους. Αποτελεί δηλαδή προϋπόθεση αποτελεσματικής λειτουργίας της κοινωνίας των πολιτών^[2], της διασφάλισης των θεμελιωδών ελευθεριών του ανθρώπου και γενικότερα της εύρυθμης λειτουργίας του πολιτεύματος.

Β. Ορισμός κοινού περί δικαίου αίσθηματος

Εάν προσπαθήσουμε να δώσουμε έναν ορισμό για «το κοινό περί δικαίου αίσθημα» θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για την επίκληση της αντίληψης της ηθικής της κοινής γνώμης, προκειμένου να αντιμετωπιστεί ένα κοινωνικό θέμα που χρήζει νομοθετικής ρύθμισης ή μια έννομη διαφορά η οποία οδηγείται στη δικαστική κρίση. Το κοινό περί δικαίου αίσθημα εμφανίζεται τόσο στον έλεγχο συνταγματικότητας των νόμων όσο και στο Ποινικό δίκαιο και αφορά τη θεμελίωση των δικαστικών κρίσεων.

Ένα από τα βασικά αντικείμενα του Ποινικού δικαίου είναι τα κακούργηματα, δηλαδή ειδική εγκλήματα τα οποία προκαλούν την αναστάτωση της κοινής γνώμης. Για αυτόν τον λόγο πρέπει να αποφασίζεται με μεγάλη προσοχή η ποινή την οποία θα εκτίσει κάποιος που διέπραξε ένα κακούργημα. Για την απόφαση αυτή πρέπει να ληφθεί υπόψιν, εκτός

από το περιεχόμενο των νόμων, και η κοινωνική ηθική. Έτσι, έχουν συγκροτηθεί τα Μικτά Ορκωτά δικαστήρια^[3], ποινικά δικαστήρια πρώτου βαθμού, στα οποία καλούνται κάποιες πολίτες – ένορκοι να ψηφίσουν για την κύρωση που θα επιβληθεί στον αδικήσαντα. Με τον τρόπο αυτό οι ένορκοι εκφράζουν το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Αυτό εκφράζεται επιπλέον, εμπειρικά και δημοσκοπικά, μέσω δημοσιογραφικών άρθρων και δοκιμίων.

Γ. Υπάρχει σύγκρουση;

Εκ πρώτης όψεως δε φαίνεται να υπάρχει κάποια σύγκρουση ανάμεσα στο κράτος δικαίου και στο κοινό περί δικαίου αίσθημα, αλλά να λειτουργούν συμπληρωματικά. Το πρόβλημα ανακύπτει όταν μια δικαστική απόφαση είναι αντίθετη με την κρατούσα κοινωνική ηθική. Στην περίπτωση αυτή οι πολίτες διαμαρτύρονται πως οι δικαστικές κρίσεις παραβιάζουν το κοινό περί δικαίου αίσθημα. Έτσι, ασκούν κριτική στις αποφάσεις αυτές και προσπαθούν ποικιλοτρόπως (πορείες, διαδηλώσεις, διαδίκτυα κ.ε.κ.στρατείες) να ασκήσουν πιέσεις στα νομοθετικά και κυρίως στα δικαστικά θεσμικά όργανα ώστε να μεταβάλλουν την κρίση τους. Από όσα προαναφέρθηκαν ανακύπτει ένα μεγάλο δίλημμα: είναι ορθότερο να επικρατούν οι δικαστικές κρίσεις που λαμβάνονται με βάση το κράτος δικαίου ή το αίσθημα δικαίου που εκφράζουν οι κοινωνικοί σύμφωνα με την ηθική τους; Το ερώτημα αυτό θα απαντηθεί παραθέτοντας λογικά επιχειρήματα και παραδείγματα δικαστικών επιθέσεων.

«οι ένορκοι εκφράζουν το κοινό περί δικαίου αίσθημα»

[1] «Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιση και αποτελεσματική άσκηση τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας».

[2] Ο όρος σημαίνει τις οργανωμένες ομάδες πολιτών που επιδιώκουν την επίτευξη ενός κοινού σκοπού. Με αυτήν την έννοια, η κοινωνία των πολιτών αποτελείται μόνο από ενεργούς πολίτες (Γιαννής, 2002)

[3] «Τα κακούργηματα και τα πολιτικά εγκλήματα δικάζονται από μικτά ορκωτά δικαστήρια που συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές και ενόρκους, όπως νόμος ορίζει. Οι αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών υπόκεινται στα ένδικα μέσα που ορίζει ο νόμος.» Σύνταγμα, Άρθρο 97, παρ 1.

Θεωρία του Δικαίου

II. Η κυριαρχία του κράτους δικαίου

A. Λογικά επιχειρήματα

Στην Ελλάδα επικρατεί το ηπειρωτικό σύστημα^[4] απονομής της δικαιοσύνης, στο οποίο το κοινό περί δικαίου αίσθημα δεν μπορεί να έχει κανονιστικό χαρακτήρα, αφού δεν αποτελεί πηγή δικαίου^[5]. Επομένως, οι δικαστικοί λειτουργοί δεν μπορούν να θεμελιώσουν τις κρίσεις τους στο αποκαλούμενο αίσθημα δικαίου των κοινωνιών. Αντίθετα, οφείλουν να ακολουθούν πιστά τους κανόνες της δικονομίας. Σύμφωνα με αυτούς οι δικαστές είναι αρμόδιοι, αφού ελέγχουν τη συμφωνία των νόμων με το Σύνταγμα και το Διεθνές Δίκαιο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να τους εφαρμόσουν και όχι να τους ερμηνεύσουν (αυτή είναι υποχρέωση των νομοθετών).

Βέβαια, τους δίνεται η δυνατότητα να επιδείξουν διακριτική ευχέρεια, κυρίως στις ποινικές υποθέσεις, διατηρώντας όμως την αμεροληψία τους. Στις περιπτώσεις αυτές ο δικαστής κρίνει με γνώμονα και τη συνείδηση του, καθώς ισχύει η αρχή της ελεύθερης εκτίμησης

των αποδείξεων^[6], με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλο εύρος στην επιλογή και στην επιβολή της απαιτούμενης ποινής (εύρος ποινών: από φυλάκιση λίγων ημερών μέχρι και ισόβια). Το κράτος δικαίου λαμβάνοντας υπόψιν πως μια τέτοια ποινή μπορεί να καθορίσει τη ζωή του κατηγορουμένου, προνόησε επιβάλλοντας την πλήρη και ειδική αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων^[7], η οποία απευθύνεται στη κοινότητα των νομικών που πρέπει να συμφωνήσει με την ορθότητα και την αποτελεσματικότητα της δικαστικής κρίσης, αλλά και γενικώς στη κοινή γνώμη.

Συνήθως όμως αν δε συμφωνήσει η κοινότητα των νομικών δεν συμφωνεί ούτε η γενική κοινή γνώμη, καθώς η πρώτη έχει τεράστια επιρροή στη διαμόρφωση της δεύτερης. Αυτό αποκαλύπτεται και από τη λειτουργία των Μικτών Ορκωτών δικαστηρίων, όπου το Δικαστήριο των Συνέδρων, μπορεί να κηρύξει πεπληγμένη την ετυμηγορία των ενόρκων - των απλών λαϊκών ανθρώπων που εκπροσωπούν τη κοινή γνώμη στο δικαστήριο - σε περίπτωση που αυτοί αθετήσουν τον όρκο που έδωσαν^[8], ο οποίος προβλέπει να δρουν με

^[4] Έλκει την προέλευση του από το Ρωμαϊκό Δίκαιο και ειδικότερα από τον Ιουστινιάνειο Κώδικα του 529μ.Χ.

Ο Ναπολεόντειος Κώδικας του 1804 (Napoleonic Code) και ο Γερμανικός Αστικός Κώδικας του 1900 είναι οι κυριότερες μορφές σύγχρονου αστικού δικαίου, επί των οποίων βασίστηκαν τα νομικά συστήματα των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών.

• Βασίζεται κυρίως στην κωδικοποίηση του δικαίου.

Πηγή δικαίου συνιστούν οι νόμοι και όχι οι δικαστικές αποφάσεις.

• Υπέρτατος νόμος (κώδικας) σε κάθε χώρα το Σύνταγμα.

• Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ελλάδα, Κίνα, Ιαπωνία, Δανία, Ελβετία, Αυστρία, Βέλγιο, Λατινική Αμερική, Τουρκία κλπ.

^[5] Μορφές με τις οποίες εμφανίζονται οι δεσμευτικά για τον εφαρμοστή του δικαίου κανόνες δικαίου σε ορισμένη έννομη τάξη. Βλ. Α.Γεωργιάδης, Εισαγωγή στην νομική επιστήμη, Π.Ν. Σάκκουλας, 2020, σελ 43.

^[6] Άρθρον 340 Κώδικας πολιτικής δικονομίας [Δικαστική εκτίμηση των αποδείξεων] <http://www.kostasbeys.gr/articles.php?s=4&mid=1096&mnu=1&id=19411>

^[7] Άρθρο 93: (Δικρίσεις των Δικαστηρίων)

1. Τα δικαστήρια διακρίνονται σε διοικητικά, πολιτικά και ποινικά και οργανώνονται με ειδικούς νόμους.
2. Οι συνεδριάσεις κάθε δικαστηρίου είναι δημόσιες, εκτός αν το δικαστήριο κρίνει με απόφασή του ότι η δημοσιότητα πρόκειται να είναι επιβλαβής στα χρηστά ήθη ή ότι συντρέχουν ειδικοί λόγοι προστασίας της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων.

**3. Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένη και απαγγέλλεται σε δημόσια συνεδρίαση. Νόμος ορίζει τις έννομες συνέπειες που επέρχονται και τις κυρώσεις που επιβάλλονται σε περίπτωση παραβίασης του προηγούμενου εδαφίου. Η γνώμη της μειοψηφίας δημοσιεύεται υποχρεωτικά. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την καταχώρηση στα πρακτικά ενδεχόμενης μειοψηφίας, καθώς και τους όρους και τις προϋποθέσεις της δημοσιότητάς της.

4. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα.

^[8] Άρθρο 398 παρ.3 - Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: «Δηλώστε επικαλούμενοι την τιμή και τη συνείδησή σας, και υποσχεθείτε, ότι θα θεωρήσετε με προσοχή και θα εξετάσετε με ευσυνειδησία, στη διάρκεια της προκείμενης δικαστικής συζήτησης, την κατηγορία κατά του , καθώς και την υπεράσπισή του, ότι δεν θα συνεννοηθείτε με κανέναν σχετικό με την απόφαση που θα εκδοθεί και ότι κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων που σας επιβάλλονται δεν θα ενεργήσετε επηρεασμένοι από φιλία, έχθρα ή χάρη, ούτε για κάποια ιδιαίτερη ωφέλεια ή για άλλη παρόμοια αιτία, αλλά θα έχετε στο νου σας μόνο τη δικαιοσύνη και την αλήθεια και ότι θα ψηφίσετε κατά συνείδηση και κατά την ελεύθερη πεποίθηση που θα σχηματίσετε από τη συζήτηση, προσφερόμενοι εντελώς πιστά και άδολα». <https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/kpd/arthro-398-kodikas-poinikis-dikonomias-orkos-enorkon>

«δίνεται [στους δικαστές] η δυνατότητα να επιδείξουν διακριτική ευχέρεια, κυρίως στις ποινικές υποθέσεις»

Κράτος Δικαίου vs Κοινό Περί Δικαίου Αίσθημα

γνώμονα τη δικαιοσύνη. Επομένως, ακόμη και δικονομικά, αποδεικνύεται η υπεροχή του κράτους δικαίου έναντι του κοινού περί δικαίου αισθήματος.

Ακόμη ένα επιχείρημα υπέρ της επικράτησης του κράτους δικαίου αντλείται από τον χώρο της φιλοσοφίας. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα το θυμοειδές μέρος της προσωπικότητας του ανθρώπου που συνδέεται με τα πάθη και τα συναισθήματα του πρέπει να υπακούει στο λογικό που συνδέεται με τον νου και τη λογική του, ώστε να επικρατεί αρμονία στην ανθρώπινη προσωπικότητα^[9]. Κατ' ανάλογο τρόπο το αίσθημα δικαίου οφείλει να υπακούει στις δικαστικές κρίσεις οι οποίες, όπως διαπιστώθηκε παραπάνω, πρέπει να διακρίνονται για τον ορθολογισμό τους. Έτσι μόνο θα επιτυγχάνεται η αρμονική συμβίωση των πολιτών και θα αποφεύγονται οι κοινωνικο-ταξικές συγκρούσεις. Αυτό αποδεικνύεται άλλωστε και από τις παραδειγματικές τιμωρίες που προτείνουν οι υποστηρικτές του αισθήματος δικαίου, οι οποίες είναι αποτέλεσμα της συναισθηματικής τους σύγχυσης (αίσθημα αδικίας, εκδικητική διάθεση, κ.λπ) και προκαλούν κοινωνική αναστάτωση.

Επιπλέον, αν αναρωτηθούμε που ερείζεται η απαίτηση των θιαστών του αισθήματος δικαίου να μπορεί το τελευταίο να αναιρεί τις δικαστικές αποφάσεις με τις οποίες διαφωνεί, δεν θα καταλήξουμε σε μια λογική εξήγηση. Αντιθέτως, θα συνειδητοποιήσουμε πως οι υποστηρικτές αυτού χρησιμοποιούν ένα σοφιστικό τέχνασμα, υποπίπτοντας σε λήψη του ζητουμένου.^[10] Ομνύουν σε ένα κοινό περί δικαίου αίσθημα, θεωρώντας πως είναι αποδεδειγμένο πως το αίσθημα αυτό είναι κοινό σε όλους τους πολίτες. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει. Το αίσθημα δικαίου κάθε κοινωνίας, εκτός από το ότι εξαρτάται από κάποιες σταθερές μεταβλητές (χρόνος, τόπος, κοινωνικές

συνθήκες) και συνεπώς είναι ασταθές, διαμορφώνεται επίσης από τις υποκειμενικές αντιλήψεις περί ηθικής της κοινής γνώμης.

Στη διαμόρφωση των παραπάνω αντιλήψεων πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν όλα όσα διατυπώνονται στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης, οι εκφερόμενοι πολιτικοί και οι δημοσκοπικές εταιρείες. Όλα τα παραπάνω μέσα αποτελούν μέσα μαζικού επηρεασμού. Όποιος δηλαδή τα διαχειρίζεται (δημοσιογράφος, πολιτικός, ακόμη και απλός πολίτης) έχει τη δυνατότητα χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές χειραγώγησης να κατευθύνει την κοινή γνώμη, σύμφωνα με τα ιδιοτελή του κίνητρα. Η αντίσταση στη χειραγώγηση αυτή προϋποθέτει ένα στοιχειώδες μορφωτικό επίπεδο που θα επιτρέπει την αποκωδικοποίηση των μηνυμάτων ποδηγέτησης. Δεν μπορεί όμως κανείς να εγγυηθεί πως το σύνολο των πολιτών διαθέτει το στοιχειώδες αυτό επίπεδο. Θα ήταν άραγε σωστό να μπορεί το επηρεασμένο από υστερόβουλα συμφέροντα κοινό περί δικαίου αίσθημα να ανατρέψει τις λογικά θεμελιωμένες δικαστικές κρίσεις;

Β. Παραδείγματα από υποθέσεις ενώπιον των δικαστηρίων

Μια υπόθεση που ήγειρε το κοινό περί δικαίου αίσθημα αφορά τον θάνατο του φοιτητή των Ιωαννίνων Βαγγέλη Γιακουμάκη. Η δικαστική απόφαση εκδόθηκε το 2019 και κρίνει ένοχους 8 από τους 9 κατηγορουμένους για τον θάνατο του Βαγγέλη. Οι 3 ανήλικοι υποβλήθηκαν σε παροχή 150 ωρών κοινωνικού έργου και οι 5 ενήλικοι σε φυλάκιση 36 μηνών με αναστολή μέχρι την έφεση, η οποία μετατράπηκε προς 5 ευρώ την ημέρα^[11]. Με αφορμή την επιβληθείσα ποινή αναρτήθηκαν στα κοινωνικά δίκτυα πολλά μηνύματα τα οποία ασκούσαν έντονη κριτική

«Το αίσθημα δικαίου (...) διαμορφώνεται επίσης από τις υποκειμενικές αντιλήψεις περί ηθικής της κοινής γνώμης»

^[9] Julia Annas, Εισαγωγή στην Πολιτική του Πλάτωνα, σελ 156

^[10] Όπου εμφανίζεται η πλάνη της λήψης του ζητουμένου, όσα λέει το συμπέρασμα έχουν ήδη προϋποθέσει σαν προκείμενες οπότε δεν χρειαζόμαστε επιχείρημα για να αποδείξουμε πως ό,τι λέει το συμπέρασμα είναι σωστό. Το έχουμε ήδη υποθέσει. Βέβαια σε κάθε έγκυρο επιχείρημα όσα βρίσκονται στο συμπέρασμα βρίσκονται ήδη στις προκείμενες αλλά με έναν τρόπο

που δεν επαναλαμβάνει τα συμπεράσματα όπως συμβαίνει με την πλάνη της λήψης του ζητουμένου. Δηλαδή στα επιχειρήματα όπου γίνεται λήψη του ζητουμένου δεν χρειάζεται να προσκομίσουμε προκείμενες για να στηρίξουμε το συμπέρασμα γιατί το ό,τι λέει το συμπέρασμα το έχουμε ήδη υποθέσει ως γνωστό. Επιχειρήματα, Βάσω Κιντή σελ 13

^[11] <https://www.documentonews.gr/article/dikh-giakoumakh-aytes-cinai-oi-poines-gia-toys-kathgorouyomenous> «Συγκεκριμένα [...] μέρα»

Θεωρία του Δικαίου

στη δικαστική απόφαση. Κάποια απο τα χαρακτηριστικότερα ήταν^[12]: «Ελεύθεροι οι βασανιστές και δολοφόνοι του Γιακουμάκη. Ψάξτε να δείτε αν θα μιλήσει κανείς για ανομία, ατιμωρησία και δολοφόνους που αφήνονται ελεύθεροι. Ναι από αυτούς που απαιτούν φυλακές τύπου Γ' τρικάκια...», «6 μήνες φυλάκιση οι 5 ένοχοι για τον θάνατο του Γιακουμάκη. 5 €/ημέρα και είναι εξαγοράσιμη η ποινή. 5.400 € στο σύνολο ο ένας, 27.000 € στο σύνολο. Τόσο αξίζει μια ζωή», «36 μήνες με αναστολή και 150 ώρες κοινωνικής εργασίας για τους δολοφόνους του Γιακουμάκη. Σε λίγο θα τους κόψουν και τα παγωτά και θα τους πουν πήγαινε λήθο στο δωμάτιό σου να σκεφτείς τι έκανες».

Είναι προφανές πως όλα τα παραπάνω μηνύματα δημοσιεύτηκαν από συμμετέχοντες ενεργά στα κοινωνικά δίκτυα οι οποίοι ήταν εξοργισμένοι με την υπόθεση και ταυτίστηκαν με τον αδικοχαμένο Βαγγέλη. Ακόμη εμφανέστερη είναι η δίψα τους για εκδίκηση προκειμένου να δικαιωθεί -όπως νομίζουν- η τιμή του τελευτήσαντος. Οι ιδανικές κατ' αυτούς ποινές έχουν εκδικητικό χαρακτήρα και αν εφαρμόζονταν θα αντέβαιναν στον σωφρονιστικό χαρακτήρα των ποινών και έτσι θα καταλύονταν τα νομικά θεμέλια του κράτους δικαίου.

Σε μια άλλη υπόθεση αγόρευση της εισαγγελέως στην πολύχροτη δίκη της υπόθεσης της ειδικού δολοφονίας και του βιασμού της 21χρονης Ελένης Τοπαλούδη διχάσε την κοινή γνώμη. Η εισαγγελέας κατηγορήθηκε από μερίδα συναδέλφων της και από την Πολιτεία ότι η αγόρευσή της ήταν συναισθηματικά φορτισμένη και αυτή ήταν εξ αρχής, αρνητικά διακείμενη προς τους κατηγορουμένους επηρεάζοντας και τους ενόρκους. Χαρακτηριστική φράση της η οποία σχολιάστηκε πολύ και υποδηλώνει την συναισθηματική της φόρτιση είναι: «το παιδί σας ήχθη ως πρόβατο επί σφαγή και ως αμνός άμωμος». Απαντώντας στις κατηγορίες, η εισαγγελέας δήλωσε, μεταξύ

άλλων, ότι δεν δικάζει προκειμένου να ικανοποιήσει το λαϊκό αίσθημα, αλλά με γνώμονα τη δικαιοσύνη και ότι απλώς στην υφιστάμενη υπόθεση το λαϊκό αίσθημα "ταυτίστηκε" μαζί της.

Και η πραγματικότητα είναι ότι κατά τη διάρκεια της δίκης, η εισαγγελέας προέβη σε λεκτικές υπερβολές, όμως δεν πρέπει να εμμένουμε σε αυτό, αλλά στην ουσία της όλης υπόθεσης. Η ποινή την οποία πρότεινε (κάθειρξη) και τελικά έγινε δεκτή^[13] δεν αντιβαίνει -σε καμία περίπτωση- στις διατάξεις του ποινικού κώδικα και της ποινικής δικονομίας. Συνεπώς, το γεγονός πως το αίσθημα δικαίου της κοινής γνώμης ικανοποιήθηκε στην υπόθεση αυτή δεν σημαίνει πως η εισαγγελέας και οι δικαστές δεν εκτέλεσαν ορθά τα καθήκοντά τους, ούτε όμως ότι η κοινή γνώμη δικαιώθηκε. Δεν μπορεί να γίνεται λόγος περί δικαιοσύνης, καθώς δεν τέθηκε θέμα σύγκρουσης. Έτσι, αποδεικνύεται πως οι νόμοι που έχουν θεσπιστεί στα πλαίσια του κράτους δικαίου λαμβάνουν υπόψη την κοινωνική ηθική με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αμφισβητηθούν από την κοινή γνώμη.

Τέλος, πρόσφατα εκδόθηκε η ιστορική δικαστική απόφαση που καταδίκασε το κόμμα της Χρυσής Αυγής ως εγκληματική οργάνωση^[14]. Η κοινή γνώμη προσπάθησε να ασκήσει πιέσεις ώστε να προκαθορισθεί η έκβαση της δίκης. Πληθώρα συνθημάτων, όπως «σιγάμη φοβηθώ» και «δεν είναι αθώο» διατυπώνονταν στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και αναρτώνταν στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατά τη διάρκεια της εκδίκασης της υπόθεσης. Όλη αυτή η αντίδραση των πολιτών -που είναι αποτέλεσμα του κεκτημένου της δικαϊκότητας της ελευθερίας της έκφρασης^[15]- θα μπορούσε να θεωρηθεί πως θα επηρεάσει τους δικαστές της απόφασης και ότι αυτοί δε θα λειτουργήσουν με την απαραίτητη αμεροληψία. Πράγματι, στην υπόθεση αυτή ο αποχρωματισμός των

«το γεγονός πως το αίσθημα δικαίου της κοινής γνώμης ικανοποιήθηκε στην υπόθεση αυτή δεν σημαίνει πως η εισαγγελέας και οι δικαστές δεν εκτέλεσαν ορθά τα καθήκοντά τους»

[12] Σχόλια χρηστών στο κοινωνικό δίκτυο «TWITTER» τον Ιούνιο του 2019.

[13] <https://www.kathimerini.gr/society/1078295/diki-topaloydi-isovia-kai-15-chronia-katheirxi-i-apofasi-toy-dikastirioy/> «Ισόβια και δεκαπέντε χρόνια κάθειρξη, επέβαλε ομόφωνα το Δικαστήριο στους δράστες της συγερής δολοφονίας της Ελένης Τοπαλούδη»

[14] <https://www.syntagmawatch.gr/trending-issues/xrisi-avgi-kai-ekloges/> «Μετά από την απόφαση αυτή, που έκρινε ότι το κόμμα αυτό αποτελεί εγκληματική οργάνωση κατά το άρθρο 187 ΠΚ»

[15] Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης Άρθρο 11 παρ 1 «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών, χωρίς την ανάμειξη δημοσίων αρχών και αδιακρίτως συνόρων»

Κράτος Δικαίου vs Κοινό Περί Δικαίου Αίσθημα

δικαστικών αρχών απο συναισθηματισμούς ήταν πολύ δύσκολος, αλλά επιτεύχθηκε. Γιατί τελικά η δικαστική απόφαση που εκδόθηκε ήταν αυστηρώς σύμφωνη με τους δικονομικούς κανόνες και για αυτό έχει «θεσμική βαρύτητα»^[16]. Η καταδικαστική απόφαση είναι θεσμικά έγκυρη, καθολικά αποδεκτή από την κοινή γνώμη και επιπλέον διακομματικά αναγνωρίσιμη. Αποτελεί ύμνο στη δημοκρατία και αποδεικνύει με τον καλύτερο τρόπο την υπεροχή και την αποτελεσματική λειτουργία του κράτους δικαίου.

Επίλογος

Τόσο η λογική όσο και η εμπειρία επιβεβαιώνουν την κυριαρχία του κράτους δικαίου έναντι του κοινού περί δικαίου αισθήματος. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι για να λειτουργεί

απρόσκοπτα το κράτος δικαίου, εκτός από τα νομοθετικά όργανα που οφείλουν να νομοθετούν λαμβάνοντας υπ' όψιν τα παναθρώπινα δικαιώματα και τα δικαστικά όργανα που πρέπει να δρουν αντικειμενικά και χωρίς προκαταλήψεις, είναι ανάγκη η κοινή γνώμη να αποτελείται από πολίτες που γνωρίζουν τους νόμους, έχουν ενσυναίσθηση, μπορούν να χαλιναγωγούν τα πάθη τους και να μένουν ανεπηρέαστοι από προπαγανδιστικά μηνύματα. Με λίγα λόγια από πολίτες που χαρακτηρίζονται για την ουσιαστική τους παιδεία· γιατί αυτοί μόνο οι πολίτες είναι που θα μπορέσουν να αντιδράσουν, αν τα δημοκρατικά θεμέλια του κράτους δικαίου απειληθούν.

•••••

«είναι ανάγκη η κοινή γνώμη να αποτελείται από πολίτες που γνωρίζουν τους νόμους, έχουν ενσυναίσθηση, μπορούν να χαλιναγωγούν τα πάθη τους και να μένουν ανεπηρέαστοι από προπαγανδιστικά μηνύματα»

^[16] Ομιλία του Ε. Βενιζέλου στην εκδήλωση «Κοινό περί δικαίου αίσθημα vs κράτος δικαίου. Το δύσκολο τρίγωνο: Δικαιοσύνη, Κοινή γνώμη, Πολιτική» <https://www.evenizelos.gr/component/content/article/423-speeches/conferences-events/conferencespeech2018/5725-vs.html>

[nt/article/423-speeches/conferences-events/conferencespeech2018/5725-vs.html](https://www.evenizelos.gr/component/content/article/423-speeches/conferences-events/conferencespeech2018/5725-vs.html)

Ένθα, Επίκαιρα Νομικά Θέματα και Αναλύσεις

Νομικό περιοδικό το οποίο εκδίδεται από το Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου και εμπεριέχει άρθρα, μελέτες, νομολογιακά σχόλια και επισκόπηση της επικαιρότητας του ευρωπαϊκού, διεθνούς, ελληνικού και κυπριακού δικαίου.

ISSN 2357-1268 (Εντυπη Μορφή)

ISSN 2357-1276 (Ηλεκτρονική μορφή)

Εκδοτική Επιτροπή :

- Δρ. **Philippe Jougoux**,
Αναπληρωτής Καθηγητής, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. **Σταματίνα Γιαννακούρου**,
Επίκουρη Καθηγήτρια, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. **Χριστιάνα Μάρκου**,
Επίκουρη Καθηγήτρια, Νομική Σχολή, EUC
- Δρ. **Θάλεια Πρασιτίου-Μέρδη**,
Λέκτορας, Νομική Σχολή, EUC

Βοηθός συντακτικής ομάδας :

- **Γιάννης Παναγιώτου**,
Προπτυχιακός φοιτητής, Νομική Σχολή, EUC

Ηλεκτρονική μορφή :

<http://entha.euc.ac.cy>

Διεύθυνση :

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
Διογένους 6, Έγκωμη, Τ.Θ. 22006,
1516 Λευκωσία, Κύπρος,
p.jougoux@euc.ac.cy <http://www.euc.ac.cy>
Τηλ.: +357.22.713000
Λευκωσία, 2018

Όλα τα άρθρα και οι συμβολές στο περιοδικό διατίθενται με την άδεια Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

